

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÜZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG
IRODALMI ÉS KULTURÁLIS SZEMLEJE

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

1942. jan.-febr.

X. évf. 1-2. szám

DUDÁS KÁLMÁN: Emlék, Sóhajtás, Búcsú a Murán, Évek multán, Viadal (versek)	1
BISZTRAY GYULA: A Délvidéki Szépmíves Céh bemutat- kozó kiállítása	4
HÓDSÁGHY BÉLA: És szállni készti... (vers)	9
CZIRÁKY IMRE: Göröncs	10
ERDÉLYI TIBOR: Egy ködös reggelen, Egy beteg barátom- hoz (versek)	17
HERCEG JÁNOS: Fiatalok, szóljatok!	19
FEKETE LAJOS: Öröm-morzszakon életem, A szónál erősebb (versek)	22
LÉVAY ENDRE: Magyarok a déli végeken	24
CSUKA ZOLTÁN: Mindszentek (vers)	30
Dr. HEGEDŰS LÁSZLÓ: Horgosi lakodalom	31
HERCEG JÁNOS: Árnyak a gesztenyésben (Regény-töredék)	42
BENCZ BODIZSÁR: Csak azértis, Minden rosszak jelenében, Isten földjén (versek)	49
KOLOZSY TIBOR: Fatelep (Regényrészlet)	52
MUHI JÁNOS: Babonák között a bölcsőtől a sírig	60
ILLÉS SÁNDOR: Sötétben	66
Dr. VERÉB LÁSZLÓ: Egy politikai hagyomány	70
KISBÉRY JÁNOS: Élet és irodalom	77
CSUKA JÁNOS: Órhely: Néhány szó egy lapindulásról, cím és rangkórság	83
IRODALMI SZEMLE:	
HERCEG JÁNOS: Dudás Kálmán: Vád helyett; Timár Ferenc: Rongyos madár. — KISBÉRY JÁNOS: Török Sándor: Valaki kopog; Csuka Zoltán: Kisebbségi sorsban. CZAKÓ TIBOR: Márai Sándor: Az igazi. — TÖRÖK LÁSZLÓ: Dala József és Erdélyi Tibor: Matyóföld, a híres Mezőkövesd.	

Megjelenik havonta

Egyes szám ára 2.— P.

Előfizetés egész évre 24.— P.

félévre 12.— P.

Szerkesztőség: ZOMBOR

Budapesti szerkesztőség:

Csuka Zoltán,

Budapest, VII. Baross-tér 13

Emlék

A hegy bordáján zúg a görgeteg.
Az őszt eső és holt lomb intonálja,
nyirkos boltok és bús cellák homálya
s én vezeklőn olvasót zörgetek.

Asztalomon koponya világít
és sir a kertben a szélben a kóró.
Zord magányomba szentek árnyát szóró
méccsel várom az este csodáit.

És kolompokok bánatommal árván
és idézem szép földem jegenyéit
és népem sorsát, mely oly fekete,

mint kint a táj s az oszlopok homályán
a feszület, ha bűnbánón sötétít
az éj, a nagy, halkléptű remete...

DUDÁS KÁLMÁN

Sóhajtság

Hát megeshet a csoda és igaz
hogyan elér és rámosmer a vigasz?
a vigasz, mely húsz éve elkerül,
minek hiánya úgy kering belül,
hogyan sokszor nem tud tőle szólni sem:
megbénítja erőmet és hitem.

Hát megeshet, hogy fényben láthatom
lelkem? S földem, mit húsz év gyásza nyom,
igaz, hogy Bácskát fényben láthatom,
hogyan fény futkos, csak fény az árnyakon!
Súg valamit est, megeshet? igaz?
Szólj valamit bánat: eddigi vigasz!

Hogy boldog könnyben látom az anyám,
igaz? vagy az álom kék madarán
villan a fény...

Eljátszik majd Gábor, a fiam,
szerb tisztiszarzsimmal meg ami van,
ami a multból megmaradt kacat,
s ha megérti: felsír vagy kacag...

1941. márc.

DUDÁS KÁLMÁN

Búcsú a Murán*

A vén hidőrző szent Janéz,
ki félszeggel az útra néz
ott fenn, a Logarvölgyben:
nem lát már! Sem a sok kanyar
szlovén táj, hogy fogoly magyar,
nyarom hegyében töltsem!

S te büszke Ojsztric-hegyorom,
zúgó tövednél egykoron
— egy nyári emlék leng át —
keménycombú vig lányaid
karján verte a tánc, avitt
ház, alacsony gerendád!
Búcsúzom boldog tó, Bohiny!
zengő vizesés, tornyok! im,
még egy hős istenhozzád
sem kerül lelkeim öblein —
Merülj fel zordan zengve, rím!
a megvetést hogy hoznád.

Mert azt, mi ifjút boldogan
vitt, mint áradó folyam,
már kimosta belőlem
az a vad, barbár sérelem,
mit láttam nyögő véremen
a Murán elmenőben.

Sok csahos csatlóst láttam ott,
ki rád átkot s gyalázatot
kent szóval, vassal, népem.
Vártam, tudtam: az ég szava
bölcs törvény szerint mér maga
ítéletet... S megértem...

zúgnak húsvét harangjai!
Kemény búcsúra hajlani,
nem puha búcsúzásra
akarok, táj! Zordan megyek.
Elnyomó fiaid, ezek!
a puhányok puhánya.

* Csak kevesen tudják, hogy a szlovén uralom alatt élő maroknyi magyar sorsa sokkal súlyosabb volt, mint a bácskai magyarságé.

Igazság lassú malmai
öröljék neki azt, am
húsz évig rajtunk porzott!
ostort! szájára kosarat!
mert amig tud, orvul harap,
és nyakába koloncot!

DUDÁS KÁLMÁN

Évek múltán

Fények nyúlnak sötét szemedben,
de irigy köd jön s eltakar, hogy
szemérmed, ez a szeplős zsarnok,
jelezzé: már elérhetetlen.

Hány falat döntesz le magadban,
amig elérsz remegve hozzám?
Mintha a józanságod hoznám:
meghökölsz előttem, alattam.

Felezd meg velem a keresztet,
szemed hűnyjon ki, mint vak ablak:
lehet majd enyhébben akarlak,
eressz el, talán eleresztlek.

Évek múltán, felnőtt fiamban,
te-lelkű, ragyogó lányodban
megértem, miért is lángoltam
s te miért szenvedtél miattam.

DUDÁS KÁLMÁN

Viadal

Hajnal felé a bálteremben,
mint boldog, csendes kérkedőt,
tettenértem szép önfeledten
egy asszonyt a tükör előtt.
Állt és nézte magát, háttal
egy másik ezüstnek. Figyeltem.
Nem volt már éppen fiatal,
bár szíve erre esküdött még,
a tükör pörölt a halállal.
én néztem, néztem és csak vártam,
hogy szétvet mindent ott a bálban
ez a csikorgó viadal.

DUDÁS KÁLMÁN

A Délvidéki Szépmíves Céh bemutatkozó kiállítása

December 20-án nyílt meg Ujvidéken, a Levente-otthonban, a Délvidéki Szépmíves Céh bemutatkozó kiállítása. Ez a sereg-szemle elsősorban a bácskai képzőművészeknek volt bensőséges családi ünnepe, de egyúttal kiemelkedő eseménye a Magyar Délvidék egész szellemi életének, mert hivatva van, hogy ott művészeti téren is új fejezetet nyisson. Jelentőségét a hivatalos körök is teljes mértékben méltányolták, amennyiben a kiállítást Fernbach Péter, Ujvidék főispánja nyitotta meg, s azon a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium is képviseltette magát.

A kultuszminisztérium részéről e sorok írója vett részt a bemutatkozó kiállításon. Most, midőn a Kalangya szerkesztőjének megtisztelő felhívására a látottakról beszámolok, ezt annál szívesebben teszem, mert így alkalmam nyílik hivatalos minőségben közölni benyomásaimat a Délvidék szellemi mozgalmainak régi figyelőjeként is megismételnem.

A kiállításnak egyaránt figyelemreméltó történeti és művészeti jelentősége van. Ha ezúttal mégis inkább történeti jelentőségét igyekszem kifejteni, az igen természetes. Hiszen a délvidéki céhbéliek munkájának minőségi értékét ezután már nálam hivatottabb műkritikusok is lemérhetik, de az első megnyilatkozás tanulságait ily közvetlenül soha többé nem lehet megállapítani. Ez a kiállítás az elszakíttóság hatásának és a magyar lélek törhetetlen teremtő erejének élő dokumentuma volt, amely csak így, a maga teljességében tehetett hiteles vallomást.

A Délvidéki Szépmíves Céh e kiállításon voltaképpen nemcsak önmagát adta, hanem a kisebbségi sorsba taszított magyar művészek husz esztendejének egész korpét. Feltárta mindazon gátló körülményeket és addig ismeretlen formáló erőket, amelyek a szerb impérium alatt a magyar alkotó szellem szűk lehetőségeit meghatározták. Husz éven át a délvidéki magyar képzőművészek számára alig adódott munkásságukat kedvezően befolyásoló külső alkalom. Az idegen impérium alatt a hatalmon lévő nemzet fiai foglaltak el minden teret. A közönséget jelentő kiállítások, a napi gondoktól mentesítő vásárlások és egyáltalán a művészi fejlődést elősegítő külső körülmények szinte kizárólag csak a szerb festőknek és szobrászoknak kedveztek. A magyar művészek közül csak elvétve jutott egynek vagy kettőnek az a szerencse, hogy alkotá-

Részlet a „Délvidéki Szépműves Céh” kiállításáról

Részlet a „Délvidéki Szépműves Céh” kiállításáról

Oláh Sándor: „Fürdőruhács nő” — olajfestmény

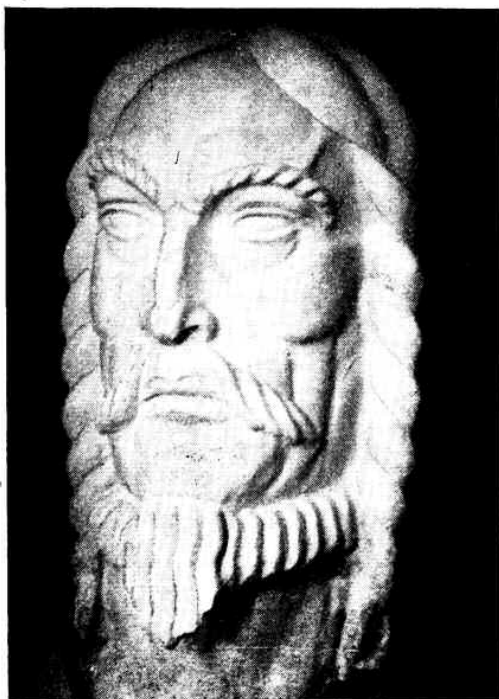
Gyermis Lukács: „Tavaszi” (akt. komp.) — olajfestmény
Kiállítva: Mantova 1939 — Budapest 1941 — Ujvidék 1941

Acs József: „Csendélet” — olajfestmény

Diószegi Balázs: „II. Rákóczi F. utca Ujvidéken” — olajfestmény

Baranyi Károly: „Kazár fősz” (gipsz)

Hagyik István: „Mosó nő” — olajfestmény

saikból közületek is vásároltak és tehetségüket illetékes szerb körök is némi figyelemre méltatták. Így szinte valamennyien a magánvásárlók vékony rétegére voltak utalva. Itt azután újabb korlátokat vont eléjük a magyar kisebbségnek ma is megdöbbentő szegénysége és a művészeti analfabetizmus zavarosában vigan hallászó képnyvaügynökök garázdálkodása. Annál csodálatosabb erőfeszítésük, hogy a mostoha viszonyok között is kitarítottak hivatásuk mellett, művészek maradtak s nem méltatlanul képviselték a magyar művészetet.

De nemcsak a külső akadályokról beszél ez a kiállítás, hanem egyszermind feltárja annak a belső fejlődésnek útját is, amelyen délvidéki festőink — a csonkahazai gyökérszektől elszakítva — eljutottak az egyéni kifejezés magaslataira. A festők nemzedékrendjét a falakról úgyszólván kronológiai pontossággal tudtuk leolvasni.

A kiállításon 14 festő 94 képpel és egy szobrász 7 művel vett részt. Talán a kiállított művek nagy száma, de még inkább tárgy- és stílusbeli változatossága miatt a terem kissé szűknek tűnt fel. Lehet azonban, hogy ez csak optikai csalódás volt és a gazdag képanyaggal betelni nehezen tudó szem csupán azért óhajtott volna még nagyobb termet, hogy a kiemelkedő művészegyéniségek még jobban érvényre jussanak. A szemlélő első benyomásait mindenestre a tárgyi és tartalmi gazdagság, a bőség váltotta ki. Az „embarras de richesse“ kellemes érzése azután elkísért a kiállítás minden részletéig és mintha a délvidéki képzőművészek megértéséhez is közelebb segített volna...

A festők között határozottan érvényesült néhány jellegzetes, kiforrt egyéniség. A javakorát élő generáció tagjai ők; tehetségük még a „magyar világban“ kezdett kibontakozni, kész formanyelvet hoztak magukkal, azt konzerválták, vagy módosították egyéni színezetűvé; az új, idegen hatások mindenestre őket érintették legkevésbé.

Oláh Sándor, Husvéth Lajos és Balázs G. Árpád képei fejezik ki leghívebben a délvidéki magyar festők művészi fejlődésének bélyegét. E három vérbeli művész pikturájában határozottan felismerhető az a cezura, amely a világháború végéig a magyar festészettel való szerves kapcsolatukat, azon innen pedig a magára maradt tehetség egyéni stílusreemtő munkáját jelzi. Oláh Sándort a naturalizmus magyar mestereinek vonaláról szakította le a trianoni határ. Bácskai magányában azután tovább élte és nagy elmélyedéssel tovább is fejlesztette ennek a iránynak novellisztikus és genre-szerű műfajait. Sötét alaptónusu, finoman árnyalt képei (Anyám, Intérieur, Muskátlis csendélet, Kislány a babával, műterem-tanulmányok, arcképvázlatok, stb.) már címükkel utalnak arra a sajátos, zárt világra, amelyet a művész szere-

tő gonddal igyekezett a csöndes multból a zajos jelenbe átmen-
teni. Nem tudjuk közelebről: Oláh Sándor festőtanfolyamai
mennyiben hatottak a fiatalabb délvidéki festőkre. Azzal, hogy
legtöbb teret neki juttatott a rendezőség, (17 képét állították ki),
mindenesetre kifejezte megbecsülését és módot adott a közönség-
nek, hogy szűkebb pátriája értékes művészeiségét alapo-
san megismerje. — Oláh Sándor pikturájának érdekes ellentéteit
alkották a szomszédos falfelületeken Husvéth Lajos képei.
Keresve sem lehetne két különbözőbb művészi felfogást és ábrá-
zolásmódot találni. Husvéth Lajos művészete a nagybányai isko-
la legszebb hagyományait eleveníti föl. Az impresszionizmus je-
gyében fogant képei a tiszta ragyogású, vibráló, friss színekkel
szinte hangosan harsogják az életigenlést, a bácskai gazdagság,
bőség, kiáradó jókedv és derü igazát, — a délvidéki életnek azt
a másik, valóságos formáját, amelytől a kisebbségben és szegény-
ségben tengődött magyarok két évtized alatt, sajnos, túlságosan
elszoktak. Ezt a bácskai derüt, fényt és gazdagságot hirdetik Hus-
véth Lajos képei, a kereteket szinte szétfeszítő izmos ember-
állatfiguráival (Szántás közben), sulykoló asszonyaival (Vízpart-
ján) és Szinyei-Merse meg Böröcsök Samu fényhatásaira emlékez-
tető remek bácskai tájképével. (Téli táj). Művészetét egyetlen szó-
val idillikus művészetnek nevezhetnők. A mai népi érdeklődés
korában a fiatalok között alighanem ő számíthat a legtöbb meg-
értésre. — Balázs G. Árpád is az impresszionizmus forma-
nyelvén nevelkedett. Széles ecsetkezelése, az alapszínek merész
alkalmazása, gazdaságos formaszintézise: mind a nagybányai mes-
terek indításaira utal. Belgrádban töltött évei alatt a háború utá-
ni iránykeresés kiábrándító, de mégsem minden haszon nélküli
útját is végigjárta, s végül az egyéniségéhez legközelebb álló
expresszionizmusból alakította ki — rokonszenves mértéktartás-
sal — a maga sajátos kifejezőmódját. A szerkezet leegyszerűsíté-
se, a vonalvezetés dinamikája, a színek helyes értékelése: a mű-
vészi önkifejezés sok szép példáját nyújtja Balázs G. Árpád ké-
pein. A tiszta színhatás és erőteljes mondanivaló mellett eszkö-
zeinek változatossága is figyelmet érdemel; egy nagyméretű olaj-
kép (Aratás), két pasztell (a rendkívül finomtónusú Bácsi temp-
lom és Öregnéni) s nagyszámú monotypia (Török udvar, Temp-
lom előtt, Lovasszekér, Téli falu, stb.) kereső nyugtalanságát,
fantázia- és formagazdagságát is jelzi tán némileg.

Művészi felfogásban, tárgyválasztásban és technikában töb-
bé-kevesébbé hasonló változatosságot tárt fel a többi kiállító mű-
vész. Hagyik István tudatosan festői beállítású képein, a
naturalista irányzat továbbfejlesztésével, rutinos ecsetkezeléssel
oldja meg problémáit (Márciusi vihar, Akt szabadban, Téli han-

gulat, stb.) Zombori Kiss István két női arcképe, önarcképe és női félaktja fölényes rajztudásról és elemző készségről tanuskodik. Csávosi Sándor közvetlen, friss hatású tájképei és virágcsendéletei ismét az impresszionizmus kisugárzásáról tanuskodnak. Szervánszky Jenő Intérieurje és Csendélete éppenúgy szigorú kompozíciós törekvésekre vallanak, mint linóleum- és fametszetei. Gyelmis Lukács tájképe, csendélete és aktkompozíciója ugyancsak szerkezeti értékeire hívja fel figyelmünket. Mindezen alkotások szerves kiegészítői a délvidéki festők körében kialakult összetett művészi hatásoknak.

A fiatalabb festőknél még kevesebb a konvenció. A naturalizmus és a magyar impresszionizmus örökségétől elsodorva, tehetségüket a modern piktura különböző felfogásában igyekeznek kifejleszteni. Művészetüket főleg az újabb francia irányok befolyásolják, de úgy tűnik fel, nem annyira közvetlen módon, hanem inkább csak a belgrádi festőakadémia franciás iskolája útján. Ez az erős francia „beütés“ azonban nem fűzi őket szorosabb egységbe; ha éppen neveket keresünk, Cézanne, Gauguin és Sisley impresszionizmusa és erősen dekoratív törekvése ötlük hirtelen eszünkbe a délvidéki fiatal festők vásznai előtt. De akad köztük, aki a magyar fővárosban is végzett tanulmányokat, és így közvetlen kapcsolatot tart az utóbbi évtizedek magyar fejlődésével. Így mindjárt Diószegi Balázs Rudnay Gyulának, a nagy magyar mesternek iskolájából sajátos magyar tájszemléletet hozott magával. Parkrészlet, Avasalja, Delelő a Bükkben c. képei a tájfestés problémáiba való szerető elmélyedésről tanuskodnak, két önarcképe markánsan fejezi ki eredeti festői felfogását, Sarokház éjjel c. tanulmánya pedig a kép egyszerűségét finoman érzékeltető ecsetkezelésével technikájában is utal Rudnay nem könnyű, de annál jobb iskolájára. — Jakobsits János egy olaj, egy tempera és két vízfestménye élénk érdeklődést és várakozást keltett ennek a tehetséges fiatal művésznek további fejlődése iránt. Ács József képein még túlságosan érzik az akadémiai leckék íze, így főleg műtermi csendéletein; de a feketeruhás öregasszony arcképe a maga komor egyszerűségével már biztató ígéret. Winkler Lajos Géza három figyelemreméltó képe, Bicskey Péter két pasztellje és Veréb Ilonka arcképtanulmányai teszik teljessé a kiállítás képanyagát.

A délvidéki magyar szobrászatot a Szépművés Céh elnökének, Baranyi Károlynak hatalmas méretű gipsztanulmányfejei, egy női aktja és emlékműtervei képviselték. Legtöbb tanulmánnyal kétszertelenül az ősmagyar-típusokat ábrázoló portréi készültek. Szent István-portréja méltóságot sugárzó kifejezésével és jó plasztikai megoldásával előnyösen különbözik attól a Szent

István-buste-től, amelyet a bevonulás után hevenyészve készítettek a volt báni palota előcsarnokába. Női aktja arányos formáérzékéről és mesterségbeli tudásról tanuskodik. Talán nem tévedünk, ha főleg az emlékmű-tervekben látjuk Baranyi Károly monumentálisra törekvő szobrásztehetségének legsajátosabb területét.

A kiállítás tárgyi és tartalmi gazdagságával éppúgy megérdemelte az örvendetesen tapasztalt meleg érdeklődést, mint maguk a kiállító művészek. Ahogy húsz éven át kiállották a részvétlenség és mellőzés kemény próbáját, ugyanúgy állani fogják az ismét közös pályán haladó magyar művészet versenyét is. Tehetségük; alkotó kedvük, formagazdagságuk egyaránt képessé teszi őket erre. A kultuszminisztérium mindjárt a megnyitás napján jelentős vásárlással fejezte ki munkájuk megbecsülését. Szűkebb pátriájuk, a Bácska nagyobb városai ugyanolyan megértéssel és támogatással igyekeznek elősegíteni boldogulásukat, mint ahogy azt a trianoni ország egyéb tájain a vidéki központok eddig is tették; a kiállításon elhangzott ígéretek erre biztató reményt is nyújtanak.

Délvidéki festőink és szobrászaink tehát a jövőben már tehetségüknek megfelelően vehetnek részt a megnagyobbodott ország képzőművészeti életében. Érvényesülésük előtt a kiállítási termek, képzőművészeti folyóiratok egyaránt nyitva állanak. Jövőjük alakulása kizárólag rajtuk múlik. Kétségtelen, hogy amint a Délvidék szellemi életének egyéb területein, úgy a festészetben is a couleur locale megbecsülése és kifejezése az az elsőrendű feladat, amelyet semmiképen sem szabad elhanyagolniok. Ezt a festők egy része — sajnos, csak kisebbik része — már is felismerte. A délvidéki festők bizonyára akkor jutnak el legközvetlenebbül a magyar közösséghez, ha előbb eljutnak — önmagukhoz. Ha élménnyé és ihletté válik lelkükben a bácskai föld, a bácskai Duna, a bácskai nép és bácskai falu, egyszerűen mindaz a sajátos helyi szépség, amelyet csakis a művészet emelhet a nemzeti közösség tulajdonába.

Bisztray Gyula

És szállni készti...

Vastagra gyűlt a por megint a gépen,
Nem zongoráztál rajt mióta már.
A hallgatás fekete köpenyében
Csak nézted inkább, hogy múlik a nyár
Oly csendben szállt el, mint a szűzi szégyen
Pirossá tűnik... társtalan madár
Úszik halványlón, visszahozhatatlan
A kékes-szürke őszi alkonyatban.

Akartál volna szólani magadhoz
Kérdőn s mint szoktad máskor, melegen;
De fojtogattak sírás és a nagy Rossz,
A hangod túlharsogta a jelen.
Bár nem sok közöd volt az iszonyathoz,
Ajkadra dermedt az ijedelem,
S a ki nem mondott szó gyötrelme aztán
Megtépett, mint a fát a szélvihar tán.

Nem tudtad kibeszélni halk szavakban,
Mi lázadt benned, sirt és kacagott:
A kort, amely most vérben és csatakban
Ölt önmagára tisztább alakot,
És szállni készti újra — magasabban —
Az embert, aki mint a jóllakott,
Emlékei közt józanulva, dőrén
Fetreng csömöre pállott heverőjén

HÓDSÁGHY BÉLA

Göröncs

Országút. Porlepte eperfák jobbról, balról. Szürke, szikes. szikkadt sárgöröngyök milliárdjai. Kátyúk, hüppenök, rügös. üléseknek ringató lankák. Porcfű, tövis. Por. Párhuzamosan futó kocsinyomok girbe-gurba vonala. Pipiske, búbos banka, verebek.

De sok minden, jaj, Istenem, de sok minden akad, de sok minden mesél az országutakon!

Igaz, nem minden emberfia számára! Akad ember, aki ha néz is, nem lát. Ha lát is, alig lát túl a lovak fején. Csak az utat előtte, nemrég elhaladt kocsik párhuzamosan szaladó keréknyomait látja. Nene, itt terhes kocsik kerülték egymást! Emitt meg talyiga futott nemrég el! Ennyiben marad. Az ut-széli rögök szürke, unalmas foltta olvadnak össze csak előre néző, józanságokhoz szokott szemében.

Pedig de sok minden akad, de sok minden mesél az országutakon!

Teszem azt, ha ez az útmenti kátyú most beszélni tudna. minden istenes lélek befogná a fülét. Mert éppen ebbe a kátyúba hüppent bele Farkas Pista bácsi kocsija, amikor ma egy lete a hetipiacról iparkodott kifelé a szállásra. A hüppenés lett volna a kisebbik baj, de az ujonnan vásárolt pipacsutora is az ember makkegészséges fogai közt volt! Mondanom sem kell, hogy a pipacsutora roppant össze. No most, aki Farkas Pistát ismeri, tudhatja a többit!

De ez még semmi! Amott, a fordulónál, az út szélén poros bozót lepi már el azt a mély kátyút, amelyik mellett az összön vérbefagyva, az összetört kocsi alatt megtalálták Mándos Péter holttestét. Ma sem tudják a csendőrök sem, mi történt, hogy történt. Hej, ha az a kátyú mesélni tudna!

Nagy kátyú, nagy hant, nagy rög, nagy mese. Vagy ki tudja? Kisüt is, borul is, új szekerek jönnek, ormótlan kerekreik kettészelik a nagy hantokat, kopik a rög, rögöske lesz belőle. Vagy ahogy mifelénk nevezik: göröncs. Azért a mese csak marad, ha göröncs is! Pedig ezrével hever az országúton. Futó kocsiból nézve unalmas szürke foltta olvad össze mind. De ha valaki megáll és kezébe veszi: kisvártatva mesélni kezd az is. Erdemes felvenni, mert a göröncsből már úgy se lesz semmi. Csak por, amit akkor kap fel a bolondos szél, amikor akar s akkor már vége a mesének is!

Ilyen útszéli, szikkadt, szürke, szikes göröncs volt Pap Pali is. Szürke göröncs, akiből ezrével terem az ország útján.

Sztáji cs Dusán szállásán béreskedett már időtlen idők óta. Még akkor keveredett ide, amikor tizenkilencben kezdtek hazaszálingózni a fogságból a katonák. Pedig nem is erről a vidékről való. Nem is ide készült, hanem haza, a Tisza tulsó oldalán lévő falujába, a maga portácskájára, a maga házába, a maga családjához. Fiatal asszonyt hagyott itt ő tizenötben, a Marist meg a Palikát. Tán csak élnek? Mert ő ugyan hírt sem hallott róluk.

Fekete éjszaka volt, hogy a faluba ért. Bezörgetett.

— Maris! Itthon vagy e?

— Ki az? — Kérdezte egy ijedt asszonyi hang, de nyomában már felgyulladt a lámpás is.

— Eressz be, majd meglátod!

Azzal, mint aki jól ismeri a járást, mindjárt a kapura is fordult, benyult az alacsony kapu tetején és biztos kézzel nyitotta meg a kallantyút. Másodszor már a konyha ajtaján zörgetett.

Hogy aztán kinyílt az ajtó, magabiztos léptekkel nyomakodott befelé, de a szoba ajtajában eléje állt valaki. Egy ismeretlen ember. Pedig az ő sípkája volt a fejébe nyomva, megismerte. Maris ijedten ugrott le az ágyról s az ember mögé állt, mintegy védelmet keresőn.

— Vaszily...! — sikoltotta.

Riadt tekintetét az érkező ember arcába fúrta s tekintete rémületet árult el, amikor ismét elsikoltotta magát.

— Pali...!

A megismétlődő sikoltásra Maris ágyáról két ijedt, síró gyerek ugrott le s az ismeretlen ember lábszárába kapaszkodva bujtak meg megette.

Két gyerek volt! Riadtan néztek vele farkasszemet mind a négyen. Egyikük sem mozdult. Maris sem, Az ismeretlen ember sem. A Vaszily! A nagyobbik gyerek sem..., a Palika! A kisebbik, a fattyú sem.

Érezte, köd borul a szemére. Még állt, szétterpesztett lábakkal állt az ajtóban, de belekapaszkodott a félfába, hogy el ne essék. Úgy érezte, mintha valami nagy szekér gázolt volna rajta keresztül. Valami megszakadt, valami kettétört benne. Mint amikor nehéz buzás zsákokkal megrakott szekér kettévágja a hatalmas hantot és göröncsre aprítja.

Először, hogy előntötte mellét a forróság, nagyot akart kiáltani. Valami olyasfélé:... „Kifelé a házambú... a párom mellű, kurafi ruszkija! Maris..., te utolsó, te szemét, pusztulj te is a fattyúddal együtt! Kifelé..., mert...“

Akkor történt, hogy a nagyobbik gyerek, az ő Palikája sírva fakadt, átölelte a szöke orosz lábszárát görcsösen és úgy mondta neki:

— Jaj, édesapám...!

Erre a szöke megmozdult valami a mellében. Talán nem is a szíve! Csak az a vasdarab, amit a kárpáti harcok óta hordozott a szíve táján s amitől, ha előntötte az indulat, rögtön fuldokolhatnékja támadt és olyan szurása, hogy nem juthatott szóhoz.

Nem is szólt egy szót sem, csak odanyomta a kezét a mellére, ahol a vasdarabot érezte és kifordult a házból, vissza a feneketlen éjszakába.

Talán kiáltottak is utána? Semmit sem hallott belőle. Csak ment, ment órákig, míg egy szárkúp mellett összeesett. Hogy aztán feltápaszkodott, ott meg is aludt.

Másnap folytatta útján. Így ért a Tiszáig. Ott sem volt megállása. Átkelt a kompon s újra ment, ment, míg a mellében lévő vasdarab szurása meg nem állította Sztáji cs Dusanék szállása előtt.

Bekéredzkedett. Munkát kapott. Ott maradt.

Nagyon kettőbe tört a valamiko. híres Pap Pali! A hatalmas hantból szikkadt, szürke, száraz göröncs lett: a Sztáji csék Palija, aki esztendőkön álta! nem mozdult ki a szállásról soha, még a ruhaneműt is úgy vásárolta meg számára láttatlanban a gazdaasszonya. Keveset beszélt, keveset kérdezett, még kevesebbet felelt. Tehén-, ló-, disznó- és birkagenerációk nőttek fel a keze alatt az évek hosszú során. Ezek voltak szinte egyedüli ismerősei.

A belsejében mintha minden meghalt volna. Nem is maradt ott egyéb, mint egy kinzó, mindig erősebben maró, életet sorvasztó, lelket öló gondolat: Vaszi ly..., Maris..., Palika..., édesapám...!

Az is lehet, hogy csak a vasdarabtól volt ez a maró fájás is. A vasdarabtól, amit ott a Kárpátokban szerzett. Ha nagyon fájt, ha nagyon türelmetlen volt számára a fájdalom, sokszor kezébe vette beretvaéles bicsokját és erősen töprengett azon, mi lenne, ha most szépen óvatosan benyomná a kést a fájó bordák közé? Talán épp a vasdarabig érne a kés hegye...? Talán így kipiszkálhatná...? Mindig abban reménykedett, hogy kibujik az magától is. Hallott efélet másoktól is. Akadt olyan, akinek a sarkán bujt ki esztendőkö múltán! De neki csak állt egy helyen és fájt kegyetlen, ha nekijött. Akár az a három szó: ... Vaszi ly, ... Maris, ... édesapám!

Ki tudhatná, hány esztendő telt el azóta?

Beletanult már nagyon a Sztájcicsék tempójába. Kis hija, hogy a keresztet is nem rácosan vetette, ha olykor imádkozhatnékja támadt.

Aztán egy este beállított a szállásra Vaszily.

Csak egyszer látta az életében, akkor is csak pár percre, tompa lámpafény mellett, mégis ráismert. Szerbül beszélt, de az orosz szerbül nem tanul meg soha! Csak oroszosan selypit az. Disznókat vásárolt a környéken a megbízója számára. Mert csak amolyan más kezelába volt. Gyalog járta a szállásokot. De pénze volt! Stajicsnek is szép summa foglalót adott. Pali nem ismerte meg még akkor sem, amikor a kocsi ülték. Mert a gazda parancsolatjából Vaszilyt a tiszai kompig kellett szállítania Palinak.

Egymás mellett ülték. Pali hallgatott, de Vaszily, mintha a vesztét érezte volna, csak beszélt. A feleségéről, a két gyerekéről, akik már legénysorba léptek. Megvan ez asszonnyal békeességben, pedig magyar asszony, akinek az ura... hogy, hogy nem ott maradt. Ahonnan jött. Aztán nagyot nevetett azon, hogy ki tudja, hátha az most épp úgy ölelgeti az ő Natuskáját, mint ő a magyar asszonyt! Mert hát ilyen bolond az élet...! S ugyan ki várna arra, aki elment...?

Csendesen kocorásztak a lovak. Igaz, ivott is egy kicsit s így még könnyebb volt rózsaszinben látni az életet!

Pali már másodszor fordult vissza a hátulsó kerék felé tekintgetve, mintha valami bajt észlelt volna. A harmadszori visszatekintés után, amikor éppen befordult a kocsi a tiszaparti fűzes sűrű erdejébe, szó nélkül Vaszily kezébe nyomta a gyeplőszárat s ő maga lomhán átlépett az ülésen a kocsi farába s ott igazgatott valamit. Vaszily hátratekintett, de amikor látta a motoszkáló embert, újra előrefordult, annál is inkább, mert az összevissza meredező fűzfatönkök között ugyancsak kellett ügyelni a lovakra, hogy el ne vétsék az utat!

Aztán Vaszily egyszerre csak nagyot rántott a gyeplőn, görcsös mozdulattal felemelkedett, mintha le akarna ugrani a kocsiról, hirtelen szétcsapta nagy, lomha kezeit, aztán hörögve zuhant vissza az ülésre.

Pali akkor huzta ki borotvaéles bicskáját a hátából.

Még a lovak sem ugrottak meg, olyan csendben történt az egész. A vér is a szalmára folyt csupán.

Vaszily hörögését elnyelte a fűzes susogása.

Még két rossz ekevasat is ráerősített a nehéz öreg lánkra, mellyel körülkötözte a holttestet Pali s úgy engedte bele a Foknál a Tiszába. A véres szalmát is utánadobta a habokba.

A kezét is megmosta, a kocsit is megvizsgálta aprólékosan, aztán visszakocorázott a Stájits-szállásra.

Nem mondom, Palit is kihallgatták, faggatták, de olyan zűrke, semmitmondó arckifejezéssel felelgetett a kérdésekre s olyan valószínűtlen volt, hogy a Stájicsék Palijának valami köze lett volna a dologhoz, hogy elengedték.

*

Aztán várt még vagy két esztendeig. Talán tovább is várt volna, de az a vasdarab, vagy ki tudja micsoda ott belül a mellében csak nem hagyta! Fájt kegyetlen! Köhögött. A lelkét maró három szó közül Vaszilyé, igaz, már kiesett a számításból, de a megmaradt kettő: ... Maris ...! Édesapám ...! ... mintha még jobban fájt volna! Hosszú, szürke esztendőök során, ha megfájdult, ha szúrt ott a mellében az a valami, csendesen, szótlán csak a mellére rakta a kezét és várt, amíg csendesül a fájdalom. Mostanában már sóhajtozott is. Marist meg a fiát emlegette, ha senki sem hallotta.

Egy őszi estén azután eltűnt a Sztájity-szállásról. Még a hátralévő bérét sem kérte ki, nehogy marasztalják, nehogy megkérdezzék, hova megy?

Másnap éjjel bekopogott a háza ablakán.

— Maris, itthon vagy e?

— Ki az? — kérdezte egy ijedt asszonyi hang, de nyomában már felgyulladt a lámpás is.

— Eressz be, majd meglátod! — mondta, szinte szóról szóra ismételve amit tizenkilencben mondott.

Aztán nekitámaszkodott az ablak alatt álló eperfának, mert érezte, elhagyja az ereje. Az a vasdarab nagyon fullasztotta!

Szép szál legény nyitotta meg a kiskaput.

— Kicsoda maga? — kérdezte keményen. — Kt keres?

Az ember felerősödve támaszkodott neki az eperfának.

— Én...? Én a Pap Palit keresem.

— Én vagyok!

— Te volnál, gyerekem...? A Pap Pali?

Tántorgó lépésekkel közeledett a legény felé. Az óvatosan, részeg, gyanus idegent szimatolva a tántorgó alakban, védelmi állásba helyezkedett.

— Mert hogy... én is... Pap Pali lennék... édes magzatom — zokogta emez.

A furcsa hangzavarra Maris asszony is előkerült, meg a másik gyerek is. A Vaszilyé, akit Vincének neveztek. Az támogatta az anyját, mert hogy Palit a kisebbik Palinak kellett betámogatni a házba.

Jó darabig szót sem lehetett érteni, mert hogy odabenn is csak sírt mind a kettő. Pali az esztendők óta visszafojtott könnyek ömlő áradatával, Mari asszony riadtan, ijedten, szánakozón. Pali meg Vince a kemencepadkára húzódva nézték őket.

Kisvártatva Pali felemelte a fejét az asztalról a nagy nekirbulásból elhallgatott és szótlán fájdalommal szorította tenyerét a mellére.

Mari asszony nem tudta ugyan mire vélni a hallgatást, de ő is elhallgatott. Felemelkedett a helyéről s közelebb lépett az urához. Hogy az csak nem szólt, bátorságot vett: magának s rétetten kezét az ember asztalon felejtett öklére, másik kezét a vállára és vékony, káricáló hangon beszélni kezdett:

— Mer minden azé vót édes... — pár pillanatil kereste a megszólítás szavát — ... párom, hogy amikó má mindnyája itthon vót, te csak nem gyütté! Magam vótam oszt... nehéz vót. Azt is rebösgették, hogy nem is gyüttök, hanem tán ott is maradtok, akár az orosz foglyok, akik itt maradtak.

Nagy lélekzetet vett, úgy folytatta:

— No oszt akkó kéredzkedett be a Vasziily.

Kissé megmélyült a hangja, amikor a Vince gyerekekre nézve folytatta:

— Ennek a gyerekeknek az apja e!

Pali révedező tekintete a legénykére tévedt. Az belepirult. Az asszony mind halkabb hangon folytatta.

— Osztt itt maradt. Dolgozott, keresett ránk. Apja vót a kee fiának is.

Most meg a Pali gyerek pirult bele, mert az apja még mindig hallgatott. Csak a szürke, fáradt szeme beszélt, ahogy rátekintett. Az asszony is nagy szünetet tartott, aprókat sóhajtott s az elmúlt húsz esztendő rövidre szabott regényét is befejezte egy csendes, összeroskadó mondattal:

— Aztán ő is elment...

Pali fáradt mozdulattal vette le melléről a kezét s csak egy csendes szóval felelt:

— Hazament.

Maris asszony nem mert kérdezősködni de kisvártatva megtoldta a szót óvatosan, félénken.

— Haza?... Hova haza...? Oda, ahunnan kee is gyütt e?

— Oda. — Dünnyögte Pali. — A végin csak hazamén mindenki. Csak egy haza van... Akárhun is, akárhogy is csavorog az ember élete, a végin csak hazahozza valami...

A Pali gyerek valahogy úgy érezte, neki is szólnia kell valamit. Lehet, hogy csak most döbbsent rá, hogy ez a szo-

morú, csendes ember mégis csak az ő apja! Felkelt a padkáról s közelebb lépett:

— Hát vesse le a kabátját, édesapám!

Vince még jobban belepirult, felállt ő is, de azért nem tudta, mit csináljon, hogy is szóljon. A bátyja segítette ki a zavarból:

Te meg merijj a kútbú, hogy mosdjon meg apánk!

Igy mondta: apánk.

Az öreg Pali szóltanul biccentett rá, mint aki beleegyezik a mosdásba is, meg az „apánk“ megszóllításba is.

Míg a mosdás, tisztálkodás tartott, Maris asszony sietve kapkodott elő egyetmást a kamrából. Még pálinkát is tett az asztalra.

Hogy az ember csendes megadását látta, már kérdezősködni is kezdett.

— Osztán ahun vót kee, vót olyan is, aki innen ment vissza?

— Vót.

— Osztán..., izé... akarom mondani, hogy hát ott keenek is vót asszonya meg...

— Maris! — Vágott közbe minden felindulás nélkül, de nagyon határozottan az ember. — Én hazagyüttem. Az vagyok megest, aki vótam. Az urad meg a gyerek apja.

Hogy észre vette fia megett a Vince gyereket is, csendesen kijavította a szót:

— A gyerekek apja! De ugye nem kérdeztem tuled semmit?

Hirtelen felállt, de nem szólt sokáig semmit, csak hirtelen mozdulattal a melléhez kapott. Mikor kis hallgatás után újra szóhoz jutott, belenézett az asszony szemébe és nagyon megfontoltan csak annyit mondott:

— Te se kérdezz! Hazagyüttem, oszt le van!

Reggelre kelve felvette Vaszily még használható ruháját, befogtak a kocsiba és Pap Pali úgy ment ki két fiával az alsó ugarba megnézni, kel-e a buza?

Csak hat kvadrát volt a föld, de ezt még az apjától örökölte. Ahogy lehajolt, felemelt egy szürke göröncsöt. Sokáig nézte könnybelábadt szemmel.

— Csak szebb...! — dünnyögte.

Aztán csendes áhitattal morzsolgatta szét az ujjai között.

A reggeli szellő pár pillanat mulva széthordta kérges tenyeréből a morzsalék port.

Cziráky Imre

Egy fődös reggelen

A hegyekről leszáll a köd.
Hömpölyög. Úgy jön, mint egy páncélos sereg,
Zizeg a lomb. Megbillen a fán.
Jön a halál: az ősz. A lomb pereg.
Amott még zöld az erdő.
Most borul rá a ködkabát.
Jön a köd szótlan, hangtalan,
s mégis megértem szavát.
A halál szava: csend és gyász.
Istenem, mily messze áll a bölcső,
a dal, a fény s a nyári nász...
A ködön át csak egy-két háztető piroslik.
Most néhány faág nyúlik rajta át
könyörgő karként az ég felé,
siratva multat, fényt s árva önmagát.
S én úgy állok itt, mint egy cövek:
erősen és rendületlenül.
Én elébe állok a halálnak!
Én virágzó életet védek itt elül.
Mögöttem még a nyár dalol,
mögöttem még zizeg a kalász,
mosolyog a róna, a folyó, a város...
Állj meg, ősz! Menj innen halál és fekete gyász!

S a hegyek alján megállt a köd...

ERDÉLYI TIBOR

Egy beteg barátomhoz

Ne hidd, testvér, hogy mindig tél lesz itt.
Jön még tavasz is, forró, boldog nyár.
Ne hidd testvér, hogy mindig így marad,
hogy felénk se néz az énekes madár,
s hogy hittelen hitünk rongyos vackán
tengődni mindig s egyre így fogunk...!
Testvér! Lám, szállnak a felhők...
Higgyél hát velünk, hisz van rá száz és egy okunk!
Mogorva lépted döngő ütemén
felhördülnek a járdák és falak,
de kétség-tava szörnyű széléről,
testvér, hidd el, én visszarántalak!
Ne menj tovább ez úton!
Hidd el, hidd el: a vége szörnyű vég!
A világon minden él, mozog. S a vágató szekéren
szikrát vet a csikorgó kerék.
Ne nézd merengő szemekkel!
Régi a játék. S sziveden talál.
Akkor nézd csak a kocsit, kereket,
ha a vágta után dermedten megáll.
Régi a játék...! Fenn és lenn! Mit hoz a jövő...?
Beteg szivedre talán gyógyulást.
Ne hidd testvér, hogy mindig így marad.
Borul még vállunkra biborló palást.
Ne hidd, testvér, hogy mindig tél lesz itt!
Jön még tavasz is, boldog, forró nyár.
Didergő, kónok, fázós szívünkre
hull még aranyló, meleg napsugár.
Ne hidd, testvér, hogy gyarló hitünk
szomorú vackán tengődni mindig így fogunk!
Testvér, lám, szállnak a felhők.
Higgyél hát velünk! Hisz van rá száz és egy okunk!

ERDÉLYI TIBOR

Fiatalok, szóljatok!

A Délvidék sorskérdéseit, sajátos helyzetét az ország peremén, ma különböző látószögekből nézik és magyarázzák. Az idősebb magyar nemzedék egy része, amely a kisebbségi éveket átmeneti időszaknak tartotta, nem tudott és nem is akart beleszokni a megváltozott viszonyokba. Ezzel a magatartásával ébrentartotta a reményt az ifjabb nemzedék szívében is. De miután nevelése tisztán politikai volt, képtelen volt elhinni, hogy egy nép jogait nemcsak politikai argumentumokkal lehet kivívni. Ezért nem tartott fontosnak semmi olyan munkát, amely a Délvidék művelődéstörténetét szolgálta, vagy szellemi és tárgyi arculatát próbálta megrajzolni.

„Minden kérdés megoldódott azzal, hogy újra Magyarországhoz tartozunk; ne fájjon a fejünk, majd gondunkat viselik.“ Egyre többet halljuk ezt a beszédet, amely egyáltalán nem új, még a világháború előttről maradt itt, vagy talán még a Millenium boldog mámorából, amikor a magyar könnyelmű fölénnyel hesegett el magától minden bajt, s amikor a nemzetiségi kérdést elintézve látta Dungyerszky Gédó és Szemző Gyuszi vidám kártyacsatáiban. Hogy a történelem itt már akkor előrevetette árnyékát, azt ki sejtette volna? Aki csak célzást mert tenni ilyesmire, arra nemcsak úgy ripakodtak, mint ünneprontóra, de könnyen sütötték rá a hazaárulás megszegyenítő bélyegét is.

Az anyaországi magyar a történelmi jogfolytonosság tudatában jött ide újra; hogy nem ismeri vidékünket, azt ne is csodáljuk. De máris látja, hogy Herczeg Ferenc síma történetei és a bácskai legendák már erőtlenek a gondúzésre.

Aztán még itt vannak a tudatos öncsalók, akik hízelegve emlegetik a jó politikai vonalvezetést és megkönnyebbülve lélegznek fel, amikor elmondják, hogy a Délvidék nemzetiségeinek nagy része huszonhárom év alatt is hű maradt a magyar nemzeteszméhez és türelmetlenül várta a felszabadulást.

Minek hazudni? Miért kell ismét öncsalásba süppednünk? Miért kell a polgár reggeli pótkávéja mellé odacsempészni a gondtalanság édes mazsoláit? Miért kell az önbizalmat úgy erősítenünk, hogy lehunyjuk a szemünket?

A magyar államvezetés gondosságát és bölcsességét sokkal inkább megbecsüli az, aki nem azért dicséri, hogy sürgősen lerázzon magáról minden nyugös feladatot, hanem sorskérdéseink őszinte megismerését kívánva a saját erejével akar segítségére lenni az országos ügyek vezetőinek.

Mert itt igenis tengernyi munka vár elintézésre! Kulturális, népi, nemzetiségi egyaránt. Kutató és szervező munka. A népek versenyében a magunk értékeinek felmutatása, hibáink és gyöngeségünk beismerése és megjavítása. Mondjam-e még azt is, hogy a magyar öntudat erősítése?...

Nem riadót akarunk fujni, mert arra semmi ok sincs hála Istennek, de állítsunk csak példákat magunk elé. A Délvidék helyzetének feltárása politikai, kulturális, gazdasági és etnografiai téren huszonhárom év alatt olyan erővel folyt, ahogyan soha azelőtt. Ebben a munkában mi magyarok is igyekeztünk kivenni részünket, sajnos nem eléggé. A kisebbségi magyar kultúrmunkás csak roppant nehézségek árán szerezhett olyan adatokat, amelyek ennek a vidéknek magyar népi és történelmi jellegét bizonyították. Ha azután sikerült is ilyen adatok birtokába jutni, nem volt hely, ahol azokat feldolgozva a cenzura átengedte volna. De ezen kívül a tudományos irodalomnak ez az ága sem volt nálunk eléggé kifejlődve. Nem volt elég felkészültségünk.

De senki se higgye, hogy a németek, vagy a szerbek részéről öncélú tudományos munka folyt. Politikai jogaiknak kiharcolásánál nagy szerepet játszott úgy a délvidéki szerbeknél, mint a németeknél. S a nacionalizáló törekvéseket is ezzel a „tudományos” munkával igyekeztek alátámasztani. Gondoljunk csak Kirilovicsra, Aleksza Ivicsre, Sztajicsra és a többiekre.

Az elmúlt huszonhárom év alatt a Szrpszka Matica abban látta hivatását, hogy itt a szerb nemzeti szellemet minél jobban kifejlessze és megerősítse, hogy szoros egységbe zárja a délvidéki szerbséget, amelynek külön történelmi és szellemi nevelését, a magyaroktól és németektől átvett hatásokkal is, mindig kihangsúlyozta. A Matica mozgalmának lett következménye a Boskovics Dusán által megszervezett szeparációs politikai párt. Belgrád ezt a politikai különállást már nem nézte jó szemmel, de hogy úgy a Matica, mint Boskovics Dusán pártja a nagy Jugoszlávia érdekeit szolgálta és a szerb nacionalizmust, azt senki sem vonhatta kétségbe.

A németek? Ki ne emlékeznék a Volkswartra, ki ne ismerné még ma is a Heimatskunde itteni munkáját? A németek megszerzése egy a birodalom határain ugyan kívül fekvő, de a nemzeti közösséget valló keretben történik. Feldolgozzák a német népcsoport egész életét bevándorlásuktól napjainkig. Nincsen egyetlen olyan apró részlet, amely elkerülné figyelmüket. Gazdasági, kulturális, népegészségügyi, szaporodási grafikonokat talál az ember a legkisebb falusi kultúrházban is. Amikor mi néhány év előtt a magyarság népegészségügyi viszonyait akartuk adatok alapján megismerni, a német Wüsch Johann munkáját kellett

igénybevennünk, akinek nem csupán népe adatai álltak rendelkezésre, hanem a jó összehasonlítás kedvéért a szerb és német népcsoporté is. Így születtek meg a német egészségügyi szövetségek s velük párhuzamosan a felvilágosító munka.

Huszonhárom éven át nagy küzdelem folyt itt a népjogokért és azért, hogy e terület nemzeti jellegét meghatározzák. Ezt szolgálta szervezkedés, kutatómunka, tudomány; ebbe a versenybe kapcsolódott be a magyarság is, sajnos elég későn. A magyar tevékenység a felszabadulás után erősen lanyhult. A Közművelődési Szövetség ugyan szép terveket dolgozott ki, de hogy egyéni munka mikor kezdődik, azt nehéz lenne megjósolni. Pedig minél előbb hozzá kell fogni a munkához.

A délvideki magyarság első nemzedéke ma még kevesebb szükségét látja sorskérdéseink megismerésének, mint azelőtt. Itt van azonban a fiatalság, amely más viszonyok között nőtt fel s amely a nacionalizáló törekvésekkel sokkal erősebben találta magát szemben. Már az iskolában éreznie kellett, hogy másodrendű polgár; magyarságáért sokkal inkább kellett megszenvednie, mint az idősebb nemzedéknek. Ez az ifjúság éppen ezért fogékonyabb a korszerű és sajátos helyzetünkből származó kérdések iránt. Ez az ifjúság közelebb került népünkhöz s jobban meglátja azt a szellemet, amely az idők folyamán a Délvidéken kialakult, s amelynek hibrid egységét több felől igyekeznek partikulárisá tenni.

Ebben az ifjúságban lehet minden reményünk! Ez az ifjúság állani tudja majd a versenyt és biztonnal vállalja azokat a feladatokat is, amelyeket egyedül ő tud elvégezni.

Fiatalok! A Délvidék Magyarországé, de ez a tudat nem csak jó érzésekkel tölti meg a szívünket; kötelességeket is rak a vállunkra. Ápoljuk a délvideki szellemet, mutassuk ki magyar történelmi multját, mutassuk ki a magyar hatásokat a velünk együtt élő népre, erősítsük mi magunk is jogainkat azzal, hogy tiszteletben tartjuk a többi népcsoportok jogait, de amit a történelem hagyott ránk és amit mi megőriztünk: hagyományainkat tovább adjuk az utánunk következőknek. Fiatalok, a ti munkátokat várjuk, a ti hangotokat akarjuk hallani, fiatalok, szóljatok!

Herczeg János

Öröm-morzsákon életem

Mint jeladó zászló tüzes várfokon
úgy állok most a Dunaparton.
Úgy állok lengve, idetűzve:
engem az idő ide szűrt le
zászlónak, igaznak. — Emberek jönnek,
megcsodálnak: nézd csak, amott egy
régizászló!... Mindenkit testvéremnek
vallok s még sincsen senki, ki barátom
volna, mert elkallódtam apró örömek
közt; s öröm-morzsákon lenni barátot
ma olyan nehéz.

Az eseményeken kívül estem
s lakom egy csendes özvegy hófehér
házát, túl a városon. Ablakom alatt
jár-kelek a szegénység, lábujjhegyen,
lopva, — jaj, nehogy nekem is gondot
okozzon.

Különben csendes ház, az özvegy csendes
háza; öröm sütkérez kertjén, udvarán
és fehér cica nyújtózik a gangon.
A posta naponként levelet hoz; ujságot,
könyvet, messzi jóbarát-szót, kik
gazdag csöndemben halkán rámtalálnak.
Künn, a ház előtt, a vonat viharzó
dübörgéssel vágat s a kert alatt pár
lépésnyire sín fut; fut a világba,
mig álmélkodva nézem: ott szalad az élet.
Messzi fut az élet, mig nálunk lenn,
a kertben barackvirág lángol.

Majd settenkedő, nehéz május-esték
árnyai alatt derék, vén parasztok
baktatnak haza s rendre süvegelnek:
adj' Istent szólva, — bennem kigyúl
a béke... Ó, szegény, fáradt véreim,
magyarok!...

Egy boldog zászlót meglenget a szellő
s én dúsgazdagon, apró örömek közt
oly messzi élek, messzi Dunaparton
s öröm-morzsákon gyűjtök jóbarátot.
Mert egyre hallom, mindgyakrabban hangzik:

„... Egy csendes ember, költő; lenn élt
Ujvidéken.“ — Az ablaka alatt
lábujjhegyen jár-kei a szegénység, hogy
meg ne zavarják, míg velük zokog, vagy
róluk álmodik...

FEKETE LAJOS

A szónál erősebb

Bolond lelkem, no, nyilj ki hát!
mit rejtőzködöl, mit lapulsz?
Nincs most idegen, aki lát,
bátran kinyilhatsz, — itt a kulcs.

Dohogsz belül és zsörtölödsz,
gazdád szavát sem hallgatod;
csak vádaskodsz, hogy börtönöd
és gonosz rabtartód vagyok.

Panaszolod, hogy néha vágy
gyújt látni szülőföldedet
és messze szárnyalnál Szilágy
Ős hepe-hupái felett.

Szegény galambom, jaj ne szállj!
lelkem maradj csak énvelem;
azon a tájon száz vizsály
s vadász golyója érhet el.

De szónál erősebb a vágy!
Lelkem elröpült... Kiszökött.
Lélek nélkül most mit tegyek
örvénylő, pesti kő között...

FEKETE LAJOS

Magyarok a déli végeken

Életük történelmi háttere a jugoszláv királyság volt: már a múlté. A trianonszülte balkáni határabroncsok a német villámháború perzselő tüzeiben szétroppantak és a huszonhároméves mozaikállam pusztulása nyomán a magyar kisebbség hazaérkezett. S hogy a kétévtizedre idegenbeszakadt magyarság milyen sötét emlékeket temetett el magában, arról ma legtöbbit beszél a forrongó Mácsva és az égő Sumádia...

De lapozzunk csak vissza most a történelem fekete könyvében és keressük ki sorban azokat a fejezeteket, melyek a déli magyarság és sokat emlegetett fiatalsága küzdelmes életét örökítették meg.

A volt „Nagy-Jugoszlávia“ fővárosában kevés olyan államférfi élt, aki bátran hajtotta volna fejét bármelyik alattvalója ölébe. A belgrádi „Glavnjacsa“ és az „Ördögsziget“ csendőrruralma mellett belső egységről, fegyelemről és rendről beszéltek a politikusok, igazi és őszinte „demokráciáról“ írtak a lapok és amíg a rádió a testvériség mézes-mázos szavait csepegtette a hallgatóság fülébe, északon, délen, keleten és nyugaton, szerte az országban elégedetlen népek néztek farkasszemet egymással. A Dunamedencében egymás mellett élő nemzetek nagy összeborulásának már sok álmódója és harcosa volt, — de a balkáni történelem meghíúsított minden szép gondolatot, az ellenségeskedés letört minden akaratot, s mélyen a szívekbe ágyazott gyűlölet a szent kibékülés helyett újabb összecsapásra tüzelte a háborúk végteleen sorozatát végigszenvedett népeket.

A történelem tárgyilagosságot követel: nem szabad, hogy a kisebbségi magyarság soraiban átélte sok szenvedés elsötétítse a színeket és a letűnt huszonhárom esztendő utórezgéseiben feltörő keserűség torz képeket alkosson. Meg kell mondanunk: a velünk együtt élt nemzetiségek között sokan voltak olyanok, akik egy szebb életet vártak és a békésebb, nyugalmasabb holnapokban hittek. A szerbek között is. Költők és művészberek, a szürke hétköznapiak elesettjei és a jövő társadalom igazi, nagy építői mind azt kérdezték, hogy hol késik a szent kibékülés pillanata már évtizedek, sőt évszázadok óta?! Ám ezer zsibadt vágyból csak nem lett egy erős akarat, mert az idők sodra újabb éket vert a nemzetek közé; a népi s nemzeti törekvések egymással ellentétes irányban tolódtak el és a Balkán zárt keretei között a kisebbségek, háttal a világnak tovább éltek bizonytalan életüket.

Két szerb világ élt Jugoszláviában: a világháború után gyorsforralón kitermelt új szerb középosztály és a nép. A szerb nép odahaza, délen tíz körmével kaparta a földet vagy a „hódított” területeken zárt telepekben élt a kisebbségek zsírján, a szerb tisztviselői kar pedig vasgyűrűben tartotta az ország tizenkét nemzetiségét. A hirtelen fölkapaszkodott szláv értelmiség magával hozta a nyersség minden kellemetlen mellékizét, ami még ridegebbé tette a velük egy helységben élő nemzetiségek mindennapos életét. Árnyas volt a magyarnak az idegennyelvű város- és községháza, az iskola táblájára mind kevesebb magyar betűt írt fel a kréta és sokhelyütt már a templomi szószékről is idegen szellem simult a magyar hívő szívéhez. Az ősi rög is megindult: holdankint csúszott ki szegény parasztjaink lába alól; a kisiparos kezéből kihullott a szerszám; a munkás üres tarisznyát akasztott a vállára és így, napról-napra érett az újabb magyar kivándorlás gondolata.

A szláv fölény és törtetés az élet majd minden ágazatában teret hódított magának és a kisebbségi magyarságnak nem maradt más hátra, mint a föltámadás reményének pislákoló tűzével hozzákezdeni ahhoz a nagy küzdelemhez, melyet már nem is a megerősödésért és egyenjogúságért — mert azért hiába harcolt —, hanem a megmaradásért folytatott. Megőrizni azt, ami még megmaradt: az ősi házat, az ősi földet, a termékeny magyar családot, a magyar gyermeket, a magyar kultúrórökséget: az anyanyelvet.

A kemény küzdelem hiányos fegyverzettel két évtizeden át tartott. Hősi szakaszai sok lemondást, áldozatot és megalkuvást is követeltek, s hogy ebben a harcban kevésbé együttérző nemzetiségek közé ágyazva is megállták helyüket, mindaz mély magyarságuknak és csodálatos kitartásuknak köszönhető.

Mert nem vívtak szélmalomharcot.

Mi a magyar a déli végeken?

A visszatérés első mámore már régen elmult, az új honfoglalás is a befejeződéshez közeledik, azonban Bácskáról és a bácskaiakról még mindég sok szó esik. Talán azért történik ez így, mert az elnyomatás két évtizede sok titokzatosságot és ismeretlen érzelmeket rejteget a magyar szívekben, és talán azért is, mert időközben itt lent, egy új nemzedék nőtt fel és meglátszik rajta, hogy az idegen gyermekszobában „balkézzel dajkálták”. Valamikor vezércikkeket és terjedelmes tanulmányokat írtak ennek az ifjúságnak bölcsőjéről, öreg publicisták, akiknek semmi közük nem volt a fiatalsághoz, példabeszédet mondtak a kiskacsákat keltett kotlóstyúkról, de nagyon távol jártak ennek az ifjúságnak

életismeretétől és nem érezték, nem értették a lélektani okokat, melyek az ő szívükben olyan különös, fanyar, „vadalmaizeket“ termeltek.

Amikor a trianoni békeparancs idegenbe szakította az alföldi magyarságot s a Délvidék egy új ország északi peremére csúszott, a régi, bácskai magyar világ redőnyös ablakok mögé menekült. Egy-két évi hiábavaló reménykedés után az irányításra hivatottak legtöbbször elköltözött a Délvidékről, az igazi szellemi erőket pedig az „előrelátó“ szerb terror üldözte át a határon. A magyarság sorainak fölszakadása megbontotta a háborúelőtti, századfordulói egységes arcvonalat, s a ziláltság, a nép vezetőknélküli tehetetlensége késleltette a magyar politikai, illetve kulturális összefogást. A bátortalan tapogatózásban előbb a pártpolitikai szervezkedés bontogatta szárnyát, majd lassan a kultúrmozgalmak is lábrakeltek a városi magyar értelmiség köreiben. A háborúban szétzúllott apró értékeket kellett összevonni és fölkatatni: minden valamire való magyar erőt, hogy a szláv terger előtt a magyar élet kirajzolódjék.

A kisebbségi sors egymás felé sodorta a magyarság különböző rétegeit, az osztályok közötti válaszfalak lassan leomlottak és a régi rétegeződések alatt a szláv térhódítás nyomán megindult deklasszálódás tömörebb és egységesebb magyar életvonalat húzott. Leecsúszás volt ez egy virágzó, békés állam kiformalódott életéből egy új állam kezdetleges életébe. Magyar volt mindenki, aki magyarul beszélt, mert a kisebbségben a maroknyi magyarságnak minden erőre szüksége volt, hogy minél előbb, akár tűzzel-vassal tömeget formáljon magának és visszanyerje egyensúlyát új otthonában. Így hát egyszerűbb, de már szervezesebb szinten élt, ahol a szociálizmus szele járta át a lelkeket és fogékonyabbá tette őket az új idők új gondolatainak befogadására. Délvidéken is, mint a másik két utódállamban, — a Felvidéken és Erdélyben —, a már szintén túlhaladott liberális, demokrata keret került elő a régi lim-lomok közül, mert a nyers szerb nacionalizmus új verete és rugalmassága mellett, úgy vélték, ennek a keretnek volt a legerősebb ellenálló képessége, egybefogva az idegenbeszakadt magyarság minden rétegét. Igen, mondják, így volt ez Erdélyben és a Felvidéken is —, mert az értelmi magyarság megérezte, hogy csak az ilyen szerves munka lázában, s az egyes néprétegek kölcsönös együttműködésében tisztulhat ki végre a magyar öntudat.

A kisebbségi élet láthatatlan övén belül a délvidéki konglomerátum magyar világa vergődött. A szakadatlan küzdelemben és megpróbáltatásban lángrollobbant a törzsökös és a mélyen aszimilált magyar, de ebben a tűzben és vad sodródásban sok jö-

vevénygyermek visszasírta az anyatejet és hanyatthomlok menekült vissza a szláv anya ölébe. S minél beljebb kerültünk az idegen uralom éveibe, annál nagyobb számban jelentkeztek az új arcok: a lázadó, törtető, „százalékos“ és megalkuvó magyarok. Ezzel a magyar erők értékelése is mellékvágányokra futott s ahelyett, hogy tárgyilagos bírálattal tisztított, kiválasztott volna, inkább gyengítette a magyar közösségeket és amikor az ideológia-szállítók is tömegesen megjelentek a kisebbségi porondon, könnyen megindulhatott már a magyarság világnézeti alapokon való széthasadozása.

Ebben a légkörben nevelődött a Délvidék árva magyar ifjúsága. Szegényen, de bátran és fiatalon...

Az elnyomás mostoha sorsot juttatott osztályrészülnak ennek az ifjúságnak, hiszen a nagy szűkölkedésben előbb kellett a ruhára a garas, és csak azután, ha jutott könyvre, írónra, meg iskolára. És amikor magyanehezen elvégezték az iskolát, az előnyben részesített szláv értelmiség becsapta előttük a kaput. Sokan közülök megérték a huszonnyolc-harminc évet is, anélkül, hogy egy dinárt kerestek volna kétkezük munkájával. A magyar iskolák kapuit sorra bezárták, a siralmas egészségügyi helyzetben a gyermekhalandóság ritkította a magyarság sorait. Ilyen körülmények között a magyar házasságok száma is évről-évre csökkent, a magyar lányok pártában maradtak vagy anyagi helyzetük arra kényszerítette őket, hogy jólelhelyezett szlávokhoz menjenek férjhez.

A kép, amit a fiatalság látott maga előtt: robinzoni élet volt az idegen állam kicsiny magyar szigetén. Az elhagyatottság hatványozott erővel nehezedett az elindult nemzedékre, hiszen ez a vidék, a multban, még soha nem próbált a saját lábán járni, mint a Felvidék és Erdély. Hiányzott a magyar valóságérzés és az a nevelés, az a szellem, mely fölfedi az ősi rögökbe kapaszkodó kiirthatatlan magyar gyökeret.

Elindult hát e nemzedék, hogy az anyaországtól elszakadt magyar életben megtalálja, fölfedezze önmagát.

Idegen környezetben koraszülött vagy talán későnsülött gyermekként jött a világra. S ahelyett, hogy kigyógyították volna a zord időkben rájukrakódott lelki és szellemi fogyatékosságokat, a kisebbségi élet a bizonytalan, gyenge lábakra is indulást parancsolt. Cselekedni, dolgozni kellett. Petőfi, Vörösmarty, Arany, Ady, Szabó Dezső és Móricz Zsigmond szelleme a trianoni határon át is világította az utat, s az örök magyar géniusz csodálatos, éltető sugaraiban az előtte járó nemzedékek mögött, saját erejére utalva felszínre vetette élgárdáját az új nemzedék. Ez a csoport volt az új magyar életszint előrelökött megafónja; irányító ereje és az idegen felhők sötét égboltja alatt a legerőtelje-

sebben égő világitótorony. Fölmozdítva a parlagon heverő magyar erőket, bevilágította az egész déli látóhatárt és sejtetett egy utat, mely a későbbi évek során a magyar népi összefogás felé vezetett.

Az új nemzedék fölkapcsolódása határkövet jelentett a kisebbségi magyarság életében. Tisztán és szeplőtelenül jött, igaz eszmék és magyarságmentő célkitűzések sarkalták kulturmozgalmaiban, s amit a nehéz munka során felszívott magába és elvette a termékeny magyar lelkekben, az már az új élet által, az új közösségi szellem által megtermékenyített gondolat volt. Talán több is volt az elvétel, mint a helyes lépés. Mert ott, ahol ők álltak, nagy volt az idő és a történelem sodrása; ingoványos, süppedős a talaj és örökös az idegen térhódítási törekvés hullámverése. És a déli magyarság így fölszínre dobott érzékeny szellemfelülete a sodrásban, hullámverésben az idő és a szellem minden rezgését fölfogta. A huszadik század szocializmusának minden skálája végigzengett a fiatal magyar szellemiség hurjain: Európa testén átverő új szellem-hullámok, próféciák hatása alatt elveszítette egyensúlyát és válságba jutott. Ilyentén tántorgásában minden világszemlélet, jövőtépítő ígéretes forma vagy csak útonval termékeny talajra talált a fiatalság rétegeiben. Hiszen valamennyien egy új csodára vártak, mert minden más utat kipróbáltak, s egy sem adott, vagy ígért olyan eredményeket számukra, mint a földrész valamennyi országát átjáró új eszmeáramlatok.

Ezen a választalon az új nemzedék nem tudott elég erős lenni.

A fiatalos lobbanékonyág, érzékenységgel és sokszor natártalan lelkesedés — semmiesetre sem bűnök —, velejárójaként a túlértékelés és elfogultság juttatott a szükségesnél és a megérdemelnél nagyobb szerepet a magyar életre nehezedő új eszmeáramlatoknak. Így többen azok közül is, akik jól ismerék a magyar népet, faji és politikai adottságait és azt is tudták, hogy a kisebbségi sorsban milyen körülmények között él a magyarság, elfogultságukban és a túlértékelésben a szinte halálosan komoly népi és nemzeti szempontokat szemelől tévesztették. A nagy sietőségnek, türelmetlenségnek láza volt ez az évtizedes mulasztásban megsokasodott föladatok terhe alatt, s feledték azt, hogy magyar életet csak ősi, igazi magyar szellemmel lehet építeni, a történelem válságos korszakaiban is.

Az eszmeáramlat a nem magyar elemek közvetítésével behatolt a magyar fiatalság sorai közé és a magyar nemzettesthez vékonyabb szálakkal fűzött fiatalokat — főleg a zsidó ifjúságot — magával sodorta.

Az útkeresés és a világnézeti harcok korszaka ezzel lezárult és az ifjuság útja emelkedett egy szervezettebb és általánosabb jellegű magyar kulturmunka felé. Nemcsak öntudatosító, hanem nevelő és társadalomsegítő munkára volt szükség a déli végeken. Szinte példátlanul álló magyarságmentés volt ez a sártengerben fuldoklott magyar tanyavidékek beszervezésével, vándorkönyvtárak elindításával, vándorbabakelengyék körözésével, analfabéta tanfolyamok és az ismeretterjesztő előadások végtelen sorozatának rendezésével. Fölmozdítottak minden parlagon heverő magyar erőt s lendületes munkájuk ütemét átvette az egész kisebbségi magyar társadalom.

Azért mégis... Sokan talán még ma is szóváteszik, hogy a délvidékiek, a fiatalok nem voltak elég jó magyarok. Az ilyen bírálat felületes és a lélektani, valamint a történelmi háttér megfelelő ismerete nélkül fogamzott. Mert a magyar szellem és a magyar faj: örök. Az idegenben is örök, amíg egyetlen éltető gyökere van. És a magyar kulturmunka is sokkal mélyebb gyökerű, mélyebben benne él a magyar lelkekben, mint a pártpolitika vagy a világszemléleti széljárások nyomán támadt hullámverések.

Bennük feloldódott az idegen szellem, idegensége kihullott és átformálódásában egy egészséges keresztény, népi magyar szellem bontakozott ki. A kétévtizedes küzdelem megérlelte a magyar valóságérzést, a magyar földhöz és a néphez való tartozás érzését. De nem külső formában, hanem belső tartalommal, s éppen ezért nem csoda, ha a hangos lelkesedés helyett a belső élniakarás és a mélyből jövő, „rejtett“ lelkesedés jelentkezett bennük. Hiszen huszonhároméven keresztül befelé élték igazi magyarságukat s ez annyira természetükké vált, hogy a történelmi változás sem tudja máról-holnapra átalakítani őket. A délvidéki magyarban ma jóval több a tárgyilagos kimérttség, hűvös gondolkodás, mint a pátosz és a romantikus érzelgősség. Kulturájuk és gyakorlati munkájuk ezt a szellemet tükrözi, lehet, hogy sok-sok formai szépséghibával, de őszinte és becsületes szándéku mély-magyar tartalommal.

Lévay Endre

Mindenszentek

*Mély álomból felriadtam,
szertenéztem, merre vagy?
Fönn a szürke, tenger égbolt
őszi alkonya dagadt*

*s rengette szét hullámaid,
át a fák riadt hegyén,
sárga, hervadt ünnep csöndje
boltozódott csak fölém.*

*Mintha messzi éjszakában,
zugó vizek partjain
állna meg reszketve lábam,
mert veszélyre lámpa int;*

*úgy villant élembe lelked
s tudtam, itt vagy még velem
s jössz, amerre én bolyongok
át a sötét vizeken.*

*Reng a föld, akár a tenger
s mintha gályán állnál,
milliók jajkórusából
zeng az éjjel, a halál.
De te itt vagy és velem jössz,
felvillanó lámpafény,
kisérő, meleg sugáron,
megtartó, szelid remény.*

CSUKA ZOLTÁN

Horgosi lakodalom

Az alföldi magyar nép életének egyik legfontosabb mozzanata az esküvő. Életének egyetlen cselekménye köré sem fon annyi dísz, egyetlen alkalommal sem ad oly sokat költséges külsőségekre, mint gyermekeinek esküvőjekor. Ezen a napon a vőlegény valóban „kiskirály“, a menyasszony „kis királyasszony“, ahogyan a vőfények szólítják.

A lakodalom szó az ősi magyar nyelvben lakhelyet, lakást jelentett, ez a jelentése azonban már régen kihalt. Később általában bő étkezést, vigasságot jelentett (jól lakni), újabban csak az esküvőt követő étkezést és mulatságot. A pongyola nyelvhasználat azután átvitte a kifejezést az egész napi cselekményre.

A lakodalom körül a népszokás egész szertartást épített ki. Pontosan előírt cselekmények ezek, amelyek betartása nélkül igazi lakodalmat el sem lehet képzelni. Érdekes, hogy a régi szokásokat főként a vőfények viszik át egyik nemzedékről a másikra és a faluban a fiatal, de a szolgálatból már kiállt vőfények vezetik be az ujakat a szertartások rejtelseibe.

A horgosi lakodalom leírásánál tapasztalatainkon kívül főként *Krekuska György* 19 éves horgosi első vőfény előadására támaszkodunk.

A dallamokat ugyancsak *Krekuska* előadásából *dr. Kiss Lajos* jegyezte le. A közölt dallamok az újabb generáció új népdal stílusához tartozó dallamok. Igen keményvágású, ősi, jórészt ötfoku fordulatokkal telt dallamok ezek, pattogó, élénk táncritmussal. Még ha lassúbb tempóban „hallgatónak“ éneklük is, keresztül-érzik rajtuk a tánc ritmusa.

A lakodalom előjátéka az eljegyzés, az „*elkendőzés*“. Horgoson általában 18—20 éves korban házasodnak, az ismeretség sokszor már gyerekkori. Ha a fiatalokban már véglegesen megérelődött a szándék és látják, hogy a szülők is szívesen fogadják párjukat, a legény felkéri a „gügyűt“, többnyire egy idősebb rokonát, hogy menjen el vele a lányos házhoz. Itt a szülőktől megkéri a lányt, aki a legénynek kendőt ajándékoz. A tulajdonképeni eljegyzés azután a legényes háznál történik ebéd vagy vacsora keretében, amelyen a szülők és a szűkebb rokonság vesz részt. Itt cserélnek gyűrűt és ezzel a jegyesség megtörtént. Nagyon érdekes, hogy Horgoson az *eljegyzés után* mondják a vőlegényre: *megnősült!*

A templomi kihirdetés után rövidesen kitűzik az esküvő napját is. Horgoson kizárólag *hétfőn vagy szerdán* esküsznek, ettől a hagyománytól, melyet indokolni nem tudnak, soha nem térnek el. Egy héttel az esküvő előtt a vőlegény felkéri a vőfényeket, koszorús legényeket és lányokat. Ugy a legényes, mint a lányos háznál van egy „nagy vőfény“ és egy „kis vőfény“, ezenkívül 4—6 koszorús pár. Ezek pár nappal az esküvő előtt a lányos háznál gyülekeznek és ekkor történik meg a „felvirágozás“.

Előáll a vőlegény nagy vőfénye és üdvözli a megjelenteket:

Dicsérjük a Jézust, az Uristen fiát,
Terjessze e házban az ő szent áldását...

Felkéri ezután valamennyiüket, párostól jelenjenek meg az esküvőn, azután a koszorús lányokhoz fordul:

...Tehát kérnénk szépen a koszorús lányokat,
Hogy helére feltűznék ezen virágokat,
Amiért mi nekik meg fogunk szolgálni,
Hogyha az ég arra rá fog segíteni.

A lányok a felkérés után feltűzik a virágokat. A kalapra és a kabát bal vállára fehér selyemből készült, ezüsttel, arannyal díszített virágokat illesztenek, hosszú, fehér selyemszallagokkal. A nagy vőfény botját vagy fokosát körülszallagozzák és rozmaring-szálakat raknak rá. A kis vőfények kulacsa is kap a díszekből: virágokat, szallagokat. A vőfények szépen megköszönik a felvirágozást, leülnek, előkerül pár üveg bor és rágyujtanak a nótára:

npo gusto (♩ = 100-104)

1) Harunk előtt magaranyolt u nyarfa
Édes anyam barnalányát srat-ja
Sírjal, anyam, srathátszma: enge-met
Férhez adtál, de nem tudod, hogykinék

F. i. s. s.

*Barna kislány, ha bemegy a templomba,
Egyik könnye a másikat lemossa,
Én Istenem, mire fogok esküszni,
Ezt a legényt sose tudtam szeretni.*

*Barna kislány, ha bemegy a szobába,
Ráborul a díjója jasztalára,
Sirok anyám, siratom a lányságom,
Siratom a lánykori boldogságom.*

A felvirágozás után a vőfények először a násznagyokat hívják meg:

*Adjon az Uristen szerencsés jónapot,
Ki bennünket saját képére alkotott,
Meanyei trónjáról hinti ránk áldását...*

Végül pedig:

*...Tisztelt násznagy urat kéreti fel velem,
Hogy az esküvőnél legyen végig jelen.*

A koszorús lányokat is külön-külön meghívják. A vendégek hívogatása csak azután történik. Közepes lakodalomnál is úgy a legényes, mint a lányos házhoz 40—50 „házat“ hívnak, a család fő címén az egész háznépet. A vőfények a falut, meg a tanyákat felvirágozott kocsikkal, felszallagozott lovakkal járnak. A hívogató vőfények kocsisa majdnem mindig a vőlegény, de ez nem megy be velük a házba. A meghívott vendég házában elől áll fokosával a nagy vőfény, háta megett a kis vőfény a kulacccsal. Tisztességgel beköszöntenek, feszesen megállnak:

...békés hajlékukba örömhírrrel jöttem...

A vers után a kisvőfény a kulacccsal végigkinálja a háznépet, majd tovább mennek. A meghívások két-három napig is eltartanak és bizony a vőfényeknek jó kiállásu, kemény legényeknek kell lenni, hogy a háromnapos „vizontkinálást“ kibírják.

Közben a ház népe napok óta süt, főz, készülődik. Levágják a paprikásnak való bornyut, birkát, főzik a kocsonyát, levágják a sereg baromfit, sütik a foszlós fonatos kalácsot. A gazda meg sorra próbálgatja a pincében a hordókat, melyik a legjobb. Van ugyan, aki az ellenkezőjét választja, mert „ugyis sokba kerül“.

A lakodalom napjának reggelén megjelenik a násznagy és átveszi az uralmat a ház felett. A lakodalom tartama alatt mindig, mindenben a násznagy intézkedik. Ő adja az utasítást a vőfényeknek, szolgálóknak, de még a házigazdának is. A vendégeskedés alatt az asztalfőn ül, a vendégeket ő fogadja és búcsúztatja

el. Rendszerint reggel felé, trombitásokkal. Az ajándékokat is neki adják át.

Tíz óra után már érkeznek az első vendégek. Ki kocsin, ki gyalog, családostól, gyerekestől. Az udvaron vőfények fogadják a vendégeket, bekisérik a „nagy házba“ (tisza szobába), megállnak a násznagy előtt és beköszöntik az érkezőket:

„Jézus neve dicsértessék, principális Násznagy uram!”

A násznagy lekezel az érkezőkkel, leülteti őket és mindjárt kínálja is. Délelőtt hideg kocsenyával, kaláccsal, borral. Délben az addig összegyülekezett vendégeknek ebédet szolgálnak fel: kondérban főtt húslevest, paprikást. Délelőtt is, ebéd alatt is a zenészek sűrűn-sűrűn tartják az előgyakorlatokat az esti mulatságra, ebéd után már egy-két vendég is beleszól: „hogya is volt az Te!”

Két óra körül bizonyos izgalom vesz erőt a vendégseregen, közeledik az óra, amikor tanúi lesznek a fiatal pár egybekelésének. A legényes háznál a vőlegény noszogatja a vőfényeket, miért nem indulnak már. A lányos háznál a menyasszonynak sem esik jól az ebéd, hamar otthagyja az asztalt, leánytársai igazítják a menyasszonyi köntöst. Végre a két vőfény a legény násznagya elé áll:

*„Szépen kérem becses engedelmét,
Adassa meg nékem a követség jelét,
Egy fontos kaláccsal pecsételt üveg bort,
Mire vőlegényünk már fel is hatalmazott.
Ez lesz nékem az ajánló levelem,
Hogy szerencsés legyek, az Ur legyen velem!”*

A násznagy átadja a nagy vőfénynek a „követség jelét“, egy szép metszett üveget, tele borral, nyaka körül pirosra sült fonatos kaláccsal. A vőfények evvel állítanak be a lányos házhoz, letesszik az asztalra az üveget a kaláccsal és a lány násznagyához fordulnak:

*„Azon megbizással küldött vőlegényünk,
Ha azt akarják, hogy barátságban éljünk,
Kedves menyasszonyát ne tartsák fogságban,
Engedjék eljönni ölelő karjába.
De még azt is mondta, nyílt csatába szálljak,
Aki ellenem van, mindenkit levágjak.”*

Igy az ultimátum. A násznagy persze nem ellenkezhetik, az üveg nyakán kicseréli a fonatos kalácsot és két koszorúslányt is ad a vőfények mellé. Ezek velük együtt visszamennek, magukkal viszik a vőlegény „szüzi bokrétáját“, a násznagy fehér gyolcskendőjét a virággal, meg a vendégek ékesítésére való lakodalmi vi-

rágokat. Mindezeket illő formák közt átadják és nemsokára felvirágozva, a vőfények által megszabott sorba állítva, az udvaron áll a násznép a feketeruhás, csizmás, fehérkesztyűs vőlegénnyel, készen az indulásra. Még a vőfény elköszönti szüleitől és már indulnak is víg zeneszóval-nótaszóval:

Poco rubato ($\text{♩} = 84$)

ly a kocsum, vasaltatni a-karom
Esküvőre v-szik az en galambom
Zohogása ki hallik a pusztába.
Fáj a szemem, maj' meghasad utánna'.

Nincsen széle a mostani kendőnek,
Nincsen szíve a mostani legénynek,
Veszek olyan kendőt, melynek széle van,
Választok szeretőt, melynek szíve van.

Kiöntött a Maros vize messzire,
De sok kislány szeretőjét elvitte,
Halássza ki minden lány a magáét,
Ne ölelje, ne csókolja a másét.

Apró szeme van a tiszta búzának,
Gyenge szíve van az édesanyámnak,
Gyenge szíve fájdalomába meghasad,
Ha ja fija katonának bemarad."

A legény és a lány házatól a két menet külön-külön megy a templomba zenekisérrettel. Ha a vőfények ügyesek, éppen a templom előtt találkoznak. Mindkét menet bevonul a templomba, kiválik belőlük a vőlegény és menyasszony, szépen egymás mellé állnak és megkezdődik az örökszép egyházi szertartás: „Akarod-e örök házastársul venni?”

A vőfények már kint a templom előtt szétosztották a fonatos kalácsot a szegényeknek, minden arrajárót borral elkináltak, a

zenészek is kipihenték a felvonulás fáradtságát, mikorra a násznép megint kitódul a templomból. A menet megint kétfelé formálódik, ujember, ujjasszony ismét visszamegy szülei házába. Hazamenet már a násznép is vigabb, hátul, a sor végén, a zenészek előtt a „mulató asszonyok“ is vigabban járnak a mulató lépést, emelgetik hangulatkeltés céljából az üres üvegeket. Ki-ki hallik a sorból: „Ez az utca jaj de széles, a menyasszony csókra éhes, hijjaja!“

Hazaérve mindkét háznál beköszöntik a vőfények az érkezőket és rövid mulatság kezdődik. A vőlegény és a menyasszony visszavonultak, még nem érkezett el az idő, hogy végleg összemehjenek. De egy óra múlva előáll az ujember nagyvőfénye:

*„Tisztelt násznagy uram, ismét elindulok,
És hiszem erősen, kudarcot nem vallok,
Összetoboroztam olyan erős tábort,
Mellyel megvívhatok harminchárom várost.
Asszonykatonáim velünk együtt gyűnnek,
Hogy célunkat érjük, mindent elkövetnek.
Most már hazahozzuk szép menyasszonyunkat,
Hadd lássuk boldognak vőlegény urunkat.“*

A vőlegény, a násznagy és az ujember násznépe elindulnak a menyasszonyos házhoz. Odaérve csak a vőfények mennek be, a többiek kint várnak. A vőfények a küszöbön tisztességgel beköszönnek és ismét versben engedelmet kérnek a bejövételre. Az ujjasszony násznagya nem könnyen enged. Találós kérdésektől teszi függővé az engedélyt: „Hány ló van odakünn?“ Az igazi lovakon kívül itt bele kell érteni a számba a haslókat (hevedereket) és nyaklókat is. „Milyen hegyen kelt föl elsőbb Árpád lova?“ A felelet: „A körme hegyin.“ Jaj, ha a vőfény nem tud felelni. Félóráig is elvárakoztatják.

Mikor végre az engedély megvan, nagy szíveséggel fogadják őket, különösen a vőlegényt. A násznagy szembeülteti magával. A menyasszonyt sehol nem látni. A vőlegény elé kemencében ropogósra sült, egész csirkét tesznek. Késsel, villával nem szabad hozzányulni. Pusztá kézzel szakítja szét és a jó falatokat szétosztja legjobb barátai között. Mindenkit megkínálnak borral, kaláccsal. A megvendéglés után a vőfény kimegy a menyasszonyért. Behozza és csendet parancsol, mert megkezdődik a lány búcsúztatása, a végleges elválás szüleitől, rokonaitól, leánypajtásaitól, meg a jó szomszédoktól.

*„E királyi házban teszek felszólítást,
Engedelmet kérek, hogy legyen hallgatás,
Gyermekek, ott hátul, szűnjék a suttozás!“*

Búcsúztatásomnak most legyen kezdése,
Legyünk csendességben, még leszen végzése.
Zengnek búcsú szavim, hullanak könnyeim,
Mert töletek válok, kedves jó szüleim.
Hatalmas Uristen, világ Teremtője,
Tekints le méltatlan, bűnös gyermekedre,
Szüleimre, kik által e világra helyeztél,
És általuk szépen engem felneveltél...“

A vőfény a megható bevezető szavak után a zokogó menyasszonyt sorba mindenkitől elbúcsúztatja. Könny nélkül nemcsak az apa és anya, de a többiek is alig állják ki:

„... de mielőtt, apám, házadból kilépek,
Tőled térdrehullva bocsánatot kérek...“

„... Hát hozzád mit szóljak, kedves édesanyám.
Ki voltál ekkorig gondviselő dajkám.
Tudom, hogy nagyon fáj anyai szivednek,
Mikor elválását látod gyermekednek,
Kit édes tejével tápláltál emlődnek,
Most út kell engedned titkos jövendőnek...“

Az ujjasszony végül is pirosra sirt szemmel, de a könnyek között is szeméből kicsillanó boldog izgalommal az ura karjába ölti kezét és elindulnak jövendő életük házába. A menyasszonyos házárván marad hátra, a násznagynak kissé erőltetve kell jókedvet kezdeni. Annál vígabb a násznép, amelyik viszi haza az ujjasszonyt:

Tempo giusto (♩ = 92 / tancza 194-ig)

Jobbít azok, diófával tuzre lek
Hisz pey lovam csarda előtt fészke leg,
Szépesürdasné, arakium, nézre meg,
Rajta van-e a lovamon a nyereg?

Lovam hátán félrecsuszott a nyereg,
Nem jól nyergelte föl az a rossz gyerek,
Megtanítom a fíjamat nyergelni,
Jobban tudja a lányokat szeretni.“

Otthon, mikor megérkeznek, a vőfény túláradó örömmel köszönti be az új párt. Kis tánc után teritnek a vacsorára, ami márigazi lakodalom, a szó régi értelmében, kiadós, bőséges nászlakoma még a legszegényebb háznál is. Szárnyas aprólékból üstben főtt levessel kezdik. A benne főtt húst édes tormamártással szolgálják fel utána. A következő fogás kedvet akar csinálni az italhoz, mert a bográcsos paprikásnak erősnek és inkább „savasnak“, mint „édesnek“ kell lenni. A kemencében ropogósra sült szárnyas biztos alapot ad, hogy a násznép az éjszakai fáradoalmakat kitaratóan viselje. Az ajándékba hozott tortákban, amelyekre minderrá van rajzolva gazdájának neve, már inkább az asszonynép válogat, az emberek koccintgatások közben már a világ sorái tárgyalják. A lakomához fűszer is van, külön minden fogáshoz. Ez a vőfények beköszöntő szava, amivel a fogásokat a háta megett felsorakozó szolgálhaddal, legénypajtásaival behozza és felkínálja. Az ötletes, sokszor vastag tréfák egész sorozata kínálkozik itt és hangolja jókedvre a népet.

Vőlegény, menyasszony a vacsora után elvonulnak. A násznép a csöndes emésztés mellett hallgató nótákat énekel, de ezeken már körösztülrzik a későbbi tánc:

Tempo giusto (♩ = 90-100)

Mikor mentem babám az első 30-20-30-ra
Fehér ingem vagtam leja padlóra
Könnyes szemmel néztem a tiszt urak-ra,
Hogya magyar nevem szerbetüvel van írva F.

Mikor mentem babám, szép Horgostól kifelé,
Lányok kísérték az állomás felé.

Kezet fogtam mindenikkel sorjába,
Csak a régi babám hagytam legutoljára.

Add ide hát babám, azt a pici kezedet,
Mer én téged oly igazán szeretlek,
Jártam hozzád sok esőbe, sok sárba,
Ugy-e régi babám, nem esik az hijába?!

Közben már megvacsorázott a második, néha a harmadik váltás is. A legények kiviszik az asztalokat, székeket, padokat, csak a násznagy asztala marad benn, meg a fal körül székek az asszonyoknak, öregeknek. A banda is elhelyezkedik valamelyik sarokban és a fiatalok sürgetésére elkezdődik a tánc. Járják „sarkosan“, „mártogatva“, tipegve, forogva. Közben meg-megállnak, elénekelnek egy verset, azután csinálják tovább.

Tempo giusto (♩ = 96)

Nek szivarvany koszoruara az e get
Et-ra boltak toltema sze retomet
Et-ra boltak toltema az egyetlen egyet is
Rabolják el a gyasos é-le - temet is

Nincs édesebb a homoki szőlőnél,
Nincs kedvesebb az első szeretőnél,
Mert az első tud igazán szeretni, szeretni,
Másodikkal de sokat kell szenvedni.

Ha még egyszer szívből tudnék szeretni,
Barna kislányt sose tudnék szeretni,
Barna kislány szívének a szerelme, szerelme,
Tesz engem a hideg sír fenekére.

Kis angyalom, ha tudtad, hogy nem szeretsz,
Mért nem írtál egy szomorú levelet,
Tetted volna a táborig póstára, póstára,
Eljött volna ja szép horgasi határba.

Éjfél felé már az öregek is felkelnek, nehézkesen tempósan ők is hozzáfognak. Mikor a hosszú üléstől megmacskásodott lábak

felengednek, az öreg párok szép komolyan forognak is egyet-egyet. A fiatalság kedve mind magasabbra hág arányosan a pincéből felhordott üvegekkel. A násznagy alig győzi a kínálást, a vőfények a töltögetést. A fiatal pár valamelyik hátsó szobában húzódik meg, oda járnak be hozzájuk egy-egy szóra a vendégek.

Ejfel után egyszerre kívülről zene hallatszik, énekszó és újabb vendégsereg tódul be. Megjöttek a „kárjátósok“ a lányos háztól megnézni, hogy van a fiatal pár, egy keveset táncolni, pár pohár bort felhörpinteni. Nótaszóval jönnek be:

Rubato (♩ = 58)

de Parton van a, dombon van a kis angyalom tanyája
Ide látzok, ide látok karmuk az almasárgója
Környezőmül füge jászika rok seggél, keresztét,
nem taposom, nem gúncolom több vasárnap délután

Csak titokba, csak titokba akartalak szeretni,
De ki kellett, de ki kellett annak világosodni.
Megtudta jaz édesanyád, hogy én téged szeretlek,
Kihajtatott a faluból, hogy el ne vehesselek.

(Ism.) De én azért nem átkozlak, a jó Isten áldjon meg,
Könnyeidtől a zsebkenődőd soha ne száradjon meg.

Hamarosan elkeverednek a háziakkal és mind jobban követelik a menyasszonyt. Az első vőfény bemegy érte, kivezeti és megkezdődik a menyasszonytánc. Előáll a násznagy, kezében tányérral és hangosan kiáltja: „Eladó a menyasszony!“ Egymásután röpöködnék a tányérba a pénzdarabok, a menyasszony jó félóra mulva már könnyörögve néz urára, szabadítsa meg az ostromló tömegtől. Ki is viszi és ott a külön szobában a kárjátósokkal jött testvér, rokon segítségével átöltözik menyecskének és piros, babos kendővel bekötik a fejét. Rövid idő mulva már mint kackiás menyecske jön be a táncolók közé és először az urával, utána a többiekkel eljárja az ujjasszony-táncát. A körülállók vidám énekszóval kísérik a táncot:

Tempo giusto (♩ = 108)

1.) Össze folyik a kis kőrös a Dunával

Össze illik a szőkeja barnáival

2-ny. Mit bánom én, hogyha illik, hogyha de nem is,

2-ny. fe-ly t-ten
Barna ja szerelóm, barna vagyok magam is.

Ablakodba de három cserép muskátli,
Ha nem szeretsz, nem muszáj hozzám járni!
Mariska ja neved, el sem tudom felejteni,
Igy jár, aki ja más babáját szereti.

Az ujasszony tánca után a kárlátosok eltávoznak, de előbb meghívják a legényes házat viszontlátogatásra. Két óra után fel is kerekednek ezek, most velük megy az új pár is: az „ember“ meg a „menyecske“, meglátogatni a szülőket. A lányos háznál nagy örömet kelt a fiatal pár, körülveszik őket és az addig nyomott, szomorkás hangulat eltűnik, járja a tánc és a nóta.

Most a legényes háznál hiányzik az új pár. Az ötletes fiatalok hamar segítenek ezen is. Az egyik legény felöltözik menyasszonynak, hosszú szoknyát, kitömött bluzt vesz magára, beköti a fejét, az arcát befátyolozza. Ő a „bolond menyasszony“, aki magát illegetve lejt be „vőlegénye“ karjában. Utánuk jön a „medve“, bundája szurós szalmából, láncon vezetik. Most kezdődik csak az igazi menyasszonytánc, rövidesen fejetetején áll az egész ház.

Egyik móka követi a másikat. A táncok egyre szilajabbak, a lányok sikoltoznak a forgatásban, az öregek neki-neki könyökölnek a nótának. A vőfények pedig illedelmesen segítik némelyik vendéget felrakni a kocsira.

A fiatalok, az ember meg a párja visszahúzódva csendesen beszélgetnek. Szövögetik a jövődőt, néznek egymás szemébe, a kezük sűrűn összesimul.

Egy új, erős sarj indul virágzásba a nagy magyar Alföld egyik homokos szigetén. A sűrű akácok, a pirosuló paprikaföldek, a szőlőtáblák között egy kis család vert fészket.

Árnyak a gesztenyésben*

Az utcát két oldalról gesztenyefák szegélyezték. A kociút nem volt túlságosan széles, fölötte összeborulhattak a fák sűrű zöld lombjaikból menyzetet formálhattak, amelyen csak vékony sugarakban szűrődött át a nap. A gyalogjáró ilyenkor ősszel tele volt fényes, barna vadgesztenyével, amelyet nem győztek szitkozódva söpörni a cselédek, s amelyekkel oly boldogan dobálódtak a gyerekek. A sarkon, korhadt léckerítés-sel körülvelt kis téren, szobor állt. Sisakos, kardos római katonát ábrázolt a szobor; egyik kezét a szívéen tartotta, másikkal egy rocskát szorongatott. A szobor lábánál apró ház állt, lángok csaptak ki tetejéből és Szent Flórián, a tűzoltók és éjjeli őrök pátrónusa nyugodalmas arccal locsolta a vizet a lángokra.

Az utcán nem volt nagy forgalom. Reggel néhány aszszonyt lehetett látni szatyorokkal a piacra sietni, a szoborral szemben iskolásfiúk kis csoportja vette körül Köcsög Jóska, a bolondot, aki reggeltől estig az utcán ácsorgott, egy lábon, mint a gólya és jámbor lélekkel türte a gyerekek kínzását.

— Hígy hívják apádat, Jóska? — kérdezték tőle a gyerekek.

— Lovag Kossányi Ödön — motyogta sírós hangon a bolond, s apró kefével simogatta angolosra nyírt tömött bajuszát, mert felnőtt férfi volt már, magas keménygalléri viselt és zsebkendője csücskébe lila színnel nemesi koronát hímeztek. — Hát a bátyádat hogy hívják? — Lovag Kossányi Béla.

Sorban kérdezték a bolond egész rokonságát. Apját, anyját, tántikáját, testvéreit — s nagyon tetszett nekik, hogy annyi lovag akadt a családjában, még az anyja is alsó és felsőmizsei Fehér Riza volt. S a sok kérdés után a legjobb a végén következett:

* — Hát téged hogy hívnak?

— Köcsög Jóska. — És most már felhúzta a szemöldökét a bolond, szája sírásra csimpült, a kis keféen gyorsan eldugta, mert akkora hahota csapott fel körülötte erre a jólismert válaszra, hogy neki igazán sírni kellett, lábat váltani és bőmbőlve fenyegetődni: — Majd szólok a Mihálynak, ad az nektek az ustorrall...

* Regény-töredék

— Na, azért nem kell mindjárt sírni, Jóska — mondták neki az apró nebulók, s a szemtelenebbje fel is agaskodott, hogy letörölje a bolond arcáról a könnyeket — te is lovag vagy, te is Kossányi vagy, nem igaz? . . .

De erre már igazán tanácsos volt gyorsan eliszkolni, mert a bolond úgy elkezdett ordítani, mintha nyúzták volna és kijött Mihály is, az öreg kocsis, csak úgy hajadonfővel, pitykés mellényben, ahogy a lovakat otthagya:

— Jó van, gyűvök már, -- kiáltotta messziről — ne óbégasson úgy az ifijúr, hászen lássa, hogy csak csúfolják, mint máskor, megszokhatta volna már . . . — S erre a hangra mindjárt megnyugodott a bolond. Mintha elvágták volna sirását, könnyei is megálltak, igaz, hogy a gyerekek is elszéledtek akkorára, lábat váltott hát megint, elővette kis keféjét és folytatta a játékot bajuszával. Ha emlékezett volna a bolond, ha tudott volna emlékezni, úgy bizonyára nagyon csodálkozott volna, hogy hányféle gyerek van, Üristen, hányféle . . . Mert ezelőtt tíz-húsz évvel ugyanígy körülvették a gyerekek és megkérdezték tőle hogy hívják. S ő akkor még rendes családi nevét mondta. Meg azt, hogy lovag. — Nem vagy te lovag, dehogyan vagy, te Köcsög Jóska vagy. Nem hiszed? Nézd meg a fejedet, menj be a mamuska szobájába és nézd meg abban a szép, nagy tükörben, majd meglátod, hogy épp olyan mint a köcsög és ezért vagy te Köcsög Jóska.

S a bolond talán csakúgyan megnézte magát a csillogó velencei tükörben, engedett a könnyörtelen rábeszélésnek és elhítte, hogy Köcsög Jóska a neve. Igaz, évekre telett, míg elhítte, de akkor aztán már senki sem tudta visszaváloztatni, pedig a gyerekek eléggé iparkodtak.

De azért volt barátja is Jóskának. Minden délután, úgy estefelé, végigment az utcán egy idősebb úr. Középtermetű, kissé zömök ember volt, vastag gumivédős sétabottal a karján, virággal a gomblyukában. Mindig megállt Jóskánál, beszélt hozzá egy-két szót.

— Hogy vagy, pajtás? — kérdezte tőle tréfásan, mert jókedvű ember volt. — Nem untad még meg az ácsorgást? Nézd, itt van egy szép kockacukor, neked hoztam a kávéházból. — S Jóska csámcsogva rágta a cukrot. — Ne bántsátok szegényt, látjátok, hogy beteg — mondta olykor a gyerekeknek s azok néhány napig csakúgyan békével hagyták.

— Jól van, jól van — biztatta máskor — te csak állj itt, fiam, és nézd a Szent Flóriánt. Jól vigyázz, el ne szökjön, mert fölünk könnyen megválnak mindenki. Hát legalább a szentek maradjanak.

*

S ki gondolta volna, hogy Szatmári Sándornak, az öreg szerkesztőnek, Jóska barátjának, egyszer még igaza lesz. Mert egy reggel a piacra siető asszonyok rémülten néztek a szobor helyére. A kis téren szörnyű pusztítás nyomai voltak láthatók. A léckerítést kitördelték, a finom angol pázsitot, amelynek magját a plébános úr ajándékozta, letaposták, s Szent Flóriánt, a tűzoltók és éjjeli őrök pátrónusát derékban kettéfűrészelték és úgy döntötték az árokba.

— Jaj, szerkesztő úr — rontott be akkor Rezicskáné Szatmári Sándor szobájába — jaj, istenem, tessék csak kinézni az ablakon. Tessék egész bátran kinézni, most már talán nem lesz semmi baja. — S kezét szívére szorítva jajgatva és lihegve roskadt egy székre.

— Mi a baj, mi történt? — ült fel ágyában Szatmári csöppet sem megijedve, mert már hozzászokott háziaszonya nagy felindulásaihoz. — Legalább forduljon félre, lelkem, ha már azt akarja, hogy pucéran kísétáljak az ágyból. Vagy, ha többé nem szégyenlős, úgy nem bánom, maradhat, ahogy van.

— Jaj, kedves szerkesztő úr, ne tessék már tréfálni, még jó hogy életben maradtunk, mert ezek a vadak mindenre képesek. Azt mondja a Mándó, a tejes asszony, hogy föl akarják robbantani az egész utcát. Még jó, hogy csak a szobor, Isten ne vegye vétkemül... mert itt voltak a Siminél, itt is olyan fölfordulást csináltak, hogy egész csatatér a kocsmáig Hajnalban kimegyek az utcára, hogy elsőpörjem a járdát, hát látom én a Simit, a feje bebagyalva, akkora, mint egy hordó szegénynek, mondok mi az, Simi úr, csak nem történt valami baj magával, még ilyen bután kérdezem, mert hirtelenében nem is tudtam, mit beszélek. De ő csak mutogat, mintha kukára verték volna, fölemeli a karját és úgy mutatja, hogyan verték agyba-főbe a gyalázatosok, piff-puff, mintha nem is ember volna szegény, hanem tudomiséen micsoda. — Kicsodák — kérdezem — Simi úr, kicsodák. S ő a kezével mutatja, hogy a bocskorosok. Tudja szerkesztő úr, mindjárt bejöttem, nehogy valaki meglásson, mert csak baja lehet az embernek még ebből is. Siminek is köllene szólni, ne mondja meg senkinek, kik verték meg, inkább hazudja, hogy berugott és legurult a lépcsőkön a pincébe...

S miközben az asszony szégyenlősen hátrat fordít és szörnyülködve önti magából a szavakat, Szatmári lassan kimászik az ágyból, hogy megnézze mi van az utcán, amitől úgy kell háborodni.

— Csavarjon sálat a nyakára — szól még a féítés az asszonyból — hűvösek már a reggelek.

— Nem fog engem a villám se — dörmögi Szatmári úr, de azért szót fogad, még kalapot is tesz a fejére, úgy nyitja ki az ablakot. Néz jobbra, néz balra, de nem lát semmit, csak két baranyai szekereset, akik épp most igyekeznek hatalmas hordókkal behajtani Simi kapuján — legalább mondaná meg, hogy mit lehet itt látni, mert én hiába erőltetem a szememet, úgy látszik megszöktek azok a gyilkosok, mire felkeltem.

— Megszöktek, persze, hogy megszöktek, de a Szent Flórián ott fekszik az árokban elfürészelve; karja, feje letörve szegénykémnek.

S Rezicskáné csodálkozik, hogy Szatmári úr nem toporzékol a méregtől, nem fenyegetődzik, csak visszafordul az ablaktól, szótlanul maga elé néz, aztán nyul a dőznijáért, ami éjszaka is ott van mellette az éjjeliszekrényen, vékonyka cigarettát sodor a sárga telecskai dohányból és lehajtott fejjel fujja a füstöt. Az asszony nem néz oda, de látja mégis minden mozdulatát Szatmárinak és ez a csendes szomorúság úgy meghatja őt, hogy már nem ér rá szörnyülködni, csak sóhajtózik és halkán sírni kezd. Már nem is a Szent Flóriánt siratja és nem a Simi kocsmáros betört fejét, hanem a saját boldogságát, amely oly régen elhagyta, mint egy hűtlen szerető, akire oly jó visszagondolni és sírni, sírni...

Még jó, hogy itt van ez az ember, ez a kedves, drága ember, aki mindig megnyugtatja őt, mindig elbolondozik vele, s akkor elfelejti a baját. Igazán úgy hozátartozik, mintha az ura lenne, pedig olyan tisztességtudó a Szatmári úr, soha az még egy újjal nem ért hozzá, soha még egy kétértelmű szó: meg nem engedett magának. Hát szokott iréfáلكozni, mert ilyen a természeté, de az is olyan jólesik az ilyen magáramaradt özvegynek. Egyszer hazajött és azt mondta: No öltözék fel Rezicskáné, megyünk az anyakönyvvezetőhöz. — Ne vicceljen szerkesztő úr, hiszen este van már és én még el sem mosogattam a déli edény. — De ő csak erősködött és hajhatatlan maradt. Persze nem az anyakönyvvezetőhöz vitte, csudát! Moziba, és utána elmentek vacsorázni a Simihez, karlócai ürmöst ittak és fülébe huzatta a legszebb nótát Szatmári, azt hogy: Cserebogár, sárga cserebogár...

S míg Rezicskáné sóhajtózott, sírdogált és az elmúlt időn ábrándozott, addig Szatmári felöltözött, a konyhában megmosakodott, megitta a tűzhelyen melegedő kávéját és átment Simihez a kocsmába.

*

A vendéglő négy hatalmas teremből áll, aranyozott tükrökkel a falakon, de az épület udvari részében, a hosszú boltíves folyosóról egymás mellett még néhány kisebb szoba nyí-

lik. Ha valaki egyedül akar mulatni, ide vonulhat vissza a cigánnyal. Mert szállóvendég már nem igen van. — Jobb is — mondja a kocsmáros — szállodával csak baj van manapság. Bejelentés, kijelentés; detektívek szaglászhatnak állandóan az üzletben és oda is beleütik az orrukat, ahová nem kellene. Simi úrnak minden oka meg van, hogy így is elégedett legyen. Az egész városban nincsen még egy ilyen jómenetelű kocsmá. A magyar úritársaság találkozóhelye itt van Siminél. Idejárnak az ügyvédek, orvosok, nyugdíjas városi és megyei urak, de persze csak a magyarok. Amikor Csuzán és Vörösmarton megindul a szüret, a szőlősgazdák úgy gondolnak Simire, mint valami szép lányra, majdnem szerelemmel, mert ő viszi el a legtöbb bort, készpénzzel fizet és a fináncokkal sincs semmi baj, ha ő a vásárló, mert zsebében hordja az egész társaságot.

Reggel kevés a vendég a kocsmában. Simi a sötét mögött áll, amikor Szatmári belép, előtte egy bőrkabátos nyurga sasorrú, göndörhajú fiatalember, kezében palinkás pohárral: beszélgetnek.

— Adjon neki nyers húst, — mondja Simi a detektívnek — majd akkor meglátja az eredményt. Én kipróbáltam.

— Elég költséges az, hallja.

— No, nem nagyon. Nézze, maga jóban van a mézáróssal, kér tőle mindennap egy kiló marhamáját. Az kitűnő és azt úgysem mérik ki pénzért.

— Hát valamit kell csinálni, mert tudja, megpróbáltam, már hajnalban amikor hazajövök, belerugok a kerítésbe, még csak meg se mukkan. Ha pedig holdvilág süt, olyan vonítást csap, hogy a feleségem nem tud aludni tőle.

— Marhamáj, — ismétli Simi meggyőződéssel — attól nappal alszik és éjjel ugat. Dehogyan fog az vonítani, dehogyan...

A kocsmáros feje csakugyan pályában van. Éppen csak a szeme kandikál ki a kötésből, a nagy vörös orra és szája, amiben most is vastag szivar füstöl. Jókedűen társalog a detektívvel, meg se látszik rajta, hogy léket vertek a fejébe az éjszaka. Nyúl az üvegért és megegyszer teletölti a detektív poharát.

— Isten éltesse Szávó úr — mondja és magasra emeli az üveget, mert ő nem iszik — ez a legjobb palinkám az egész üzletben, bizony Isten.

— Hát akkor megyek lassan, — cihelődik a bőrkabátos — szóval semmi baj. Panasz nincs, kár nincs, lopás, verekedés nem történt... Mi keresnivalója van akkor a policájnak, pláne ha már a palinkát is megitta, — kedélyeskedik némi öngunnyal a detektív — ha így van, akkor igazán mehet a dolgára.

A detektív után becsukódik az ajtó, de Szatmári még mindig nem néz fel az ujságjából. Csak akkor szólal meg, amikor a kocsmáros mellé ül és csendesen megfogja a kezét.

— Kik voltak? — kérdezi komolyan.

— A Szekulics Zsárkó és még néhány fiatalember a városházáról. Éjfél után bejöttek, a cigány éppen a Vigh doktor úrnak muzsikált, persze rögtön abbahagyta a magyar nótát és belekezdett egy kólóba, de az ügylátszik nem volt elég nekik. Bogáti magyarszka, kiáltotta az egyik és már röpködtek a poharak. Odaszaladtam az asztalukhoz és próbáltam csitítani őket, de nem használt. Szegény öreg Tóth Gyuri bácsi magára terítette a malaclopóját és elindult a kijárat felé. Amikor meglátták, az egyik odalépett hozzája:

— Hova menni ilyen korán öreg bácsika, mi? Nem jó társaság szerb legények? Nem akar hallgatni a kóló, farbaccica szuknyica? Még köllene táncolni is neked öreg bácsika, ha szerb legények akárnak...

— Fáradtak már a csikók, édes fiam — felelte az öreg, mintha csöppet sem haragudna — táncoltam én azt valamikor, de mennyire táncoltam. Csak most már egy kicsit megöregedtem, fiam.

— Hogy aztán mi történt közöttük, azt már nem tudom, nem figyeltem oda, mert Szekulics Zsárkó elővette revolverét és én összetett kézzel könyörögtem neki, hogy ne lőjön az Istenért... S akkor kiáltozást hallottam, Tóth Gyuri bácsi feltápáskodott a padlóról, a kalapját porolta, mert azt úgy vágta pofon az az alak, hogy elesett szegény és a kalapja elgurult. A következő pillanatban Vigh doktor a terem közepére ugrott és magánkívül ordította:

— Ide lőjjetek, gyilkosok! — s feltépte mellén az ingét. Én jobban elviselem a golyót is, mint az a szerencsétlen öregember a pofont, ide lőjjetek gyáva kutyák...

— Ebben a zürzavarban valaki leverte a lámpát és a többire nem emlékszem. Ügylátszik én kaptam az első ütést. Vigh doktor még az éjszak bekötötte a fejemet. Azt mondja pár milliméter hiányzott és végem lett volna, Sándor bácsi... Hát ennyi volt, aztán elmentek.

— Gondolod, ők döntötték le a Flórián-szobrot is?

— Biztos vagyok benne. Hiszen emlékszik, hogy pár hónap előtt, amikor Schweidel szobrát darabokban találták meg, a Szekulics Zsárkó mindenfelé dicsekedett: semmit sem hagynak meg a városban, ami Magyarországra emlékeztet. Majd az orjuna gondoskodik... De, hogy a szegény Flórián mit vétett, hogy az miben emlékeztet Magyarországra, azt ki tudná megmondani?

A kocsmáros kérdése üresen kongott, választ nem is várt rá. Sok mindent kérdeztek akkoriban egymástól az emberek, amire nem is jöhet felelet. Összedugták a fejüket és súgdo-lódtak. Hogy mikor lesz már vége ennek a világnak? Talán soha. De azért senki sem hitte komolyan. Mert voltak jobb napok is. Például a rasztinai pusztákról bejött egyszer egy ember. Igénytelen parasztember volt, de ő hozta a hírt a meg-váltásról: odaát fegyverben áll minden férfi. Csak a parancsot várják és megindulnak. S néhány nap múlva már mindenki várta a változást: aratás után elindulnak — mondták a reménykedők — az új kenyérrel új világ kezdődik.

A városháza pincéje tele volt emberekkel. Éjszaka fölver-ték őket álmukból, összeverték őket és bedobták a pincébe. S ugyancsak éjszaka jártak elszánt fiatal emberek az utcán apró vödörökkel a kabátjuk alatt — festékekkel és ecsettel — s fá-radhatatlanul pingálták tele a házak falát a Szózat négy so-rával. Ebben az időben indult meg a népvándorlás is. Sokan akik itt éltek évtizedek óta, most egyszerre üresnek és mos-tohának érezték a várost.

Szatmári Sándor az asztalra borult. Így maradt sokáig. Csak akkor riadt fel nyomasztó gondolataiból, amikor a nyi-korgó ajtón bedugta fejét Hanka és bánatos hangján odaszólt az urának:

— Kész a reggeli, Simi. Szalonnás rántotta.

Mintha az égen egyszerre eloszlottak volna a felhők, mintha semmi sem történt volna, mintha Ilonka bő, bokáig érő selyempongyolája új, friss levegőt hajtott volna Szatmári felé, úgy érezte, hogy mégis érdemes élni, dolgozni; helyt-állni eszményekért és egy maroknyi népért, mert ez a bugó, szomorkás gerle-hang mindig felperzselte az ő fáradt, öreg szívét.

— Az élet megy tovább — mondta majdnem vidáman és már idült az udvar felé, a kertbe, hogy rózsát tépien és gomb-lukába tűzze, mintha újra fiatal volna.

Herceg János

Csakazértis

*Szutykos éhes madarak voltak
kik nagy hujjázva reánk szálltak,
tenyérből tiszta buzát vártak,
tőlünk, kiket egy vihar elnyűtt,
koppasztott nyakú dögkeselyűk.*

*Már házunk bogár hátát tépték,
belekaptak a békés nyájba
s kisebbje is, aki még nyálba-
szotyba fuldokolt retkes állal,
mocskolt bennünket pállott szájjal.*

*Verebek nem csévelték jobban
arany búzáink s kukoricánkat
s ügyesebben buta igánkat
nyakunkba még sohasem tölták
sem a török, sem tatár hordák.*

*S igában is, egy emberöltőn,
hogy elvesztettünk már-már mindent,
jött a Remény s hívtuk az Istent
s hiába vertek s vettek vért is,
magyarok lettünk csakazértis!*

BENCZ BOLDIZSÁR

Minden rosszak jelenében

Ó, vannak, akik meghurrázták
s most tenyerükkel taktust vernek:
ilyen tökéletes földrengést
szíve szerint pár Lucifernek
még nem adott az Isten.

Az erdőben tán százados tölgy
nyomja ki lelkét riadt őznek,
s ha valaha szülni volt virtus,
most virtuskodva temetőznek — —
s még pap se kell, se kántor.

Ingyen megyen, akár a gyónás,
amire idő sincs, — — s ha volna,
nincs Istene e-földrengésnek,
a papra rádőlt a kápolna.
Ó, jaj, mi Atyánk Isten.

Fut valahonnan hóban, sárban
meztlábasan csorda nemzet,
átbukdácsolták tán a halált?,
hova is futnak, merre mennek, — —
Istenem, még reng a föld.

Még reng a föld és meddig reng még,
ki tudja azt, az Isten hallgat.
Felelet nincs. Csak valahonnan
pernye fellegek utazgatnak
ördögök lehelletén.

BENCZ BOLDIZSÁR

Isten földjén

*Én csak maradjak Bácsország költője,
pufók felhők alatt,
ahol látnom szabad
a szivárványok teljes ívét.*

*Halljam viharok és égi háborúk
főnséges zaján át
Istenek Zalánját
rohanni órjás Ég-Szigeten.*

*Itt a vér másképp forró s másképp piros.
S az emberek lelke
nincsen olyan messze
egymástól, mint bárhol, akárhol.*

*Itt közel vagyunk mi mindig egymáshoz,
mint az Isten hozzánk.
Nincs is más zsoltosmánk:
Ővé e-föld s mi az Istené.*

BENCZ BOLDIZSÁR

Fatelep

— Regényrészlet —

A fatelep két forgalmas utat összekötő, rövid mellékutcában tárt kapukkal várta a vásárlókat. Közönséges, szürke hétköznapiokon csendes, majdnem elhagyatott volt ez a tájék. De hétfőn és pénteken, hetipiackor, a szállásokról bedöcögő megrakott kocsik itt vágtak át egyik nagyútról a másikra, hogy megrövidítsék az utat a gabonapiacig. Ilyenkor a fatelep forgalma is fellendült.

Nyári délelőttökön fojtogató porfelhő tertyeszkedett el a házak fölött. A tolakodó tikkadás előtt egymásután zárultak be a spaletták, hogy belülrementsék a vertfalu szobák hűvös frissességét. A forróság rátelepedett a baktató lovak tüdejére is. Prűszkölve rázták, himbálták a fejüket. Egy-egy kocsi után kötött ténhén bánatosan elbődült és buta szemekkel bámulta a forró, szürke kövezetet. Itt tüzes csikó ficánkolt a rövidreszabott kötőféken, amott meg tíz-tizenkét apró feketefoltos malacot terelgetett egy sovány parasztszony. Egy magasrarakott szénáskocsi tetejéről türelmetlenül hepezett a kocsis. Alig az utolsó pillanatban rántotta vissza a gyeplőt, hogy rá ne hajtson a rúd előtt átsuhanó ijedtarcú gyerekekre. Káromkodását már elnyelte a zaj, a kocsizörgés, a malacvisítás, a libagágogás. Csak a lovak kapták föl a fejüket, de egy erélyes rántásra újra nekirugaszkodtak.

Most egy parasztszekér kanyarodott le a kövesútról és megtorpant a fakereskedés előtt. Egy kócosbajszu öreg paraszt deszkáért igyekezett. Amikor megállt a kocsi, az asszony kezébe nyomta a gyeplőt, ő maga nehézkesen lecihelődött és betotyogott a kapun. A szalagfűrész zizegő sikitása és a villany-balta egyhangú, unalmas csapkodása üdvözölte. Fűrészpor szállt és valahonnan hátulról, a fahegyek mögül erős kopácsolás hangzott.

Tömő bácsi hasábokat adogatott a fűrészhez, hát Mezei, a gyakornok fogadta a vevőt. Fölcsörtetett a fészker emeletére, ahol a deszkák álltak gulákba rakva. Az öreg kicsit fujtatva kapaszkodott utána a meredek falépcsőkön. Amikor Mezei rámutatott egy halmazra, sokáig mustrálgatta gyanakvó szembogaraival.

— Ezek vónának a colosok?

— Ezek.

— Mintha soványkák vónának egy kicsit.

Szolgálatkészen húzta elő a collstockot és lemérte egy deszka vastagságát.

— Tessék nézni, csak két milliméterrel kevesebb a collnál. Az is azért, mert összeszáradt.

Igaz, a deszka nem az összeszáradástól soványodott meg. Már soványan is született. Mert a kereskedő köbméterre veszi az árut, s úgy toldja meg az egyébként nem túlságosan nagy hasznot, hogy egy-két milliméterrel vékonyabbra vágat minden méretet. Tudta ezt Mezei is. A fakitermelő vállalatoktól eredő számlákat ő bön-gészte át először, amikor meggyőződést keresett, megjött-e a pontos rendelés. Tudta ezt a kis turpisságot, de hallgatott róla. Mert hallgatnia kellett. Hadd szidja csak a paraszt a termelőt, az megsz-e van. Nem is ér el hozzá a szitok.

Az öreg mormogott a fogai között. A fejét is csóváltatta. De végre is deszkára volt szüksége. És ha máshova fordul, ott is ugyanez a helyzet. Az ár után érdeklődött.

Mezeinek ez volt a gyengéje. — Ez nem patika — szokta mondani Kornich, a főnök. — A paraszt szeret alkudni, hát alkal-mat kell adni neki, hogy kitölthesse ezt a szenvedélyét. Sokat kell kérni, mert a megszábott árból már nem lehet engedni. Ha meg olyan ostoba valaki, hogy nem alkudik elég erélyesen, hát önma-gára vessen, ha becsapódik. — Igen, ez a jelszó: Többet kérni! De Mezei nem tud többet kérni. Nem viszi rá a lelkiismeret. Mert hátha nem is alkudik a vevő és hátha becsapódik. És Mezei nem venné lelkére, hogy becsapjon valakit. Ezért fél az eladástól, és hacsak teheti, szívesen átengedi a dicsőséget Tómos bácsinak. Most is, hogy ő fogadta az öregot, magán érezte az iroda ablaka mögöl Kornich rosszaló szemeit. Kellemetlenül birizgálta az a tudat, hogy ellenőrzik. Tekintetét idegesen jártatta végig az öreg arcán. A kucsma alól ősz hajszálak villogtak elő és a tőpörödött, ráncos arcból ijedten ágaskodott ki a kócos bajusz. Bizonytalan reszke-tés vibrált az öreg szemeiben, mintha ellenséget látna az egész világban. A homlokáról meg úgy csurgott az izzadság, mintha hi-degverejték verte volna ki. Ahogy ide-odaforgatták a deszkákat, a főlzálló por megüledett arca nedvességében és piszkos csíkok vonultak egész az álláig. Azután a kezeit nézte: azokat az el-gyöngült, öreg, durva kezeket, ahogy várakozón babráltak egy csomós deszka szálkás lapján. S a tekintetében már csak vissz-fényként égett a kérdés: mennyibe kerül?

A szája szélén lebegett egy odavetett szám, de még idejében visszazívta. Úgy tett, mintha nehezen menne a számadás. Pedig csak az alkalmazotti szolgalelkűség küzdött benne a száanalom-mal, ami mindig elfogta, ha tőpörödött, öreg arcot látott. A má-son elmúlt évek nyomását önmagán érezte, s ha magávaltehetet-len koldusarcra nézett, önmagát szerette volna megsiratni, ha nem tartotta volna vissza könnyeit a férfiúi önérzet.

De árat csak kellett mondani. Kornich kilépett az irodaajtón és arranézett. Már nagyon várta az üzlet létrejöttét. Végre is

megmondta az árat. A kiszabott árat, amiből már alig-alig engedhet — szükség esetén. És a paraszt alkudott. Nem tudtak meg-egyezni sehogyse. Mert a szabott árból Mezei nem engedett.

Kornich az ajtóból a fűrészt sivitása miatt egy szót sem hallott az alkuból. Csak azt látta, hogy sokáig vitatkoznak eredmény nélkül. Akkor fejcsóválva a fűrészhez sétált és rászólt Tóмо bácsira, hogy menjen segíteni. Tóмо bácsi még egy hasábot tett az asztalra János elé, aztán csoszogva megfordult, hangos trombitálással fújta ki az orrát és föltipegett a korhadt lépcsőkön a vitatkozókhoz.

Tóмо bácsi maga is bunyevác paraszt volt, értett hát a bevetődő szállásiai nyelvén. Széles taglejtésekkel magyarázott. Vita közben többször feje fölé emelt kalappal és szinte fölakadt szemekkel bámult az égre, mintha egyenesen Istent hívná igazának s a másik vétkes tudatlanságának és csökönységének bizonyítására.

Huszonöt éve állt már a cég szolgálatában. Mint favágó került a telepre. Akkor még nem volt beszerelve a villanyerővel hajtott fűrész és balta. Kornich egész kicsiben kezdte az üzletet. Tóмо bácsi másodmagával fűrészelt és aprított naphosszat. Legfeljebb ha az hozott változatosságot a munkában, hogy szállítani is kellett. Furcsa, ha így néha rágondol: Ha csak annyi fillérje lenne, ahány kosár fát a huszonöt év alatt másodmagával fölhórukkozott a kocsi, most gondtalanul élhetne vagyonkájából. Csak az a baj, hogy nincs. Mert a pénz furcsa jószág. Ahogy egyik kezével utánanyult, a másikon már ki is csúszott a bestia. De Tóмо bácsi rendszerint nem töpreng eféléken. Egyszerűen éli az életet és nem filozofál. Gyöngé oldala a bor, a méregerős paprika és hetvenéves kora ellenére csodálatosan fehérek és egészségesek a fogai. Pedig, mint dicsekedni szokott, még soha az életében nem motoszkált szájában fogkefe és fogalma sincs, milyen íz van a Kalodontnak.

Negyvenöt éves volt, mikor a telepre került: még ereje teljében. A napi tizenkétórás munka azonban az évek mulásával egyenes arányban kifacsarta belőle az erőt. Az arcbőre petyhüdtan esik ráncba. Öregesen tipeg jobbra-balra és ide-odalóbálódzó kezei, ahogy nevetségesen hosszan szelik a levegőt, nagyobb utat futnak be, mint a visszeres lábak. Csak a szép, fehér fogak érintetlenek még. De ezekkel dolgozni nem, csak rágni lehet — ha van mit. Komoly munkát már nemigen végez. De nem is azért tartják. Huszonöt év mégis csak jelentős idő egy emberéletben, s aki ennyit egy helyen tékozol el, legalább azt megérdemli, hogy ne dobják ki vénségére az utcára. És ellenszolgáltatásképpen az öreg segít, ahogy és amit bír. Fogadja a vásárlókat, söpröget, ren-

dezi a deszkákat és gerendákat, vizet szivattyúz a medencébe, hogy este Kornich kényelmesen elnyulhasson a fürdőkádban, adogat a fűrészhez, megrakja a kosarakat, s ha fa érkezik és csak úgy hevenyészve ledöbálják a kocsirol, Tó mó bácsi lassu pepecseléssel, szinte minden öt percben fordulva egy-egy hasábbal, rakásba építi.

Az erős paprika és bor iránti rajongásán kívül még egyről nevezetes Tó mó bácsi: a káromkodásról. Szépen, hosszan elcifrizza a szót és közben olyan áhítatosan néz fel az égre, hogy az ember szeretné azt hinni, imádkozik. A bunyevác parasztnak rendszerint tetszik ez a társalgási mód. Mezei, ha hallja, mosolyogva jut eszébe egykori tanárának a mondása, aki a magyar huszárokról szólva, azt fejtegette, hogy a káromkodásban is van művészet. Ha ez igaz, Tó mó bácsi bizonyára zseni.

Az öreg már fölfelé kapaszkodott és közben beleszólt a vitába. Amikor közelebb ért és tájékozódott a helyzetről, gyakorlott fölényességgel támadt a parasztra.

— Ohó, csikó, nem tudni mit beszél... Nekink is tebb keril...

Mezei már nem győzte szóval. Éppen idejében érkezett Tó mó bácsi könnyed, támadó modora. Nagyratátott szájjal „áá“ zott, aztán összeráncolt arccal „iny“ getett és „uny“ gatott, ki-kivicsorgatta fogait és szinte rendreutasító hahotázással fejezte ki, hogy lehetetlen minden további alku. Az öreg paraszt egy kicsit megzavarodott ennyi fölényesség láttára. Már-már beadta a derekát, aztán mégis csak gondolt egy nagyot és habozó léptekkel indult le a lépcsőn. Tó mó bácsi még egy utolsó próbálkozással valamiivel többet akart kicsikarni, aztán hamiskásan Mezeire kacintva, mérgességet erőltető hangon kiáltott a dőcögő öreg után:

— No vigye... pakójjja... Aszt a... Legalább árujunk valami, ha nem is keresink rajta.

Aztán intézkedett, hogy leálljon a fűrész. János és Dezső kihordták a kocsiira a kiválogatott deszkákat. Mire elkészültek, Kornich már bent ült az íróasztala mögött, beseperte a kézikasszába a pénzt, elfogadta a paraszt parolára nyujtott kezét és elégedetten bőföggve süppedt hátra a széken. Amikor pedig a paraszt elment, csak úgy foghegyről, kicsit megvetően vetette oda Mezeinek:

— Na, magából se lesz kereskedő soha.

A sűrű szivarfüst mögül kibámult az udvarra és figyelmeztette a gyakornokot, hogy új vevő jött. De nem volt szükség rá, mert közben Tó mó bácsi vette kezelésbe az ujonnan érkezettet, így hát visszament az irodába. Kornichnak akkor hozta be Julis a reggelit: frissensült lángost, szalonnát és teát. Evés után lenyelte a szokásos Darmolt, majd új szivarnak vágta le a végét és kísétált az utcára elnézni a tovaördülő kocsikat és megérdeklődni egy-egy tehén vagy disznó árát.

Mezei sem bírta ki soká az irodában. Sokáig elnézte, hogy Dezső milyen ügyesen forgatja a tuskókat az egyenletesen csapkodó balta alatt. Csak egy vigyázatlan mozdulat és kész a szerencsétlenség. De Dezső vigyáz, egy pillanatra sem emeli föl a fejét. Tórnó bácsi jókedvűen adogatja a hasábokat János keze alá, s ha néha ránéz, kivillogtatja fehér fogait. Mosolygó szemei mintha a vállát veregetnék: látni, ... látni, ... így kell bánni velük! ... Hisz számár ez mind! — Persze, számár. Mindenki. Még Mezeit is beleértve. Csak Tórnó bácsi okos. Csak Tórnó bácsi tud bánni az emberekkel. S ha kell, akár be is csapja őket, hogy később mosolyoghasson a butaságukon. Mert az öreg egy kicsit mindenkit felülről kezel. Még tán Kornich nagyságos urat is. Csak ezt nem meri kimutatni, mert ő dugja a szájába a mindennapi kenyeret. Tórnó bácsi előtt senkinek sincs tekintélye. Mezeit is — Kornich szigorú utasításai ellenére, hogy Mezei úrnak kell szólítani, — egyszerűen csak Janinak nevezi. „Jani gyíjjen, tegyik fel a kosár!“, vagy „Jani, gyíjjen segítni fa rakni“, avagy „Jani, segícsen már viz pumpálni, mer fáj a derekom!“ És Mezei megy. Segít. A legpiszkosabb munkát is vállalja, ha Kornich nem látja. De csak akkor, ha nem látja. Mert Kornich nem tűri az ilyesmit. Már többször megdorgálta, mert hasábokat hordott rakásba: „Maga nem azért van itt, hogy fizikai munkát végezzen, arra ott vannak az emberek; maga gyakornok és nem akarom, hogy úgy bánjanak magával, mintha közülök való lenne!“ Így Kornich. És talán önmagát, a maga osztályának, a polgári osztálynak tekintélyét akarta megvédeni ezzel az elválasztással. De Mezei nem törődött ilyen apróságokkal. Szívesen segített Tórnó bácsinak vagy akár Jánosnak és Dezsőnek, ha megkérték valamire. Csak a felülről jövő megaláztatás sértette. Sokkal inkább bántotta az önértetét, hogy Kornich egyfelőli szigorú elvei ellenére, nagyon sokszor szinte kifutónak használta fel: „Mezei úr, ugyan legyen szíves, hozzon nekem egy doboz szivart!“, „Mezei úr, megkérem, szaladjon el egy kiló borjúhúsért!“. Kornich mindig csak kért. De ez a „Legyen szíves“ és „Mégkérem“ ugyanolyan érvényű volt, mint a parancs. Nem mondhatta, hogy „nem hozok“. Főlpattant a biciklire és elnyargalt.

Egyszer csunyán megjárta a biciklivel. Inkasszálni volt és csupa aprót kapott — ötvenes csomagolásban. Zsebeiben nem fért el a sok pénz, hát csak jobbkezelével fogta a kormányt, balkezelében pedig — melléhez szorítva — tartogatta a csomagokat. Szép síma volt az út. Nem is volt semmi baj, amíg egyszerre csak egy kis zökkenőnél az egyik csomag kicsúszott a kezéből. Ösztönösen kapott utána, aminek az lett a következménye, hogy elvesztette az egyensúlyt. Nemcsak hogy a lehulló csomagot nem kapta el, hanem a többi is mind lepotyogott. sőt ő maga is úgy terült el

a bicikli mellett a sárga keramiton, mint valami póruljárt béka. A csomagok kiszakadtak és a pénz szertegurult az úton. A nadrágja fölhasadt a térdén és tenyérnyi darab zászólóként lengedezett. A bőr is lejött egy darabon. De ez volt a kisebbik baj. A seb beheged, de a nadrágszára soha sem lesz többé ép. Mindezt azonban csak később gondolta át. A zuhanás pillanatában inkább a pénz érdekelte. Amikor fölugrott, még a ruháját is elfelejtette leporolni, mindjárt a pénzdarabok összekeresgéléséhez látott. Két gyerek játszadozott az út szélén. Ezek eleinte viháncolva bámulták, de amikor látták, hogy keresgélni kezd, ők is segítségére siettek. Végre összeszedte mind és ott a keramiton összeszámolta. Egy Pengő hiányzott. Mégegyszer körülnézett, aztán fölvonta a vállát, úgy-ahogy összecsomagolta a pénzt és tovább karikázott. Kornich a sebesült nadrág láttára rosszalóan csóválgatta a fejét és nagylelkűen kijelentette, hogy nem kívánja a hiányzó egy Pengő megtérítését. Mezei megköszönte a figyelmet és engedélyt kért, hogy hazamehessen levetni a rossz nadrágot és fölhúzni a másikat.

Bár egyszer így póruljárt, mégis szerette az inkasszálásokat. A teherpályaudvarra is szívesen kibiciklizett — kiváltani az érkezett két vagón fát. Pénz, néhány darab ezres lapult a belső zsebében, a szakadozott, születésnap ajándék-névjegytárcában. Úrnak érezte magát. Legalább néhány percig azzal áltathatta magát, hogy pénze van: sok pénze. Mielőtt célhoz ért, a pályaudvar közelében, leugrott a bicikliről, előkotorásztta a tárcát, hogy megbizonyosodjék, nem vesztette-e el a zsebében lapuló egész kis vagyonkát. Megnyugodva olvasta át: megvan mind. De alighogy újra felugrott a gépre, ismét megbizsergette valami nyugtalanság: nem szórta-e ki mégis a pénzt. Éppen akkor, amikor számolgatta. És szinte ijedten forgott hátra, nem lát-e a szél karmai közt, vagy a földön lapulni egy csintalan ezrest. Általában nem bízott önmagában és a zseb biztonságában. De nemcsak a nagyobb összegekkel volt így. Ha húsz fillérért akart is cigarettát venni a trafikban, mielőtt a bódéhoz lépett, kétszer is megbizonyosodott, hogy csörög-e pénz az aprópénz-tárcában. Sokszor kinevette már magát ezért az ostobaságért, de nem tudott leszokni róla. Azzal vigasztalódott, hogy végeredményben nem is olyan rossz szokás. Legalább elkerüli azt az esetleges kellemetlenséget, hogy otthonfelejtett pénze ellenére is felszáll a villamosra vagy beállít valami boltba vásárolni.

Az önmagával szembeni bizalmatlanság következménye volt az is, hogy bár szüksége volt rá, ellenszenvezett a fejszámolással. S ha deszkaválogatás közben, ceruza és papír híján, mégis kénytelen volt árat mondani, sokáig elszuszmogott, át-meg átrágtta a szorzás és összeadás eredményét, mielőtt kibökte. Tómos bácsi épp

ellenkezőleg. Szinte gondolkozás nélkül köpte ki a számokat. S ha Mezei titokban utánaszámolt, mindig rendben találta a számadást. Csodálta az öreget. Hiszen iskolázatlan, tán még négy elemi sem végzett. Ő pedig jeles eredménnyel érettségizett számtanból. Hiába, tényleg a gyakorlat tesz mesterré. Tóóó bácsi nyilván azt sem tudja, mi fán terem a kétismeretlenű másodfokú egyenlet, amit pedig ő játszva megold, ha papír és ceruza van a kezében. Csak az a bökkenő, hogy a gyakorlatban legtöbbször papír nélkül kell számolnia. Ebben pedig az iskolázatlan Tóóó bácsi lefóóó a gyakornok urat.

Csodálatos ember az öreg — gondolja sokszor Mezei. Másfél éve itt éli le a hétköznapjait a közelében, de még nem látta fáradtnak vagy levertnek. Szájaszélén mindig útrakészen áll a hangos hahota, s különösen, ha egy kis pálinkával vagy borral kenegette meg a kedvét, kifiguráz mindenkit, még szját magát és elmult éveit is. A benne lakozó minden elkeseredettség iránti közönyösség már szinte bátorságként hat. Úgy néz szembe a halállal is; mintha a szükséges rossz rá, pont órá nem is vonatkozna. Ha temetési menet vonul el a kapu előtt és éppen nincs vásárló, Tóóó bácsi levett kalappal kiáll az utcára. Ósz haját csak ilyenkor lobbogtathatja meg a szél. Aztán, amikor elvonul a menet, cinikus nevetéssel, lelkendezve tipeg vissza az udvarra, s már megszűröl kiabál Mihálynak, Dezsőnek, Mezeinek vagy aki éppen útjába kerül: „Mind maguk odajut!... Mind,... mind!“... Hogy az ő vállán súlyosodik már a legtöbb év?... Nem, ez semmit sem számít.

Ha nincs munka, Mezei kiül a rozoga kerti padra, a fészerele, az árnyékba. Csakhamar Tóóó bácsi is mellé telepedik. Aztán mesél, hangosan, hosszasan. Sokszor még Kornich is kiáll az udvarra vagy leül ő is a padra és mosolyát a szivarfüst mögé rejtve, hallgatja. De így, hetipiackor rendszerint nem sok idő jut a tereferére. Egymásután jönnek a parasztok, néha egyszerre több is. Mezei és Tóóó bácsi már nem is győzik a munkát. Kornich is kiszolgál. Tüzfát mérnek, kőrishasábokat válogat egy-két bogárnár. Tóóó bácsi a deszkák közt alkudozik. Nem is látszik a nagy rakás deszka mögül, csak a hangja harsogja túl a fűrészzúgást és baltacsapkodást. Mezei vályut és létrát mutogat. Egy embert fölküld Tóóó bácsihoz, azután a fészere mögé siet. Ott állnak az usztorfák: öt, hat és nyolc méter hosszúak. Kornich is jó üzletet számítol. Két szállási alkudozik gerendákra, faragottfára. Egész házra való kell. „Hogyne, persze, hogy elég erős lesz ez a mestergerenda.“ „Horogfának éppen jó lesz a négy-ötös.“ „Igen!“ „Nem, nem lesz drága!“

Mezei éppen a másik fészere emeletére mászott egy új vevő-

vel. Itt álltak a jobbminőségű deszkák. A vásárlóról lesírt, hogy minden tekintetben tájékozatlan. Vályunak való deszka kell. Másfél coll vastag. Mezei erősen bizonygatta, hogy az előttük lévő deszka megfelel, amikor észrevette, hogy Kornich a faragottfaktól felé vetíti tekintetét. Mintha szemeiben égne a délelőtt odavetett lekicsinylés: „Magából soha sem lesz kereskedő!” Kellemtlenül érezte magán a szemek rávetülését. S hatásuk alatt még gondolkozni is elfelejtett. Rövid számolgotás után kicsit bátortalanul kibökött egy odavetett árat, amit a megszabottnál valamivel magasabbnak szánt. De ilyen gyorsan nem is tudott pontosan számolni. A vevő könnyű prédának bizonyult. Csak úgy szokásból alkudott egy kicsit. Mezei tudta, hogy az általa ajánlott ár is magasabb a megszabottnál. Készségesen engedett hát és létrejött az üzlet. Hogy még így is milyen jó üzletet kötött, csak később derült ki. Akkor, amikor az eladott mennyiséget beírta a blokkba és pontosan utánaszámolt. A paraszt már rég elhajtott a kocsijával, vitte haza a deszkákat. De még mindig maga előtt látta sovány, beesett arcát. Emlékszik, olyan nedvesek voltak a szemei, mintha könny csillogott volna bennük. Ki tudja, milyen nehezen szerezte meg a vályura való pénzt. És becsapta. És attól is félt, hogy a parasztot fölvilágosítja valaki és visszatér, hogy szemébe vágja ocsmányságát. Hogy képes volt elrabolni gyerekei elől a sovány kenyeret is. Ezt nem tudta volna elviselni. Egész nap ennek az üzletnek a hatása alatt állt. Este pedig, amikor Kornich a kis blokkban átnézte a napi forgalmat és a számadásokat, a sűrű szivarfüst mögül egyszerre csodálkozva vetette föl a fejét:

— Ezeket a deszkákat maga adta el?

Nagyon szégyenkezve válaszolt.

— Igen.

Kornich elégedetten ropogtatta szájában a szivart és csóválta a fejét.

— Hihetetlen... Bizony Isten, hihetetlen... Látja, így kell eladni. S ha így folytatja, visszavonom a délelőtti megállapításumat.

Mezei úgy érezte, mintha jégesőben állna. Megkoppant a lelkiismeretén minden mosolyos szó. És fájt. Mintha nem is dicséretet, hanem szidást kapott volna.

Hat óra után nyomott hangulatban indult haza. Nem tudta elfelejteni a bizalommal ránéző nedves szemeket, s a petyhüdt arcot, mely mögött ezernyi szenvedés lakozhatott. A sarkon öreg koldusasszony ült. Zsebébe nyult és utolsó fillérjeit a kezébe nyomta.

Mintha ezzel akarta volna megváltani a megbocsátást.

Kolozsy Tibor

Babonák között a bölcsőtől a sírig

A falu és az elszórt tanyacsoportok népe sok tekintetben gyermektegy volt és marad. Lépten-nyomon olyan jelenségekkel találkozunk, amelyekre nem talál magyarázatot és amelyek titkot-fürkésző lelkét új kérdések elé állítják. A természet erőinek csodás megnyilatkozásai, az ég és föld ezernyi rejtélye, a körülötünk és bennünk történő megmagyarázhatatlan jelenségek, az élet keletkezésének fennmaradásának és megszűnésének csodája, az egészség és betegség kifürkészhetetlensége, mind megannyi kérdés a néplélek számára. Miután egyéb magyarázatot nem talál, a maga módja szerint szellemek és egyéb földöntúli lények ténykedésével hozza őket összefüggésben az érthetetlen jelenségeket. Babonás lesz.

A néplélek kételyeit legjobban a babona világába tartozó magyarázatok elégítik ki, ezekkel teszi érthetőkké a megfoghatatlan jelenségeket. A babonák és babonás hiedelmek emiatt a néplélek legjellemzőbb megnyilatkozásai. Bennük van a nép egész multja és jelene, régi vallási hiedelmeinek maradványa. Némelyike eredeti évezredek formájában, másika módosulva, megváltozva. Akad olyan is, amelynek eredete még a pogány korba nyúlik vissza, de összekeveredett a kereszténység elemeivel s új babonát alkot. Legtöbb babonában régtőlúnt korok érzelmi, értelmi és cselekvési mozzanatai ismerhetők fel.

A babonák, amelyek a természetfölötti világrenddel kapcsolatos tévhit sorozatos megnyilatkozásai, elkísérik a népet a bölcsőtől a sírig. Minden nép babonás bizonyos fokig, így a magyar is. Vannak babonák, amelyek közösek, megtalálhatók minden égtájon és szélességi fok alatt. De vannak olyanok is, amelyek némely nemzet, vagy táj, kisebb nagyobb földrajzi egységek lelkületét vetítik vissza. Bácskában, főleg azokon a helyeken, ahol többnyelvű és vallású nép él együtt, különösen sok a babona. Az ittlakó nép különféle vidékekről származik, mindegyik magával hozta vidéke sajátos babonáit, melyekhez hozzájárulnak a velelakók más vidékről származó babonái is. Így alakult ki Bácska gazdag babonavilága. Miután szerény eszközeimmel nem gyűjtöttem össze minden babonát valamennyi változatában, csak azokat ismertetem, amelyek a legjelentősebbek.

* * *

A bácskai embert a babona már születése előtt várja. Az áldott állapotban lévő asszonyt különös bánásmódban részesítik,

mert a még megsem született gyermekre is a veszélyek egész sora leselkedik. Az áldott állapotban lévő asszonynak nem szabad csunya férfire vagy nőre néznie, mert ha „megcsodálja“, csunya lesz a gyermeke. Ezzel szemben misem könnyebb, minthogy szép gyermeket hozzon a világra az anya. Egyszerűen kitartóan kell néznie valakit, aki nagyon szép és olyan lesz a gyermeke. A várandós asszonynak nem szabad sok vizet innia, különben gyermeke „vízfejű“ lesz. Az adai és moholi tanyavilágban elterjedt babonás hiedelem szerint azért nem szabad sok vizet innia a várandós asszonynak, mert gyermeke iszákos lesz. Áldottállapotban lévő menyecskének nagyon vigyáznia kell, hogy szőrös állatot meg ne simogassa, mert ha megteszi, gyermeke arcán vagy testén rűt szőrös folt keletkezik. Az anyajegy keletkezését azzal magyarázza a babonás felfogás, hogy az anya megijedt valamitől és testéhez kapott. A terhes nőnek minden kívánságát teljesíteni kell. Ennek megtagadása súlyosan kihat a gyermekre is.

Az új élet keletkezésének megfoghatatlan misztériuma ezerféle babonás ténykedésre kényszeríti a népet, különösen szülés idején. Ha nehéz a szülés, minden ajtót, ablakot s fiókot ki kell nyitni, hogy az anya könnyebben világra hozhassa gyermekét. Az ajtó elé seprőt kell tenni, az ajtóba pedig kést kell szúrni, hogy a rossz szellem, amely a szülést is nehezé teszi, ne léphesse át a ház küszöbét.

A csecsemőt, mint a család s a nemzetség reménységét, külön gonddal őrzi a nép, mert a csöppséget rengeteg veszély fenyegeti. Abban a pillanatban, amikor megszületett, a babonák egész sorát kell segítségül hívni, hogy megmenthessük a „gonosztól“ (betegséget, szerencsétlenséget és minden más rosszat hozó szellemtől). A megszületett gyermek fürdővizébe pihét kell dobni, hogy élete könnyű legyen, pénzt, hogy gazdag legyen, tejet, hogy jól tudjon aludni és szép legyen a bőre. Amíg a keresztelés meg nem történt, a csecsemő pólyájára rózsafüzért kell kötni, a fejénél pedig állandóan Gyertyaszentelő Boldogasszony napján megszentelt gyertyának kell égni, nehogy a rossz szellemek kicseréljék a „kis pogánykát“. A rossz szellemek a világosságtól elriadnak. Keresztelés után a gyermeket egyenesen haza kell vinni a templomból. Ha a keresztanya valahová betér vele, vagy megáll, ha fiú, korcsmázó, „csavargó“ lesz belőle, ha pedig leány, pletykás, „szomszédoló“. A szenvedéstől ugyancsak a születés pillanatától kezdve óvni kell a gyermeket. Ha valaki, akinek szeme „árt“, nagyon megnézi a gyermeket és utána a földre néz, a csöppséget nehéz megmenteni a haláltól. A szemverés ellen a szegényebbek a leghatásosabb védekezésésként színes rongyokat kötnek a gyerek csuklójára, a vagyonosabbak pedig színes gyöngyöket. Ha a gyermek-

nek valami baja van, vagy sír, szemverésre gyanakodnak. Ilyenkor elhívják a falu bölcsét, Panna vagy Kata nénit, aki rendszerint boszorkánykinézésü vénasszony és aki miután gondosan átvizsgálta a csöppséget, nagy szakértelemmel kimondja a csalhatatlan szentenciát, hogy: „Meg van verre szemme“. Ezt úgy állapította meg, hogy a gyermek kezeit keresztbe fogta és feje felett egy tányérba vizet mért. Ez az u. n. „mérés“. Az így kimért vizet valami titokzatos mormolás kíséretében rá kell önteni a sarokvasra. Ebből a műveletből kétségtelenül megállapítható a szemverés. Miután a szemverés ily módon megállapítást nyert, meg kell keresni a szemverést okozatát. Ez úgy történik, hogy ólmot melegítenek s ezt hirtelen a már előbb említett „mérés vízbe“ öntik a gyermek feje felett. Az ólom a hideg vízben természetesen kihűl és bizonyos alakot ölt. Most megkeresik a család ismerősei között azt, aki szerintük az ólomfigurára legjobban hasonlít. Ez volt a tettes. Azonnal elhívják s ez a kimért vízzel megmosdatja a gyermeket, egy kanállal megitat vele, majd alsóruhájának visszájával megtörli. Ha mindezt kellő figyelemmel végezték, a gyógyulás kétségtelen. Legjobban annak a szemé árt, akinek a szemöldöke összeér. Ilyennek nem is mutatják meg a gyermeket. Ha azonban mégis meglátta, a mosdatási műveletet azonnal elvégeztetik vele. Védekezésül ajánlatos még a gyermeket enyhén megköpdösni és azt mondani rá: csunya.

Gyakori eset — különösen rosszul táplált csecsmőknél —, hogy a kisgyermek rángógörcsöt kap, népiesen „beléüt a frász“. Ezt a betegséget is egészen egyéni módszerrel gyógyítja a nép. Le kell venni egy ablakszárnyat, azt szentelt vízzel megszentelni és az ablaküvegen keresztül kitartóan nézni a gyermeket, mintha hipnotizálnánk. A műveletet titokzatos ima mormolásával teszik hatásosabbá.

Köhögő gyermek orvoslására éjfélkor, *útkeresztveződéséről* lopott port szórnak a teába, máshol a fürdővízbe. Hasmenés ellen legajánlatosabb terhes kocsiról maroknyi szalmát lopni és ennek kifőzött levét megitatni a gyermekkel, vagy pedig a fürdővízbe önteni. Ha a kocsis észrevette a lopást, hatástalanná válik az egész művelet.

Nemcsak a gyermek életének legnagyobb átka, megrontója a betegség, hanem a felnőttekének is. Ezért egész sor babonával kísérli meg a nép a védekezést a betegség ellen. (Szomorú, hogy kisebbségi életünk szervezetlenségében még nagyobb tanyacsoportok és kisebb falvak is orvos nélkül álltak, vagy ahol van is orvos, a legelesettebb, legszegényebb néprétegnek nincs rá pénze, és így egyetlen orvossága még sokáig a babona marad.)

A betegségek okát nem tudván megmagyarázni, azokat rossz szellemek, esetleg rossz szellemekkel szövetkezett emberek műveinek tartják. Ezekről azt mondja a nép, hogy eladták lelküket az ördögnek. A népfelfogás szerint ugyanis vannak szellemek, melyek az embert jó, s amelyek rossz irányban befolyásolják. Az utóbbi betegséget, szerencsétlenséget zudít a szegény ember nyakába, a másik megóvja a rossztól. Az ördögön kívül a boszorkányok, kísértetek és bűbájosok azok, akiktől őrizkedni kell. A boszorkányok és bűbájosok oly emberek, akik túlvilági szellemekkel való összeköttetések révén döntő kihatással lehetnek más emberek életére s cselekedeteire. Ilyenek még a jósök, táltosok és varázslók (vrácsolók) is. Ha ezek rossz szellemekkel állanak összeköttetésben, kellemetlenséget, betegséget, szerencsétlenséget, sőt halált is okozhatnak, akik pedig jó szellemekkel, közbelépésükkel megakadályozhatnak mindenféle szerencsétlenséget.

A rossz szellemek által okozott rontás sokféle betegséget okozhat. Ha valaki hosszabb betegségben szenved, az egész falu rontásnak tulajdonítja. Rontással nemcsak beteggé lehet tenni az embert, hanem jó emberből rosszat, vigkedélyből búskomort, szorgalmasból munkakerülőt csinálni, sőt ez ellenséget örültségbe is zavarni. A jó szellemekkel kapcsolatban álló „vrácsolók“ (varázslók) visszacsinálhatják a rontást.

A betegséget leginkább ráolvasással gyógyítják. Ez abból áll, hogy egy öregasszony a beteget megnyomkodja, miközben titkos szavakat mormol, vagy esetleg imádkozik. Nyílt sebet legeredményesebben úgy lehet gyógyítani, ha apró, színes, rongybabákat készítenk, ezekkel esti holdvilágnál megdörzsöljük a sebet és a babákat éjfélkor a keresztuton — bizonyos szavak mormolásai közben — fejünkön keresztül hátradobjuk. Fontos, hogy ilyenkor ne nézzünk hátra. Ha most ezeken a babákon négylábu állat megy keresztül, a seb gyorsan behegged, míg ha ember lép át rajtuk, a sebek átvándorolnak. Ha valakin kelések ütnek ki, első gondja, hogy megállapítsa, vajjon min léphetett keresztül.

Falukutatás közben alkalmam volt a néplélek gyermetegségének egy különös példáját megismerni. Az egyik legény valahol Délszerbiában katonáskodott, s onnan súlyos maláriával tért haza. A betegség nap-nap után gyötörte, úgyhogy elvesztette erejét. Egy alkalommal ellátogattam hozzájuk. Az ajtón nagy betűkkel ez állt: „A Mihál nincs itthun“. Kérdezem, miért írták ezt ki? Angyali naivsággal és mély meggyőződéssel mondja az édesanyja: „Hogy a hideglelés ne tanázza meg“.

A betegségeket egyébként bizonyos cselekedetekkel lehet előzni. Például: Első menydörgéskor vagy az első hóban

meghemperegni biztos védekezés sok betegség ellen. Ugyan e célból ajánlatos a virágvasárnapi barkából pár szemet megenni.

Egyéb babonák:

Naplemente után kiadni valamit a házból, az egész családra szerencsétlenség. A tejesasszony naplemente után semmi pénzért sem adna tejet, mert akkor elviszik a „tejhasznot“ és a tehén elapaszt. Ha a háziasszony ad ki valamit ilyenkor, felborul a házi béke.

Uj házba, amíg egy macskát, vagy kutyát be nem dobtak az ablakon, nem szabad behurcolkodni. Ezek elriasztják a rossz szellemeket és sok bajt hárítanak el a házról. Vannak olyan házak, ahol a macska nem akar megmaradni. Ilyen esetben a macskát tükörbe nézetjük, azután orrát a „füstöshöz“ dörzsöljük, végül pedig kereszt alakban átbujtatjuk az asztal alatt. Ezzel maradásra készítjük.

A péntekkel és tizenharmadikával kapcsolatos babonát a falu is ismeri. Ha az asszony pénteken megfésüli a haját, az bajok forrása lehet. A házból ily napon kiadni valamit legalább is könnyelműség. Ugyancsak nem szabad semmit kiadni a házból Luca napján sem. Tojást ezen a napon falun semmi pénzért sem kapni, mert a tyúk menten megszűnnék tojni. Ha fekete tyúk nagypénteken kisebbet tojik a szokottnál, nagy szerencsétlenség előjele. De ha valaki ezt a tojást hónaljában kikölti, a tojásból lidérc lesz, amely gazdája minden kívánságát teljesíti. Tyúkültes alkalmával a tyúk alá páratlan számú tojást kell rakni, a tyúkot szitával leborítani, a szitára pedig férfi alsóruhákat tenni, hogy a tojások biztosan kikeljenek.

A jövő kérdése sokat kínozza a népet. A nagy titok felfedésére számos babona szolgál. Elsősorban a kártyavető asszony az, aki csalhatatlan a jövő megmutatásában. Ha az ismeretlen jövő felfedése közben kiderül, hogy nagy kellemetlenségek, szerencsétlenségek vagy betegségek várnak az emberre, azonnal a vrácsáló asszonyhoz kell menni, aki „visszacsinálja“. A vrácsálás (várászlás) egyébként a legbiztosabb mód mások életének befolyásolására is. Vrácsálással össze lehet boronálni teljesen ismeretlen embereket és fordítva, a legszebb egyetértésben élő házastársakat összeveszíteni. Bosszúállásra ez a legjobb mód.

A túlvilági élet rejtélye misztikus hiedelmek forrása. A meghaltak szellemei hazajárnak. A tisztítóüzben szenvedő lélek éjjelenként felkeresi hozzátartozóit és álmukban arra kéri őket, hogy mondassanak érette misét, imádkozzanak és jótékonykodjanak. Ha a halál hirtelen következett be és az elhunyt nem tudta közölni végakarátát, legtöbbször visszajön és hozzátartozói-

nak elmondja. Az elkárhozott lelkek is visszajárnak és bosszút állnak. Éjjel éktelen csörömpölést okoznak. A lámpa elalszik, ha átsuhannak a szobán, az ablakok rezegnek, a tányérok összekoccannak, a falra akasztott képek lehullanak. Különösen akkor teszi ezt a szellem, ha házát eladták és abban már idegenek laknak.

Tizenegyedtől éjfélig: a szellemek órája. Megnyílnak a sírok és fehér leplekbe takarva előjönnek a megholtak szellemei. Ilyen időben a világért sem tanácsos szabad ég alatt tartózkodni, mert az ember bosszúvágyó szellemek áldozata lehet. Vannak szellemek, amelyek fejetlen ember formájában zargatják az élőket és sokakat az örületbe, vagy a halálba kergetnek. A seprűnyargaló boszorkányok ugyancsak sok bajt okozhatnak. Az alvónak mellére ülnek, elfojtják lélekzetét, haragosaikat elverik s megkínözzák. Gyakran fekete macska képében támadnak és ilyenkor a karmolás életveszélyes.

Az álmoknak elsődrendű szerepet tulajdonít a nép. Az Isten sokszor álmok útján adja tudomására az embernek akaratát. De gyakran előfordul az is, hogy az elhunyt szülő, rokon vagy jóbarát álmunkban figyelmeztet a bennünket fenyegető veszélyekre.

*

Sok szépség és költészet van a bácskai babonákban. Délibábok ezek s a nehéz élet gondjaiban gyötrődő nép lelkének virágai. Csak az a sajnós, hogy még előrehaladott századunkban is ilyen babonák szabják meg a nép életét, mert ahelyett, hogy a költészet síkján maradnának, az élet kerékkötői, megrontói lesznek.

A falusi értelmiség és a különböző egyesületek kötelessége a babonák káros hatása ellen küzdeni. Ugyanakkor azonban szükségesnek tartom — különösen a gyógyítás terén —, hogyha elvettük a néptől a ráimádkozást, mérést és a vrácsálást, tegyük lehetővé, hogy a felvilágosításon kívül gyógyszerert s a Panna nénik helyett orvost is kapjon.

Muhi János

Sötétben

Hirtelen beesteledett. A kertek felől, a szalmakazal és a rokkant szárkúp mögül beosont a sötétség az udvarra. Benyújtotta kezét az ablakon és szétszórta apró kölkeiket a szoba sarkában.

Hirtelen jött és mindent elnyelt. Csak a hó világított a kút kávján és a kerítésre felaggatott köcsögök fehér hasa.

Este van és csöndesség. A disznók szuszognak az ólban. Az udvarból most jön valaki, klumpája csattog a keményre fagyott földön. Csikorog egy ajtó, kicsap a pára. A fák ágai között hideg szellő bujkál, mindenbe beleharap és Zavarkó János arcát is vörösre marja éles fogával.

Az öreg becsoszog a konyhába és a nyaiábjában súlyosodó fát lecsapja a kövezetre. Klumpáját kint hagyja és csak a téli szokában toporog be a hátsó szobába. Itt laknak. Az első szoba csak parádé. Az a tiszta szoba. Két magasra vetett így pöffeszkedik benne. Nehéz, faragott asztal van a két ablak között. Ide ha benyit az ember, régi temetésekre emlékezik. Itt ravatalozzák fel a halottakat. Az asztalon áll a nyitott koporsó és a halott sárga, merev arccal nézi a menyegyzetet. Az állát felkötik és szemére sárga rézkrajcárt raknak.

A viaszgyertyák visszamaradt szaga, a faforgács fojtó illata és a hideg ünnepélyesség mellenragadja a belépőt. Az ablakokat már évek óta nem nyitották ki. Nem is járt itt senki soha, csak akkor kerültek be a család tagjai a szobába, ha elszállt belőlük a lélek és nyomorúságos testüket itt hagyták bajnak.

A hátsó szoba pedig olyan képet nyújtott, mint egy ócska kamra. Nyirkos volt és piszkos. Egy ablaka volt, az udvarra nézett, de ezt sohasem nyitották még ki. Nyáron a melegtől és a legyektől óvták a szobát, télen pedig hideg volt.

A bútoroknak már a körvonalait sem lehetett kivenni a sötétben. Ahogy benyitotta az ajtót Zavarkó, nem látott semmit, hirtelen mintha megvakult volna. De tudta a járását. Kezét ki sem nyújtotta, bátran lépett, csak fejét vitte az alkohol mámorá. A szoba meleg, szellőzetlen, párás, áporodott levegője mellbevágta, s szinte lezuhant a lócára, a kemence mellé.

A gyermek hirtelen felriadt. Hallotta, hogy nyílik az ajtó. De nem látott senkit. A lóca is reccsent alatta. Álmából ébredt és elcsorrant nyála végigfolyt állán.

Jaj, rettent bele a félelem. Valaki mintha előtte állana. Fekete keze van, olyan, mint a sötétség, s feléje nyúl. Arcát is látja, nagy bajusza van, behajol az ablakon, bekandikál és mindjárt elébbe toppan. Halott szaga van, olyan mint a birsalmának, elálmosít.

Onnan is jött. Az első szobából, ahová a halottakat viszik. Öregapját látta már ott a ravatalon, két gyertya között. Talán az jött most vissza.

Sírásra pityeredett a szája, de nem volt hangja, mellét szorongatta a félelem és szemét düllesztette az erőlködés.

Anyja köhögött az ágyban. Hallotta, hogy nyílik az ajtó, s bár a sötétben ő sem látta a belépőt, tudta, hogy férje jött, s ahogy leült, a padka alá dobta nehézzilátú báránybőr süvegét.

Erezte a pálinkaszagot és elöntötte a méreg forró hulláma. Tudta, hogy az ura most is részeg. Mindig iszik. Amióta ő betegen fekszik, el sem számol a tojással. A tejes is neki fizet. Ilyenkor eltűnik és este csak úgy dől belőle a cefreszagú bűz és ilyenkor össze-vissza beszél. Pokol ez az élet. Ha szólhatna, de csak fekszik mozdulatlanul. Alig tud megmozdulni. Lázás mindig. Most is cserepes a szája, szíve homlokában dobog és vörös karikák ugrálnak szeme előtt. Az ablak lám, milyen nagyra nőtt hirtelen, ahogy besötétedett. Kint fehérség uszkál, olyan mintha nedves ruhát teregettek volna ki a kötélre száradni. A tetőt látja.

Átkozottul szorítja a torkát valami. Most nem lát semmit, de az asztal sarka elérémlik. Itt van közel, ha kinyújtja a kezét, el is éri a poharat és az orvosságot. Jó volna már bevenni egy kanállal. De olyan nehéz feikelni. Fáj a háta és lábai is egészen elzsibbadtak.

Zavarkó nekitámasztotta hátát a kemencének. Nem lát semmit, még most sem szokta meg a szeme a sötétséget, ami mindig tömörebb, olyan mintha fal állana előtte. Hallja, hogy a gyerek nyöszörög mellette. Talán álmodik. Az asszony kapkodja a levegőt, mint a kutya a feléje dobált falatot. Fel kellene kelnie, hogy orvosságot adjon, de nem mozdul. Kábultan ül, a sötétség rácsorog, szívére patakzik és riogatja lelkében a fekete árnyakat.

Már tíz éve házások. Az első szerelem ellobbant, mint a szalmaláng, s ami megmaradt, az csak keserű gyűlölet-érzete ilyenkor. A sötétben zúgó és kavargó örvények elkapták most, és keserűség szikkadt szájában. — Nyűg csak az asszony. Évek óta nyomja az ágyat. Ha nem lenne a gyerek, már régen elhagyta volna. De így meg kell várni, míg végez vele a tüdőbaj. Majd csak kiköpködi tüdejét. Egy szép napon halva találják a párnákon. Fehér lesz az arca, mint a viasz, átviszik a szomszéd szobába és meggyújtják feje mellett a szentelt gyertyákat.

Sötét gondolatok rajoztak körülötte. Szívére ültek, széthintáztak vére sodrában, minden kis porcikája belebizsergett a hirtelen felbukkanó gondolatra: hátha megfojtaná? Vagy konyhakéssel, ha szívenszúrná? Mellébe dőfne, megforgatná benne a kést. Az asszony csak nyöszörögne, felhúzná

térdét a nyakaig. Nem tudná meg soha senki. Az ágyneműt kimosná és reggel áthívná a szomszédokat.

Megrándult benne valami. Mintha dróton rángatnák, olyan szögletes mozdulattal állt fel a padkáról. Az ablakon keresztül beszűrődő fényben olyan volt, mint mesebeli óriás...

...A gyerek látta, s könny szaladt szemébe a félelemtől. Tudta, hogy bejön. Sejtette, hogy eljön egyszer. A szomszéd szobából jött, most már biztos volt benne. Olyan közel van, hogy érzi is halott teste hideg sugárzását. Feléje nyújtja kezét. Egészen behúzódik a sarokba, nehogy elérje. Nem is lélezkzik, úgy fél...

A rossz kövezeten nagy csörömpöléssel húznak egy tejskocsit. A kutyák vonítanak a kertek végén. Nekik nincs kutyájuk, a szomszédé csahol a szárkúpok mögött.

...Olyan közel van hozzá, hogy ei is éri mindjárt. Mozog is. Reccsen a padka. Most egyet lépett. Jaj, a mamához megy, biztosan érte jött a nagyapó. Fehér haját látta hirtelen a gyermek, a rézgarast a szemén és felkötött állát. Bütykös kezét a mellén összekulcsolta, mintha imádkozna. Egyszer, amikor az udvaron járt, a gyerekek megdobálták rothadt almával, s most biztosan azért jött, hogy megcibálja a fülét.

A mama talán nem is tudja, csak alszik az ágyban. Szólni kellene, kiáltani, hogy meghallja. De a gyerek csak nyöszörgött és rémült kis testét a falhoz lapította nagy félelmében.

... Az asszony látta, hogy felállt az ura. Szeme már hozzászokott a sötéthez. Felállt és jön feléje, egyet lépett, halott, hogy dobbant a harisnyás láb. Istenem milyen régóta nem közeledett már feléje az ura a sötétben ilyen nesztelen léptekkel. Amióta ilyen súlyos beteg, rá sem néz. Beszik este és káromkodik, a kést veri a konyhaasztalhoz és azzal fenyegetődik, hogy kiírtja az egész családot. De csak akkor ilyen ha részeg. Most érezni a szobában a pálinka nehéz illatát. Arcán érezte az asszony a forróságot és az izgalmat.

Hirtelen az első esték emléke rohant rá. Amikor hazahozta Zavarkó János, akkor még nem ivott. Először akkor maradt ki, amikor a gyerek megszületett. Örömeben mulatott a kocsmában. Késő éjszaka tért haza, a konyhában levetette a cipőjét és ilyen nesztelen léptekkel osont az ágyhoz, hogy lássa a fehér csodát, a sűrő, nyivákoló kisgyermeket.

Zavarkó most kinyújtotta kezét. Hirtelen forró hullám öntötte el agyát és megszédült. Nem tudott tájékozodni a sötétben. Az asszonyt nem látta, az ablak tátongett előtte nagy tehérségével. Arra indult, de előrenyújtott keze beleakadt valamibe. Megfogta az asztal sarkát, egyensúlyba merevítette.

magát, nyakát forgatta, orrán szívta be a levegőt, köhintett, s hirtelen ismét elszédült. Az ablak fehér kockája elfordult előle, mintha kirántották volna talpa alól a földet. Megcsuszott és rákönyökölt az asztalra.

Ugy érezte, hogy légüres térben áll. Fülében zúg a levegő. Zuhant lefelé és felbőffent szájában a keserű nyál.

— János!

Az asszony szólt csendesen, alig suttogva: János!

A hang elrepült, mint a fehér galamb, látta, hogy feléje száll, bele akart kapaszkodni, de aztán szétpukkadtt, mint a szappanbuborék. Eltűnt. Lenyelte a sötétség. Talán nem is hallotta. Merről jött? Arra fordult, amerre az ágyat sejtette. Tudta, az asszony ül az ágyban és nézi. Talán látja is. Lelkét is látja és rajta a fekete gondolatok egész raját. Jaj, úgy belepték, mint az undok pókok. Agyára is rácsimpaszkodtak.

— János!

A hang ismét felpattant. A gyerek nyöszörgése erősebb lett, aztán hirtelen sírásba csapott át. Fuldokló nyöszörgő sírás volt. Látta a gyerek, hogy a képzeletében született nagy árnyképe a nagypónak már az ágy előtt áll. Nézi a mamát, de nincs is szeme, olyan, mint a halál, a kaszát is magával hozta, suhogtatja most az ágy fölött.

— Mama!

— Mi bajod Józsika? — hallotta anyja gyenge hangját.

— Félek. A nagypapa van itt...

Zavarkó a gyerek felé fordult. Keze megkereste a gyufát a zsebében és a láng felsercsent a doboz töredezett oldalán. Alulról világította meg az embert.

Csak állt és orra hegye fénylett. Szeme mély, fekete gödrökbe húzódott, odvas fogai előreugrottak és kivillantak. A sötétség hirtelen szétszakadt, a sarokba húzódott. A fény, mint nyitott bicska, az ablakon is kiszaladt és négyszöget formált az udvaron. Az ember árnyéka nagy lett, a falon volt és a mennyezetén.

Meggyújtotta a lámpát. A gyerek hirtelen elhallgatott. Könnyes szemét törölgette és apját nézte bámulva. Örült, hogy a nagypapa nincs a szobában. A nagypapa nem jött vissza.

Az asszony felült az ágyban, a párna egyik sarkát hóna alá gyúrte.

Férje a lámpa fényében állott, nagynak látta és szelíd-lelkűnek. Erős volt és jóságos. Ezt látta Zavarkó is az asszony szeméből visszatükrözni, s amikor a hirtelen világosságban elindult keze az orvosságos üveg felé, a meleg jóság úgy ömlött szét szívében, mint a fény a szobában.

Illés Sándor

Egy politikai hagyomány

Egy nép vagy nemzet sem engedheti meg magának, hogy történelem, környezet s egyéb kényszerítő körülménnyel szembe helyezkedve, változatlanul kitartson eredeti felfogása, világ- és társadalomszemlélete mellett. Szekfü Gyula mondja „A magyar jellem történetünkben“ című tanulmányában egy helyen: *„... a népi jelleget a természet és történet alakítja, módosítja, változtatja, sőt ezek az ő szülői is.“* A nemzet s a nemzeti jellem, különféle külső tényezőkből lélektani úton kristályosodik ki. De az új környezetben már nemcsak a változott külső körülmények, illetve maga a történelem az egyedüli meghatározó tényező, hanem az előzőleg kialakult lelki sajátság is. Ez érvényes úgy az egyénre, mint a közösségre, nemzetre, ha egyéntől különálló nemzeti lélekről, a jellemről beszélhetünk. A történelmi események lehetnek rövidebb időre korlátozott hatóerők, míg a nemzeti tulajdonság lassan változó, az egyén, sőt évszázadok nemzedékeinek szempontjából is változatlanoknak tekinthető erővonal. Így tehát figyelembe kell venni, hogy a változó hatóerők mellett, ha nem is egyforma erővel, állandó természetű befolyások is érvényesülnek. Nemcsak azt lehet mondani, hogy a történelem befolyásolja a népi jelleget és változtatja, hanem azt is állíthatjuk, hogy a népi jellem mint állandó, vagy legalább is lassan változó történelmi tényező, hatást gyakorol a történések kialakulására. Szekfü Gyula szerint (i. c.): „A magyar jellem sokáig irányította a magyar történelmet, ...“ majd hozzá teszi: „... míg a kusza viszonyok következtében a történelem irányította a magyar jellemet.“ A társadalmi szervezet és a társadalmi norma (jog), vagy a nemzeti sajátságok és a történelmi és más tényezők elsőbbségéről vitatkozni hiábavaló; csak az kétségtelen, hogy korelatív fogalmakkal állunk szemben. A történelemben minden ok következmény és minden következmény új következmények okává válik: a történelem a szellemi és anyagi kölcsönhatások eredményeinek felsorolása időrendben.

A népi tulajdonságok változhatnak, a külső körülmények sokszor nem engedik kifejezésre jutni, de néha évszázadok sem képesek a látszólag primitív, nyers és sokszor tudat alatti népi felfogás kiirtására. Minden változik, módosul, idomul, de nem egyformán. Egyes tulajdonságok olyan mélyen fekszenek, talán éppen régi történelmi hatás következtében, hogy lassú változásuk az állandóság benyomását kelti. Ha egy nemzet szellemi tulajdonságai máról-holnapra lényegesen változhatnának, akkor a nem-

zetiségi öntudat olyan fontos tényezője, mint a történelmi visszaemlékezés, a közösségérzet a multtal, a nemzeti hagyomány, üres szólam lenne csupán, minden tényleges lelki kapcsolat nélkül. Akkor minden mai nemzet merőben különbözne elődeitől és a kettőt csak a tagadhatatlan fejlődéslánc kötné össze. Ami elhatározó változást észlelhetünk, az sokszor nem a környezet által lényegében befolyásolt jellem és felfogás megnyilvánulása, hanem részben a régi elv gyakorlati alkalmazása a változott viszonyokhoz, részben pedig eredetileg is idegen szellem kiütközése valamely történelmi körülmény folytán, mely mellett az eredeti tovább él, ha nem is juthat kifejezésre.

Nem a fajelmélet hitvallása ez. Komolytalan kísérlet lenne „a mai magyart a volgai lovastól levezetni,” de azt sem állíthatjuk, hogy a kétségtelen változások folytán a mai magyarság semmit sem őrzött meg egykori tulajdonságaiból. A történelem nem ható erő kizárólag és a népi ismertetőjelek összessége nem alakítható médium csupán. Az igazságot valahol a kettő között kell keresni.

A legújabb kor nemzeti eszmétől hevített légkörében sokszor utáltak egy és más részről a magyarság ázsiai eredetére és mi magunk is szívesen hivatkozunk a honfoglaló ősökre. Az „ázsiai” jelző ellen nem tiltakozunk elvből, mert az nem jelent feltétlenül negativumot; csak az igazságnak teszünk eleget, ha állítjuk, hogy a magyar ma már európai nép. A tényleg végbement változást a történelmi és környezethatás szükséges következményének kell tekinteni. Mindazonáltal a magyarság nem volt, mint talán gondolhatnánk, holt játékszere a történelemnek, mert a politikai rátermettség és a „magyar” politikai hagyománynak megfelelő állásfoglalás, ha nem is megszakítás nélkül és nem is egyforma erővel, de végig kísérelhető a magyar történelmen.

A magyar politikai felfogásnak különösen szembetűnő sajátága: a nemzetiségi kérdésben vallott nézete. A mai körülmények már nem engedik meg az eredeti ősmagyar felfogás teljes érvényesítését s így ma már bizonyos eltérés és a körülményekhez való alkalmazkodás tapasztalható. Mindazonáltal éppen ebben a kérdésben vallott nézete a magyarságnak egyik legjobban megőrzött jellegzetessége. A magyarság hasonlása a nyugathoz, a honfoglalással meginduló szellemi asszimiláció folyamata, ma sem tekinthető teljes egészében befejezettnek. A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy ez a felfogás, bár magyar szempontból tárgyalkuk, nem kizárólag magyar jellegű, mert vissza lehet vezetni, ha nem is teljes egészében, a népvándorláskorabeli, szintén nem tisztán magyar vonatkozású, kelet-nyugat problémára.

A történelem tanúsága szerint a nemzetiségi problémával kapcsolatban két felfogás áll egymással szemben: az európai „civilizáció“ kérelhetetlensége és az ázsiai „barbarizmus“ liberalizmusa (I. O. Zarek: Die Geschichte Ungarns).

Ha tanulmányozzuk a nagy népvándorlás történelmét, mely egybeesik a magyarok honfoglalás előtti történetével, feltűnik, hogy egyes népek nevei a hódítók térfoglalása nyomán teljesen eltűntek, az egykorú források nem említik őket, míg egyszerre, évtizedek, sőt évszázadok múltán, rendszerint a leigázó államalakulat bomlásával, újból feltűnnek, sőt, vezető szerepet játszanak. A többszáz éves „rabság“ legfeljebb csak avval a következménnyel járt, hogy a leigázott nép szókincse gyarapodott, színesebbek lettek szokásai és új fogalmakkal gyarapodott szellemi kincse. Ezt az életet éltek a magyarok is, illetve azok a népek, melyekből talán idegen uralom alatt kovácsolódott össze és alakult ki a honfoglaló magyarság elődeinek népi egysége és összetartozásának érzete.

Egykorú byzanci írók szerint a magyar szabadságszerető nép volt. Mai fogalmát véve alapul, a szabadságszeretetet nehezen egyeztethetnénk össze a politikai önnállóság látszólagos hiányával is. Hogyan magyarázzuk hát az ősi szabadságszeretetet és egyidejűleg a politikai önnállóság gyakori hiányát? Figyelembe kell vennünk, hogy ma 1941-et írunk Európában, a szabadságszeretetet pedig csak a régi idők körülményeinek megfelelően értelmezhetjük.

A népvándorlás korában az ázsiai nomád hódítók nem semmisítették meg a behódolt népeket — céljuk katonai erejük gyarapítása és a zsákmányszerzés volt. Mint katonák, a behódolt nép is részesült a zsákmányban, csak a céget adta a hódító illetve uralkodó nép. Ha egyénisége kifelé nem is érvényesült, ha fegyveres erőit nem is használhatta fel saját érdekében, a legyőzött „...nép hadi ereje mégis önnálló sajátja volt, mert az egész nép fegyveres tömegekből állott, s az államszövetség tudomásunk szerint sohasem érintette a nép belső szerkezetét és annak belső kormányzási viszonyait.“ „...A belső önrendelkezésben kell megtalálnunk a Bölcs Leótól meglátott szabadságszeretet értelmét. A magyarok ázsiai nomád szabadságszeretete megkívánta a nép egyéniségének önnállását, azt, hogy ősi szokásai és szabályai szerint élhessen, azaz a törzsek és a nemzetségek fejei s a legfőbbek a „hadnagyok“ igazgassák az egészet. Az is valószínű, hogy még a vezető, idegen nép parancsait is ezek a hadnagyok közvetítették, az uralkodó nép kormánya ezekkel beszélte meg a mindkét nép és az egész államszövetség érdekében lévő hadi és külpolitikai dolgokat és azok végrehajtását. Azaz, az alárendelt nép

saját körében, saját jószántából és szervei által engedelmessé tett, nem pedig a körébe helyezett idegen hivatalnokok vagy katonaság nyomására." (Szekfü: 1. c.)

Ebből láthatjuk mit kell értenünk szabadságszeretet alatt, de láthatjuk egyben azt is, hogy a szabadságszeretet nem kizárólag magyar tulajdonság, hanem általában a nomád népek sajátja volt. A fenti idézet elénk tárja a népvándorlással nyugateurópába jövő hódító nomádok előtt felmerülő kelet-nyugat probléma egyik arcát is: egyrészt a keleti, legyőzött lovas-nomád belső — egyéni szabadságát, másrészt a legyőzött európai nép fölé helyezett közvetlen kormányzatot, mely nemcsak a külső szabadságot rabolja meg, hanem a legyőzött belső, legegyénibb énjét is idegen kegyre bízta. A hódító nomád lovasok megsemmisíthették egy nép katonai erejét, gazdaságilag tönkre teheték és kifoszthatták, de asszimilációs törekvéseik nem voltak. A leigázott nép lelkét, egyéniségét nem bántották.

A népvándorláskorabeli nomád-lovas birodalmak e belső sajátja mellett más oldalról is meg lehet világítani az ázsiai felfogásnak ezt a különlegességét. Nevezetesen az ázsiai kultúrájú népek európai kalandjai ellentétben vannak a görög-római politikai hagyományokon nevelkedett európai szellemmel.

A magyarok előtt Európában járt húnok és avarok stb. kalandjai azt mutatják, hogy a meglévő birodalom harci vállalkozásait a harcban való kedvtelés és főleg a zsákmányszerzés vágya indította és úgyszólván nyomát sem találni tervszerű, céltudatos, tényleges uralmat biztosító, hatalmat szilárdító és állandósító belpolitikai munkának. A hatalomgyakorlásnak ez a módja ismeretlen volt a vándorló népek előtt. A könnyelmű, máról-holnapra élő nomád felfogásnak előbb-utóbb mindig kudarc lett a következménye, mert minden harcászati fölény ellenére sem volt eleendő Európában a katonai siker véglegesítésére, illetve a megtelepedettség előnyeinek kiegyenlítésére.

Hasonló képet mutat, a különösen Magyarországon borzalmas emlékeztető Tatarjárás. A tatár betörések nyomán Magyarország katonailag teljesen megsemmisült, gazdaságilag tönkrement, de később megint lábra tudott állni, mert a tatárok a gazdasági kifosztással és a gyors győzelemmel kielégítették becsvágyukat. Rendszeres leigázás, állandó közigazgatási hatalom gyakorlása, a mindennapi élet ellenőrzése, elmaradt. Így a fizikailag tönkretett, de szellemiségében kezdettől fogva önmagának meghagyott magyar nemzet, bár óriási erőfeszítések árán, új erőre kapott. Igaz, a tatár uralom rövid ideig tartott, „kivonultak“ Magyarországról, de csak azért, mert hasonló okok következtében rendetlenség támadt a birodalom keletibb részeiben. Sokban hasonló ehhez a

törökök európai szereplésének története is. A törökök állandósították ugyan uralmukat, sőt idővel bevezettek egy kezdetleges közigazgatást is, de ennek ellenére sem találunk, még ötszáz éves balkáni uralmuk alatt sem, elnemzetietlenítő törekvésekre. A mohamedanizmus csábító erejű előnyökkel járt, de kényszerítő jellege nem volt. Az asszimilációs törekvések hiányát részben az ázsiai hódítók büszkeségével és felsőbbbségérzetével magyarázhatjuk. Lenézték a meghódított népeket (a törökök főleg vallási okokból). Idegen befogadása, illetve „egyenrangúsítása“ kiváltság volt, kitüntetés és így természetesen nem is gondoltak arra, hogy privilégiumokat erőszakoljanak a legyőzöttekre. A legyőzöttek belső ügyeivel a törökök sem sokat törődtek, nem gyakoroltak ellenőrzést minden tekintetben a legyőzött nép felett, ellenkezőleg, a mindennapi élet nagy részének irányítását a legyőzött nép kezében hagyták: Verböczy és mások is magas tisztségeket viseltek a török hódoltság alatt élő Magyarországon. A Balkánon és másutt is, főleg a kereskedelmi gócpontokat és az utakat tartották megszállás alatt. Az egyházi szervezeteket többnyire (pld. a Balkánon) meghagyták és ezek a nemzetiségi öfenntartás legfontosabb eszközévé lettek. Így történhetett, hogy 500 éves török uralom után a szerb romantizmus nemzeti öntudatában épen maradt, évszázadokon át ápolt, értetlen lelkeségű szerb népben talált viszhangra.

A honfoglalás után a magyarság lemondott régi életmódjáról, megtelepedett és így mindjárt az európai kezdet kezdetén némileg idomult a nyugati életformához. Ettől az időtől kezdve azonban és évszázadokon át, a magyarság sohasem látott okot arra is, hogy idegenek megtelepedését korlátozza és akadályozza, sőt, mint Szt. István is, kívánatosnak tartotta az ország érdekében. Így a magyar nép már letelepedésétől kezdve nyaktörő szerepet vállalt: bár néha az európai műveltség vezető helyén állott, mégis kelet felé utolsó mentsvára volt e kereszténységnek és nyugati műveltségnek és ennek ez lett a következménye, hogy számban, különösen a XV. és XVI. század folyamán, erősen megfogyatkozott, míg a hagyományos liberalizmus a későbbi belső veszélyt készítette elő. A nehéz vérvesztéséget pótolni kellett. Béla király terve, hogy az Ázsiában maradt magyarokat betelepítse, meghiusult a hirtelen tatár támadáson. Rokon töredék népek igen kis számban telepedhettek csak meg. Így többek között a tatárjárást közvetlen megelőző időben Béla befogadta Kötöny fejedelmet népével, mert a tatár veszély ellen akarta országának erejét gyarapítani. Az ismeretes incidens után megmaradt kevés kún mellett azonban még csak a Jászokat (Jazygokat) említhetjük meg. A kevés számú rokon mellett a környező nemzetek fiai is szívesen jöttek magyar

földre, ahol minden idegenkedés nélkül fogadták őket. A magyarok majdnem tervszerűen telepítették be az ország peremvidékét idegen elemmel (bár ebben a későbbi osztrák politika is jelentős szerepet játszott) és beolvadás két-három, sőt négyszázados „elnyomás” alatt sem következett be, mert a magyar természet megőrizte és ápolta a heterogén népek nyelvi és kulturális önnállását. Mindezen telepítéscsúszatérő visszatérő tünet a kornak megfelelő önkormányzat és a népi sajátság megőrzéséhez szükséges lehetőségek biztosítása.

A magyarság politikai értelmét dicséri, hogy már a honfoglalás alkalmával észrevette a nyugati és keleti eszmevilág különbözőségeit ezen a ponton is. Magyar szempontból a kérdés hosszú ideig csak abban az esetben merülhetett volna fel, ha idegen nép akarta volna kiterjeszteni hatalmát. Maga a honfoglalás ténye még nem vethette fel a kérdést mint belső problémát, mert a magyarság a gyakorlatban, t. i. a területhez mérten, lakatlannak mondható területet foglalt el. Ezért, mivel a magyar lovas-nomád felfogás, egy esetleges behódolás esetén, nem tudott volna megbékélni a népiség elkerülhetetlennek látszó elvesztésével, habár a külső függetlenség elvesztését magában véve még nem tartotta elviselhetetlennek, már a honfoglalástól kezdve egyik legfőbb gondja volt a magyar kormánynak, hogy az ország külső, politikai függetlenségét a maga teljes egészében megővje. „Más néppel államszövetségbe csak évszázadok múlva lépett, mikor saját államának katasztrófája nem hagyott neki más életlehetőséget.” (Szekfü: 1. c.)

A magyarságnak ez a nomád eredetű tulajdonsága Európában először egy ösztönszerű, de mindinkább tudatosá váló idegenkedésben nyilvánult meg minden olyan lehetőséggel szemben, mely a magyar állam teljes függetlenségét korlátozta volna. Sőt, a magyar történelem azt is bizonyítja, hogy a magyar uralkodók hadseregeikkel soha sem lépték át a Kárpátmedence illetve Magyarország határait avval a céllal, hogy a határokon kívül eső területeket csatoljanak az országhoz. Amennyiben voltak ilyen hadjáratok, ezek csak az akkori felfogásnak megfelelően a rokon uralkodócsaládok helyzetét voltak hivatva biztosítani. Érdekes ezzel kapcsolatban a magyar alkotmány egyik sajátságát megemlíteni. A magyar katona — minden teljes jogú férfi — a határokon belül a király minden hívásának köteles volt eleget tenni, de nem lehetett arra kényszeríteni, hogy a határokon túl hódító hadjáratokban vegyen részt, mint ahogy esküje a magyar királyt az ország határainak védelmére és az elvesztett területek visszaszerzésére kötelezte. A nagy magyar uralkodók közül talán egyedül Nagy Lajos volt az, (de már nem árpádházi nemzeti uralkodó)

aki nem tudta teljesen magáévá tenni a magyar felfogást. Ő az egyetlen magyar király, kit a nemzet a „Nagy“ jelzővel tüntetett ki, de egyszersem ő távolodott el legjobban a magyar politikai hagyományoktól is.

Az előbb említett ösztönszerű idegenkedés mellett, illetve, miután Magyarország elvesztette politikai függetlenségét, mint annak elvi változata, a későbbi évszázadok folyamán, pontosabban a magyar-osztrák politikai szimbiózis korában, az államnak és a nemzetnek világosan elválasztott fogalma kristályosodott ki.

A magyar történelem egyik legendás alakját, Rákóczit, az egykorú német krónikások lázadónak nevezik, a magyart pedig izgága, nyugtalan, lázadásra hajlamos népnek tüntetik fel. Az európai abszolutizmus szemszögéből nézve talán helyes az a vélemény. Legalább annyi alapja van azonban a magyar álláspontnak is, mely a lázadó jelző ellen tiltakozik. A magyarságnak elvben, ha már a sors nem hagyott más kiutat számára, nem volt kifogása az ellen, hogy az osztrák császár magyar király is legyen. A nehézségek csak akkor kezdődtek, amikor az osztrák császár Magyarországon is osztrák császár akart lenni, míg róla a magyarok Magyarországon csak mint magyar királyról akartak tudni a méltóságnak minden következményével a magyar alkotmány értelmében. A magyar szabadságmozgalmak elvben nem irányultak az államforma ellen, hanem az alkotmányellenes alárendeltség ellen, mely idegen tisztviselőkkel, idegen katonákkal, papokkal, tanítókkal és idegen nyelven akart kormányozni, tehát semmiben sem tett eleget a keletről hozott régi követelményeknek, illetve feltételeknek. Az évszázados magyar-osztrák küzdelmek egyik jellegzetes vonása kétségkívül a keleti és nyugati felfogás összeütöközése. Ezért jelentkezik látszólag előbb a magyar nacionalizmus, t. i. úgyszólván amint a magyar állam elvesztette politikai önállóságát, abban az időben, amikor más államokban a belső harcok legtöbb esetben még dinasztikus és más hatalmi érdekeket takartak. Ezt a jellegzet, mely azonban a valójában nem egyezik a modern európai nacionalizmus ismertetőjeleivel, megtartották a magyar mozgalmak egészen addig, amíg úgy nem látszott, hogy nem lehet a magyar politikai hagyománnyal kielégítő eredményt elérni. Ugyanakkor a romantizmus hatása alatt a „magyar nacionalizmus“ is európai köntösbe öltözik és a 48-as szabadságharc már nem az alkotmányos kiegyezést, hanem a szakítást és a politikai önállóságot írja zászlajára (ilyen irányú kísérlet már Rákóczi idejéből is ismeretes). Ez kétségtelen eltávolodást jelentett a magyar politikai hagyománytól. Az osztrák kérdés miatt kényszerűségből európaizálódott magyar nacionalizmus, melynek az éle eredetileg kifelé irányult, példát mutatott a peremvidék azon

lakóinak, akiknek ethnikai gyökere a magyar határokon túl volt és így egyben az első kisebbségi kérdés is felvetődött Magyarországon (Sztratimirovics). Az „európai“ magyar nemzeti felfogás legnagyobb képviselője ebben az időben Kossuth Lajos. Száműzetésében a legnagyobb csapást részére a kiegyezés jelentette. Az ő nyugatias magyar nacionalizmusának a kiegyezés nem jelentett megoldást, de megoldást jelentett a régi, hagyományos értelemben.

A keleteurópai élet népvándorláskorabeli korszakától a XIX. század magyar-osztrák kiegyezéséig több mint ezer éve lezajlott a magyar történelemnek. Az egykori lovas-nomád-pásztor nép semmiben sem marad el ma már a görög-római műveltség hagyományain felnőtt népek mögött, de „cselekedeteinek rugói között“ (Szekfű: 1. c.) ma is találunk ősi motivumokat, mert bár a körülmények folytán kényszerű változásokon mentek át, alkalmazkodtak az új idők és körülmények változott szelleméhez, a lerakódott réteg alatt, mint annak magvát, ma is megtaláljuk az ősi tulajdonságot — a jelen esetben a liberalizmust és szabadságszeretetet.

Dr. Veréb László

Élet és irodalom

Németh Lászlónak talán még nincs is tudomása arról a visszhangról, melyet „elkiáltásai“ szerte az országban keltettek. De erről, egyelőre, még nem is lehet tudomása. Mert ez a visszhang ahogyan én ismerem, nem siet életjelt adni. Az emberek végtére nem azért vannak a világon, hogy mások dicsőségét visszhangozzák; hát időre van szükségük, míg a felvett szellemanyagot megemésztik s az tulajdonukká, vérükké, szellemük és egyéniségük szerves alkotóelemévé válik. A tulajdon szentségének korszakában az ember csak azt érzi magához méltónak, amire mint elidegeníthetetlen tulajdonára hivatkozhatnak. Hogy pl. ebben a fogalmazásban mennyi van Németh László hatásából, azt ő, aki a maga dolgaira bizonyára könnyebben ráismer, sokkal pontosabban ellenőrizhetné, mint én magam, aki ezt a hatást addig hordoztam, melengtettem, gyúrtam, formáltam magamban, míg a megszokás révén végül már magam is esküdni mertem volna rá, hogy mindig az enyém is volt. Az ember semmivel sem barátkozik meg oly könnyen, mint szerzett javaival. Fel kell tételeznem, hogy mások is bizonyára hasonlóképpen vannak ezzel. Azután, mint minden

erős egyéniség, aki az embereket, egész megszokott valójukból forgatja ki, éppen ezzel erős ellenhatást vált ki belőlük. Ez a heveny szellemi reakció egyelőre az egyetlen jele annak, hogy a korszak elektromos terében egyáltalán történt valami. De már ezzel mégis megindult a lelkek áthangolódásának folyamata. Mindaz, ami a korszakban meghaladottnak és tarthatatlannak bizonyult, az új, hatalmas ingerrel való érintkezése következtében elveszítette negatív töltését s ezzel alkalmassá vált arra, hogy az újat befogadja.

*

Bennem, aki író vagyok, tehát egy szenvedély, monománia rabja, ez én-tudat kinyilvánításának szenvedélye minden más ösztönt elnyomott, magát az életösztönt is. Hogy nem haltam meg éhen, azon máig is csodálkozom. Hogy testileg-lelkileg megrokkantam, ezt is rég elintéztem már egy kézlegyintéssel. És bármily kemény feltételek elé állított az élet, habozás nélkül vállaltam őket. A szenvedély örülete tartotta bennem a lelket „minden poklonon keresztül”. A szenvedélyemnek éltem és a szenvedély el-tetett. Akik életemet csak külső körülményeimből ismerik, talán úgy találják, hogy szörnyű sors jutott osztályrészemül. Valóban. De megérte. Nincs mit megbánnom. És éppen ezért kétlem, hogy azok, akik nem úgy éltek, mint én, olyan jó vásárt csináltak volna azzal, hogy nem úgy éltek, mint én. Hogy az ember önmaga álltatása s a tulajdon természetes életigényei árán és azok ellenére is boldog lehetne, abban nem hiszek. Sohasem tudtam irigyelni ezokat, akik a sorsomon szánakozni jónak látták s így velem szemben kivételes helyzetben érezték magukat. Boldogság-igényeim méreteihez viszonyítva túlságosan kevésnek találtam a lelki-üdvösségre azt, hogy életemet minden esetleges megpróbáltatással szemben biztonságban tudjam, mindennap ehessem, szórakozhas-sam. Mindezek az életörömök csak a létezés állati feltételei, vi-szont az ember bennünk szükségképpen ott kezdődik, ahol az állat végződik. Amit én mindig szörnyűnek és kétségbeejtőnek éreztem, az éppen az a sors, amelynek árán az emberek jólétben élnek. — Hadd mondok el ebből az alkalomból, hogy nemrég magam is arra a „belátásra” jutottam, hogy ez így nem mehet tovább. Ezt a belátást nem is kellett túlságosan erőszakolnom. Mert nem len-nék őszinte és következetes magamhoz, ha azt mondanám, hogy a test, a gyomor igényei iránt nincs érzékem s azok hiányát egy-általán nem sínylem. Valamely szükséglet éppen annak tartós hiánya folytán, más elsődendő szükségletek rovására is mint pri-már életszükséglet léphet előtérbe. Magam is lépten-nyomon azt vagyok kénytelen tapasztalni, hogy kezdek megtörni s oly dolgok-nak fontosságot tulajdonítani, amelyeket azelőtt kutyába sem vet-

tem. Kezdek büszke lenni arra, hogy jó ruhám van, hogy vásárnaponként pénz van a zsebemben, s megjelenhetek az emberek között, megengedhetem magamnak ezt vagy azt. Ebben nem az az aggasztó, hogy már ezeket az örömöket is értékelni tudom, hanem az, hogy kezdek nekik élni. Gyűlölöm az irodalmat, a sokat meggyötört s magával meghasonlott szerelmes gyűlöletével és elégtételemmel érzem, ha bosszút állhatok rajta, megszálhatom bármely útszéli mosogatóronggyal. Boldogságom kezdi nem-megérni azokat az áldozatokat, amelyeket érte hoznom kell s ezzel egyidejűleg a sokat sanyargatott test is siet megragadni a kedvező lélektani pillanatot, hogy jogait érvényesítse s a hegemoniát magához ragadja. S éppen ez az, ami sehogyan sincs jól s ami aggasztó. Sehogyan sincs jól, hogy test és lélek hierarchikus rendjében nincs harmonikus együttműködés s az ember belseje állandó csatatér, önmarcangolás színhelye, ahol az egymásra utalt és egymás támogatására rendelt erők féltékenyen acsarkodnak egymásra és marakodnak a hitványka koncon. Sehogyan sincs jól, hogy a test csak a lélek rovására boldogulhat és viszont. Sehogyan sincs jól, hogy az ember a sorsával végkép kutyaszoritóba jutott, amelyből csak a lelkiüdvössége feláldozása árán vághatja ki magát. Sehogyan sincs jól... de hát az ember nem fenékgig Isten. Engem is megkísértett a Sátán és nekem sem volt lelkierőm elmentálni a kísértésnek. Családom, gyermekem van, öregszem, betegeskedem. Hova jutok, mi lesz velem? rémülődöm nap-nap után, szorongva és fogvacogva. Nem, ez így nem mehet tovább, állapítottam meg. Pillanatnyi meghasonlottságom is segítségemre jött, hogy igazolja azt, amit egyébként semmi sem igazolhatott; azt, hogy helyesen cselekszem, amikor végre jobb eszemre térek s feladva álmaimat, valami rendes polgári foglalkozásra szerelek át, mely mellett az írást legfeljebb mellékfoglalkozásként úzhatnám tovább. „Nem fontos, hogy író légy“, mondtam ki kérelhetetlen elszántsággal a tulajdon halálos ítéletemet: „különben sincs értelme az egésznek“, bizonygattam.

S mint aki most már mindennel leszámolt s mindent eltemetett magában, ami a multhoz fűzte, írtam egy kérvényt, egy hivatalfőnökhöz címezve, amelyben díjnoki állás elnyeréséért folyamodtam s azt megfelelő ajánlásokkal ellátva, személyesen elvittem. Hogy eközben reménykedtem-e még legalább abban, hogy az állást esetleg nem sikerül elnyernem? Valószínű. De ez a reményesség már csak az a hitvány szalmaszál volt, amelyben a fuldokló megkapaszkodik. A kocka el volt vetve.

A hivatal folyosóin ténferegve, tanácstalanságomban benyitottam egy nagyobb terembe, amelyet átjáró folyosónak néztem. A látványtól, mely itt elémtárult, földbegyökerezett a lábam és meg-

dermedt bennem a lélek. Hogy mi volt itt? Nem por és piszok. Nem a rémségek alvilági borzalma, ahol embereket nyúznak s a belüket csavarják orsóra. Annál is szörnyűbb. Rend és tisztaság mindenütt. A teremben, több sorban asztalok voltak, ötven vagy száz is és az asztalok mellett emberek ültek, férfiak, nők vegyesen és lehajtott fejjel, halálos csendben dolgoztak. Ez a kép, nem tudom már miféle rejtélyes képzettársítás folytán, Dante Poklának vízióját idézte fel bennem; éppen csak a tábla hiányzott az ajtó fölül, a felírással: „Mind, akik ide beléptek...“ Gyorsan becsuktam az ajtót és rohantam, menekültem le a lépcsőn, mint akit üldöznek. „Hát nem!“ kiáltotta bennem most már a végsőig elgyötört lélek. „Nem és nem! Inkább bármit, mint ezt. Inkább az árok partján dögleni meg vagy fejemet a falon szétverni“. Az utcán is rohantam s az égyam, mint valami örült gépezet, melynek elszakadt a fékje, lázasan zakatolt. „Micsoda barbár kor“, motyogtam félhangosan és vacogó fogakkal magam elé. „Hova jutott, hova süllyedt a barlanglakó ősemlék szabadon halászó-vadászó ivadéka... Hisz itt talán még dohányozni sem szabad. Hangosan köhinteni, szótváltani, helyetváltoztatni sem. Itt az ember, mint olyan, megszűnt. Vállalták ezt valaha rabszolgák? S a huszadik század „szabad“ embere vállalja. — Vállalja? Micsoda tülekedés folyt ezekért az állásokért itt az asztalok mellett; micsoda lőtás-futás, kilincselgetés, protekciózás, vesztegetés, siránkozás öszszetett kezekkel, térdenállva. Mily nagy és feneketlen lehet az emberiség insége, hogy az, ami valamikor a legkegyetlenebb rabszolgasornak számított, ma, a huszadik században végre mint az eiképzelt legnagyob b földi jó vált kívánatossá. Jaj, jaj, vége a világnak, az emberiségnek; vége mindennek...“ nyöszörögtem szűkülve s lelki egyensúlyomból végképp kizökkentve.

*

Irodalmi értékekben hosszú idők óta óriási túltermelés mutatkozik. A készlet jóval meghaladja a szükségletet. A könyvtárak zsufoltak s ha valaki mindazt el akarná olvasni, ami elolvasásra méltó, legalább tízezer évig kellene élnie s az olvasáson kívül egyebet sem tennie. Ennek ellenére a termelés nemhogy csökkenne, de még fokozódik is. Az írók egyre-másra írják, a kiadók ontják a könyveket. Különbek ezek az új írárok a régieknél? Erről szó sem lehet. Kilencven százalékuk elenyészik az idővel, úgyhogy nyomuk sem marad. Az emberiség évezredekre el van látva olvasnivalóval, a régi nagyok ma is éppoly élvezetese k, tartalmasak, sőt, korszerűek, mint voltak akkor, amikor még újdonságot jelentettek. A termelés tehát látszólag teljesen céltalan és felesleges s újabb könyvek megjelenését sem a szükséglet, sem az irodalom érdeke nem igazolja. Mi indokolja hát mégis?

Az üzlet. Az írók, a kiadók abból élnek, hogy újabb és újabb könyveket írnak és adnak ki. Érdeklükben áll tehát, hogy mindaz, ami irodalmi szempontból érték ugyan, de üzleti szempontból nem, a piacot ne befolyásolhassa s az üzletet ne ronthassa. A forgalomban, az irodalom „értékpiacán” csak azok a művek szerepelnek, amelyekben az üzlet is érdekelve van. Ezek címeit harsogják a megafonok, rikoltják a plakátok, a könyvkiadatok, az újságok. Mindig a legújabb kiadvány az irodalmi élet „nagy” eseménye s az újabb és újabb kiadványokban érdekelt könyvkiadásnak van gondja arra, hogy ezekből az eseményekből ki ne fogyjunk. Ezek a „nagy események” azok, amelyek a klasszikus irodalom értékei elől elfedik a kilátást, így sikkasztva el őket a köztudatból és hatálytalanítva konkurenciájukat. Az irodalom is a nagyipar befolyása alá került és tömegtermelés lett, üzlet. De olyan is.

*

Régen írtál már. Valld be, hogy nem volt hova. A falra pedig nem szoktál. De azután megérted azt a pillanatot is, amikor végre... No most!... gyürkőztél neki. Hatalmasan összegyűlt az étvágyad az íráshoz, mondhatnád, hogy a nyálad csurgott ennyi inycsiklandozó falat, ennyi fehér papiros láttára, melytől íróasztalod, a dús lehetőségek területsztalkámja roskadozott. Háromnap, három éjjel egyfolytában írtál, étlen-szomjan, ömlött belőled a szó, a tinta. Amikor végre kikászálódttál szent hevületed és rajongásod nászi ágyából, elhülve nézted végig a tündért, akinek mindent a sok gyönyört köszönheted. Elolvasva mindazt, amit papírra vajudtál, nem érted magadat. Mi ez, kérded csalódva és felháborodva. Miféle gonosz rontás, misztifikáció, ördögi praktika? Sietve megnyugtatlak, hogy kár ezen annyira felindulnod. Mindössze annyi történt veled, hogy ki voltál éhezve. Nem a kipróbált ösztönöd vezetett, hanem az éhséged. Kapva-kaptál minden útszéli apropos-n, mely a kielégülésre alkalmat adott s a százesztendő fogatlan banyát is aranyhajú tündérnek nézted. Éhes embernek nincs ízlése.

*

A tehetséges író sohasem tanulságos. A tehetséges író hatá-
sos. A tanulság: válasz egy problémára, a nagy író pedig nem
problematikus. A nagy író tökéletes. Mint kritikus, egyszerűen
nem ambicionálom, hogy nagy írókról írjak, mert ez a ténykedé-
sem szükségképpen a nagy írók magasztalására szorítkoznék. A
nagy író jellemzése csak gyarló kivonatolása az író nagyságának,
ennek képviselőjére egyedül ő illetékes és pedig közvetlenül a mű-
vei által. A kritikus feladata ott kezdődik, ahol az író valamit
elhallgatott, rosszul írt meg, ahol rosszul vagy hamisan jellemez-

te önmagát s műve ebben az értelemben kiegészítésre szorul. Szent meggyőződés, hogy a világ legtanulságosabb irodalmi tanulmányát a világ legtehetségtelenebb írójáról lehetne megírni. Az író fogyatékosága a kritikus legfőbb elégtétele azért, hogy nem lett író. Holott az lehetett volna.

*

Rajongsz a nagy írókért, a nálad is különb talpraesettebb, tehetségesebb szellemkért De félsz is tőlük, s gyanutlan rajongásodért rendszerint keservesen meglakolsz, mert, oly szegény vagy, hogy mások jólétét egyszerűen elviselhetetlennek érzed. Írigykedsz és féltékenykedsz, de valahányszor effélén rajtakapod magadat, szörnyen restelkedsz önmagad előtt, mert az a rögeszméd, hogy ez a viselkedés méltatlan hozzád, előkelő ember. Arra kérek, hogy ezt ne tedd. Írigység és féltékenység a lélek háztartásának hasznos önvédelmi szerve és, hidd el, nélküle már rég elpusztultál volna. Írigység és féltékenység az egyetlen módja annak, hogy az élet nagy megpróbáltatásaival szemben a lelked egyensúlyát megőrizd s önnön kicsinységed súlya agyon ne nyomjon, mint a férget. Írigység és féltékenység sarkal, hogy mások fölényét, tehetségét magaddal szemben arcátlan kihívásnak érezd s bosszút forralj, megtorlást követelj, összeszedd magadat s végül is bebizonyítsd a világnak, hogy téged sem a gólya költött.

Kisbéry János

Néhány szó egy lapindulásról

A magyar közigazgatás nagylelkűségének jóvoltából a közel múltban Ujvidéken, amelyet a szerb multra visszaemlékezve előszeretettel a szerbek Athénjének neveznek, szerb nyelvű napilap indult. A hatósági intézkedést, amely úri gesztussal lehetővé tette a lap megjelenését, a délvidéki magyarság azzal a természetes nyugalommal és megértéssel fogadta, mint amellyel annyi ideje szemléli a velünk együtt élő népek élettörekvéseit. Szerb napilap megjelenése a Bácskában nem idézhet elő különösebb feltűnést. Az elszakítás előtti időben is volt napilapja, illetve több hetilapja a szerbségnek (Zasztava, Branik, Szrbobran, Javor, Letopisz stb.), mélyebb gyökereket azonban kevés tudott eresztetni a sokféle nedvből táplálkozó Bácskában. Szívós és kitartó erőfeszítések után a legtöbb napilap kénytelen volt hetilappá átalakulva szerényebb keretek közé szorulva tevékenykedni, vagy a rosszabbik esetben nagy anyagi áldozatok után elgyengülten — megszűnni. A tartós, időálló és minden vihart kibíró szerb napilap megjelenésének biztosítása nem újabb keletű vágya a szerbségnek. Elég ha csak a közelmúltba megyünk néhány példáért.

A délvidéki magyar testrészek elszakítása után sorra feltámadtak a tiszavirágéletű ujságok, hetilapok és újak is keletkeztek. Igyekeztek a megnagyobbodott, egészen Szabadkáig, a nagy Alföld pereméig kitágított Szerbia északi részének, a bácskai szerbségnek szellemi igényeit bőségesen táplálni, de egyrészt a szerbség túlnagy kívánságai, másrészt a közellevő Belgrád hirtelen megduzzadt lapjai csakhamar elhomályosították a bácskai szerb sajtó fenntartási törekvéseit. A bácskai szerbség minden áldozatot meghozott, hogy napilapjait, amelyek sajátos környezetüket, életrendszerüket, a vidék és lakóinak a kívánságait adták vissza, fenntartsa. Előbb Ujvidéken, majd Szabadkán, ahol szinte kihívást jelentett a topolyai és zentai járás színmagyar falvainak fűzérjei közé szorítva a cirilbetűs ujság — kellett megbuknia a lapalapítási kísérleteknek. A szerbség nem birt el egy napilapot, pedig egyike-másika friss hírcsomagával, felfokozott harcias szellemével és „missziós“ feladatával kereste azt a hangot, amellyel az igényeket kielégítheti. A bácskai szerb nem ujságolvasó, vagy szívesebben veszi a belgrádi lapokat? — kérdezték maguk a szerbek is egy-egy lap bukása után. Nagyon furcsállották és rosszul esett nekik, főleg a külföld felé, hogy a magyarság ugyanakkor négy napilapot 25—30.000 példányszámban fölényesen elbír. Ha a magyarok megtehetik, mi se maradjunk szegényben — okoskodtak — s alig hogy kiheverték a megszűnt lap kiadásával járó iz-

galmakat, mindig akadt lelkes kezdeményező, aki újabb lapalapítással kísérletezett. A felszabadulásig Ujvidéken megjelent egy szerb napilap, amely Belgrád közelsége s az ottani szerb lapok olcsósága ellenére megpróbált fenmaradni. Az annyi változáson átment igényeket, követelményeket, kereste, élénkebb bácskai színt és hangot akart adni oldalainak. Nem követte annyira feltűnően elődei példáját és nem a magyarság ütlegelésével igyekezett felhívni magára a figyelmet. Szelídebb hangon a riportanyagra és a jólérsütségre helyezve a fősúlyt, iparkodott megtartani azt a néhányezer példányt, amely a zavartalan megjelenést lehetővé teszi. A lap mögött felsorakoztak azok a szellemi és politikai tényezők, akik az ujvidéki lap megjelenésében a Belgrádtól való elkülönülést vélték felismerni. Azt a törekvést, amely kiábrándultan és csalódottan odahaza a Bácska ismertebb földjén otthonosabban és nagyobb biztonsággal mozogva kísérte megtalálni a bácskai szerbség feladatait. Néhány olyan cikk jelent meg a lapban, amely ki nem mondottan ugyan, de a sorok között megbújva külön elbírálást követelt a bácskai szerbségnek az ország helyzetének általános megítélésénél. Még sem tudott annyira elterjedni, hogy azt mondhatta volna: a délvidéki szerbség szócsöve. Megszűnése után ürt igyekszik betölteni az új szerb lap, amely megjelenésének színhelyéül ismét a legdélibb peremvárost. Ujvidéket választotta, annyi lendületes szerb akarás bölcsőjét és temetőjét.

Tagadhatatlanul vegyes érzelmeket váltottak ki az új lap első számai a felszabadult Délvidéken. Maga a megjelenés ténye nem keltett feltűnést és nem idézett elő izgalmakat. Nem is kelthetett, mert nemzetiségi vidéken élve nemcsak tudomásul vesszük a nemzetiségek jelenlétét, de teljesen érthetőnek és helyénvalónak tartjuk szellemi, kulturális, közoktatási, gazdasági és egyéb igényeinek kielégítését. A szerb lapnak félremagyarázhatatlanul feladatai vannak. Ezek közé tartozik elsősorban a közeledés előfeltételeinek a megteremtése. A lelki megbékülés adottságai szükségesek nyugodt együttélésünkhöz. S lehet-e magasztosabb és szebb feladata egy szerb lapnak, mint ennek előkészítése. Mégis már az első szám gondos és alapos átnézése után csalódottan tettük le az ujságot. Egyetlen barátságos, vagy csak udvarias szava nem volt sem a magyarság, sem a magyar államhatalom felé. Még csak azok a sorok is elmaradtak az első számból, amelyek egyetlen új lapból nem hiányoznak; a beharangozás, az indulás szavai. Szinte az volt a látszat, hogy valamiféle „folytonosságot“ igyekszik kifejezni; kerülve, hogy akárcsak egyetlen jó szót vagy köszönetet mondjon azok felé, akik lehetővé tették megjelenését. Ha visszagondolunk arra, hogy a délvidéki magyarságot nyugodt békeidőben s nem olyan kényes, vérzivataros időben, mint amilyen a

mai, mennyi bizalmatlansággal, követelésekkel gyötörték, önkéntelenül adódik a megállapítás: ilyenképpen, ennyire nyíltan elárulva érzelmeket magyar lap soha el sem indulhatott volna az amúgy is mindig gyanakvó szerb uralom alatt. Túlságosan vigyázva, óvatosan körülnézve, megfontolva minden leírt szó értelmét, küldték szét az ujvidéki szerb lap első számain. Háborús fergetegben helyénvaló a körültekintés olyan általános nagy ügyek vizsgálatánál, amelyek elintézése nem tartozik a nemzeti-ségekre. Felette gyanús és gondolkodásra készítő azonban a hallgatásnak, a meglapulásnak az a módja, amit az ujvidéki szerb lap tanusít a magyarság iránt.

A magyarság legalább annyit elvárhatott volna, hogy az olvasót köszöntve tudomásul vegye azokat a változásokat, amelyek a Bácskában végbe mentek. Nem türelmetlenség sugalmazza ezeket a sorokat, ellenkezőleg a szelíd tanácsadás. Viszont azt sem szeretnők, ha furcsa hallgatásukat követve azt hinnék, hogy behunytuk a szemünket és bedugtuk a füleinket. Nem cikornyás, éremlygős udvarlást, dicséretet vártunk. Az őszinte emberi szót, a délvidéki szerb lelkeség megnyilatkozását, a baráti kezet. Hiszen együtt élünk, sorsunk közös, de megalázó lenne és korántsem célravezető, ha a közeledés csak a mi részünkről jönne.

Izlés és magatartás dolga a megnyilatkozás formájának kiválasztása. A felszabadulás után szárnyára engedett első szerb napilap az idegen érzület szelével csapta meg a magyarságot és ennek a ridegségnek elosztatása fölöttébb kívánatos. A laptól a magyarság nem az elzárkózást, a szerbség elkülönülését várja, hanem olyan törekvést, amely a merevség felengedését a kölcsönös megismerés és megbecsülés szándékát szolgálja. A szerbek tudós püspöke már első nyilatkozatában sem követte a napilap óvatosságát és elismeréssel adózott a szerbség és a magyarság százados együttélésének.

A sajtó értékes szolgálatot tehet népének, de kárt is okozhat. Az ujvidéki szerb lap minden bizonyára hasznohozó és nem ártó munkát akar végezni.

Cím- és rangkórság

A délvidéki magyar annyi évi különélés után, csaknem teljesen tájékozatlan a címek és rangok zsufoltságában. Még az értelmiségi réteg is szörnyen zavarban van, amikor egyik-másik közéleti személyiséget kell megszólítani, hát még milyen kényelmetlen lehet a helyes megszólítás kiválasztása az egyszerű ember-

nek. A kisebbségi esztendők küzdelmeiben a délvidéki magyarság egyetlen nagy család volt és igen jól érezte magát a testvér, a barát közvetlen, meleg megszólításával. Vagy egyszerűen az úr megszólítással, ami a megbecsülés, a helyes értékelés kifejezője volt. Nem sértődött meg az orvos, az ügyvéd, ha műkedvelői előadáson, vagy egyesületi gyűlésen az iparos mellé került. Voltak felejthetetlen báljaink, amelyeken boltilányokkal és varrónőkkel táncoltuk végig az izzasztó csárdást és másnap az utcán, az életben sem tagadtuk meg az ismeretséget. Még ma sem, amikor már felüti fejét a tagozódás és mesterséges válaszfalakat igyekeznek húzni társadalmi állások szerint az eddig olyan békésen megférő, egymást megbecsülő délvidéki magyarok közé. Minden ilyen kísérlettel szemben szilárdan és felbonthatatlan tömörséggel állott a magyar kisebbségi öntudat, a magyar egység gondolata s ennek szent és áldozatos szolgálata kiszorított minden a délvidéki magyarság életrendszerrel ellenkező magatartást. Nem rétegek, csoportok, társadalmi klikkek összefogása volt a magyar egység, hanem az egész lehasadt nemzetömb tömörülése. Aki nem tudta alávetni magát a szükséges fegyelemnek és életszemléletnek, az önmagát közösítette ki az együttesből.

Mennyire szeretjük és dédelgetjük ma is ezt a drága örökséget, amely egymás tiszteletén messze túlmenően rokonná, családtaggá tesz a szó legnemesebb értelmében. Jó volna ezt minden időkre megőrizni, hogy egy nyáj maradjunk, hiszen ebben a történelmi fergetegben, amely átjárja házaink gerendázatát, szükséges a családi összetartás, minden jószándékú megnyilvánulása. Nem is a mi sorainkból történnek kísérletek az együttes felbomlasztására, bár akadnak elítélendő kivételek, amelyeket maga a délvidéki magyarság bélyegez meg felháborodásának súlyával. Halljuk, hogy akadnak olyanok, akik elszédülve a társadalmi állásuk felé szálló tömjénfüsttől, kezdik majmolni a cím- és rangdivatot. Ide tartozik az a tisztviselő is, aki a kisebbségi sorsban öntudatosan kikérte volna magának, ha holmi divatos jelzőkkel akarták volna szerény személyét díszíteni. Megelégedett azzal, ha egyszerűen és kifejezően úrnak szólították. Ma azonban szigorúan elvárja, hogy az úr kihangsúlyozásával egyidőben teljes rangját és címét is elhaddarja az, aki ajtaján kopogtat. Eleinte voltak, akik bosszankodtak feledékenységén, hiszen még emlékeztek közös küzdelmeinkre, amelyek igen-igen tanulmányosak. Ma azonban már mosolyognak a következetes cím- és rangimádón, aki abban a pillanatban elfelejtette kisebbségi multunk örökségét, amikor hivatala ajtajára kiszegte harsogó névjegyét. Hasonlóképpen a magyarság felháborodásával találkozott az a kínos eset is, amely a címimádatból származott és amely egyik városunkat:

foglalkoztatta. Valamelyik előadáson az érzékeny lelkek, amikor megtudták, hogy hol kaptak helyet, melyik sorban, egyszerre ön-érzetesen kezdték emlegetni állásukat s azok, akik úgy érezték, hogy egy sorral előbb járt volna hely számukra vagy másvalaki mellé kellett volna kerülniök, megfordultak és meggondolatlanul hazamentek. Ha mi is így cselekedtünk volna huszonhárom évig tartó építő munkánkban, semmire sem vittük volna. Nem építettük volna ki kulturális, gazdasági, politikai ellenállásunk fellegvárait, képtelenek lettünk volna megteremteni az annyira fontos egyesületi életet. Huszonhárom évig nem észleltünk könnyű és felületes sértődéseket. Csak az sértődött meg, aki nem akart szerepet vállalni, félt vagy tulságosan számító volt és adta a megbántottat. Rá sem hederítettünk, hagytuk, járja a maga kényelmesebb útját, mi pedig megmaradtunk a göröngyök között bukácsolva.

Ma sem adhatunk más tanácsot: becsüljük meg egymást a végzett munka, a lelkiismeret, a szív érzése, ne pedig a címek és rangok szerint. Aki pedig nem hallgat a figyelmeztetésre és el-kábul a cím és rang feléje áradó hízelgésétől, ne felejtse el, hogy az Anyaországban is igyekeznek levetni a sok sallangot, a felesleges köntöst, ami a könnyű mozgásban, a testvéri felmelegedésben annyi terhet jelent. Az érzések sugározzanak egymás felé és ne a címek, a rangok, mert ez felel meg a délvidéki magyarság lel-kületének és csiszolt, tulásoktól megtisztított gondolkodásmód-jának.

Mert ha erősíteni akarjuk magunkat, ne restelljünk vissza-fordulni és kisebbségi életünk küzdőterére és fegyvertársainkra emlékezve, megtartani azt a nemes életszemléletet, amelyről min-dig a dicséret hangján emlékeznek meg.

Csuka János

IRODALMI SZEMLE

DUDÁS KÁLMÁN:

VÁD HELYETT

Versék — Láthatár-kiadás, Budapest, 1941

Néhány év előtt még mint igérettről beszéltünk Dudás Kálmánról, ma kétségtelenül ő legizmosabb tehetsége a délvidéki költészetnek. Ő beváltotta az indulásához fűzött reményeket, ezt új kötetének sikere bizonyítja legjobban. Nem östehetség, kultúrált költő, aki fölényes könnyedséggel oldja meg a verselés legnehezebb feladatait.

Első kötetében még érezni lehetett a szláv hatást, főleg Krlezsáét és a szerb-horvát irodalmon keresztül röiesen finom francia ízt — különösen hosszabb ütemű verseiben — új kötetében azonban nyoma sincs ennek a befolyásnak. Második könyvében nemcsak modort és magatartást, hanem hangot is váltott. Ez a hang tisztább, modora rokonszenvesebb, magatartása férfiasabb, de fejlődésének ez a változata oly ugrászerű, hogy mindenekelőtt a különbség tűnik fel két év előtt és most megjelent verseskönyve között.

A két év előtti Dudás még viaskodik a formával, mondanivalója hol vékony erekekben, hol széles hullámokban tör elő, lélegzete olykor elakad, de amikor sok kínlás után mégis felére a magaslatra, amelyre íhlete szélította, vele együtt élvezzük győzelmét. A Vád Helyett már nem visz kaputókra, könnyen fut hegynek is, mélységbe sem szedül; a költő eszközeinek biztos birtokában alakít formát s tölti meg tartalommal.

Mégis, mintha ez az újabb magatartása nem volna csak az övé,

hanem egy egész nemzedéké. A kor költészetének együttesébe beállni jó, emberi és irodalmi szempontból is dicséretes, mert csak így vihetők diadalra azok az eszmények, amelyeket a háború utáni magyar fiatalság vállalt magára. A magatartással azonban még nem kellett volna átvenni a modort és hangot is. Dudás Kálmán tehetsége, szerencsés helyzete tartalmi gazdagsága, amit a Délvidék adott táji és szellemi hatásaival, egyénibb szerepbe és sajátosabb helyre vihetett volna a költőt. Ahogy Tompa László Erdély, úgy ő — és egyedül ő! — a Délvidék költője lehetett volna. Ez pedig több, mint a Nyugat egyőbként kitűnő fiataljaival kórust alakítani.

Mégegyszer hangsúlyozni kívánom, hogy Dudás Kálmán az a költő, aki a Délvidéket, ezt az egészen sajátos geográfiai és szellemi egységet ki tudta volna fejteni. S akkor szűlföldjéről lépett volna ki, mint hódító, nem pedig Budapestről tért volna vissza, hogy megcsodáljuk.

Reméljük azonban, hogy Dudás Kálmán fejlődésében ez az eltérés a hazai tájakról nem végleges. Hogy előbb-utóbb maga is belátja, ennyi gazdagságot és költészetében az egyéni, mindenki mástól megkülönböztető elemeket nem szabad könnyelműen feladnia. Mert csak ezekkel járhat az őt megillető magasabb helyre és csak így maradhat a miénk. Akkor igaz lesz ez a néhány gyönyörű sor, amely nemcsak a sorsot érzékelteti, hanem a megelégedettséget a reményt és hűséget példázza:

Visszavonultam a rőghöz, mely adott.

Ugy élek itt, mint szelid remete,

költők, fát vágok, fúrok-faragok,
a tájat nézem, az őszi ablakot:
lepi a dombo s az eső szemete.

Innen, hol a Tisza, Duna
kanyarog,
hol kender, estike és trágyaszag,
szenny és gyalázat, s hasztalan
panaszok
csapnak az estbe az ákácok alatt:
fiatalok én is veletek vagyok...

A Vád Helyett különben a fel-
szabadulás mámorának állít emlé-
ket. Majd minden verse a hazaté-
rés örömet zengi és a zsarnokkal
perlekedik. A mámor azonban el-
mulik lassan és helyébe lép a kö-
telesség. Ez pedig itt nem lehet
más, mint, hogy a legjobbak adja-
nak példát — így elsősorban Du-
dás Kálmán — a szülőföld szere-
tetéről, amely nekünk több volt,
hazánk volt, menedékünk s amely
csak úgy kaphatja meg az elismer-
ést, ha mi állunk ki érte. De
ezen túl, költőnél gyakran lehet
több, ami megkülönböztet, mint
ami egyformává olvaszt.

Herceg János

**TÍMÁR FERENC:
RONGYOS MADÁR**

Versek, Szabadka, 1942

Tíz év vestermését gyűjtötte kö-
tetbe a halkszavú szabadkai költő.
A kamaszkor és az ifjúság fanyar
gyümölcseit, amelyeket nem nap-
fény érlelt és tiszta levegő, ha-
nem a céltalanság, a reménytel-
enség, a fáradt lemondás hozott
erre a világra. A kisebbségi sors-
ban vergődő magyar fiatalember
életének egy darabját fejezik ki
ezek a versek.

„Mint rongyos szárnyú idegen
madár“ — ilyen szép, fájdalmas
sorai vannak Timár Ferencnek és

kötete többi darabját olvasva a
fiatal Kosztolányi jut eszünkbe,
csak az tudott ennyi szomorúsá-
got megszólaltatni lírájában. Ő a
bús józsefvárosi népet siratta, Ti-
már a társtalan legényembert, a
hónaposzobák és kávéházak fá-
radt vándorát, akiben még fel-
fellobognak olykor a szép tervek,
nagy akarások tüzei, de a hétköz-
napok robotja elfojtja őket.

Oly szelid is, csendes és finom,
mint Kosztolányi volt pályája ele-
jén. Legszebb versei mégis azok,
amelyekben ez a szomorúság nem
lankad el csendes lemondásban,
hanem vizionál és így szinte mé-
lyebb értelmét keresi a lélelt
riadtságának. (Gombosi ének). Az
egész kötetet egyébként valami
túlzott szerénység jellemzi, amely
néha már bátortalanságnak tűnik.
Ez a magatartása olykor-olykor
még a ritmuson is döccent, noha
Timár tisztában van a verselés
törvényeivel. Bármilyen kedves is
ma a csendes, borongós hangula-
tok költője, nekünk mégis az in-
dulattal és erővel küzködő költő
áll közelebb szívünkhöz, amilyen
Timár Ferenc is tud lenni nem
egy versében.

Pásztorunknak már nincs ránk
gondja.

Széled, csatangol szerte a csorda.
Pusztuló nyájak rekedt kolompja
Versem ezért hörög torkomba.

A kutak vize is mind kiszáradt.
Rétünk felégett. Ősz ül a tájon.
Szemfedőn ezüst cernának
látom
a fényesen rezgő ökörnyálat.

Tisztaszavú, mélyérzésű költő
Timár Ferenc. Nem könnyen érő
tehetség; most van bontakozóban.
Az elszenvedett évekért legyen
elégtetele, hogy most már nem
egy kis írói csoport rokonszenve

áll mellette hanem az egyetemes magyar irodalom komoly örheleyiről is figyelemmel kísérhetik fejlődését.

Herceg János

**TÖRÖK SÁNDOR:
VALAKI KOPOG**

Az albérlő regénye. Azé az albérlő, aki idegen sorsok különcként hanyódik-vetődik az életben s akinek sorsa egy kissé ezeknek az idegeneknek a sorsais. Az albérlőt különös viszony fűzi ahhoz a társadalomhoz amelyben mint albérlő helyet foglal: nemcsak embertárs, de egy kissé családtag is, anélkül, hogy ebbeli minőségében magát túlságosan elkötelezettnek érezné. Ez a kötetlenség groteszk módon hat vissza arra a viszonyra, mely az albérlőt egy sor idegen élethez kapcsolja. Minden ember örült, vallja a regény egyik szereplője. Ebből a szempontból a családi élet sem egyéb, mint az örület egy bizonyos rendszere, a maga kialakult „szokásaival“, házi „törvényeivel“, mely a kölcsönös hajlamosság, de méginkább az együttélés és összeszokottság révén annyira a család természetévé és jellegzőjévé vált, hogy arról egyáltalán tudomást venni sem képes. De az idegen, aki közéjük vetődik s akitől természetesen idegen ez a családi örület, éppen azért, mert ő viszont mástermészetű örületek megszállottja, ez ötlük a szemébe elsősorban és nem győz épülni és ámulni rajta. Elsősorban ez az oka annak, hogy nem bírja ki sokáig a „bolondok házában“ és szedi a sátorfáját, hogy legközelebb kiköcsön -- egy másik bolondok házában, ahol azután más változatban és körülmények között, de lénye-

gében ugyanúgy előről kezdődik minden. Így vezet végig bennünket az író a maga ifjúkori tapasztalatai alapján az albérlői életforma kálváriáján, amelynek tizenkét stációját tizenkét szoba jelképezi.

Ennek a tizenkét szobának a regénye ez a könyv, melynek minden egyes állomása egy-egy felvonás az élet nagy színjátékából, mely a kulisszák mögött folyik, az embereket egymástól elválasztó falakon belül, idegen tekintetek számára láthatatlanul. A színpad a maga szerkezeti meghatározása szerint „az a szoba, amelynek negyedik oldala hiányzik“. Ilyen szoba lesz azokból a lakásokból is, amelyekben az albérlő, bizonyos anyagi szolgáltatások ellenében, mint idegen néző helyet foglal, akárcsak a színházban, mintegy megváltva a jegyét az előadásra. Fokozza a helyzet groteszk színpadszerűségét, hogy egy-egy lakás kulisszáin belül több család is él együtt, akik mindannyian egy-egy szereppel járulnak hozzá az előadáshoz, a magukéval. Így alakul ki a színházi „együttes“, és maga a darab, a „színház“ is, amelynek egyetlen passzív szemlélője, nézőközönsége az újonjött albérlő, akinek lélekben még nem sikerült egybeolvadnia a környezettel s így mint közömbös és részvétlen kívülről élvezi a mindennapi „cirkuszt“.

A könyv meglepően öntudatos író szerencsés kézzel megfogott alkotása. Az írónak ez az erénye annál figyelemreméltóbb, mert megítélésünk szerint nem mindennapi zsenialitással kell gazdálkodnia, ami tudvalevőleg mindig nagyobb és nehezebben áttekinthető feladat, mint azé az íróé, akit „egy gondolat“ bánt mindössze s

így vállalkozása határait egyetlen pillanatra sem tévesztheti szem elől. Arra gondolok, hogy az író zsenialitása, ölmény- és gondolatgazdasága kissé túlméretezett bármely műfaj természetadta korlátozásaihoz viszonyítva s ebben az esetben az önfegyelmzésnek és mértékertartásnak óriási szerep jut. Az írónak le kell bírnia önmagát, lépten-nyomon ezer kísértést, „bűnre” és kicsapongásra vezető alkalmat elhárítania magától, fékentartania magában a feladat korlátain tulbulzógó becsvágy motorját s csak annyit mondani, amennyi a cél szempontjából elengedhetetlenül szükséges. Az írói becsvágynak ezt a lefokozottságát ebben a könyvben nemcsak közvetve tapasztaljuk, de az író lépten-nyomon maga is szóváteszi, mintegy mentegetőzsképpen, oktatva az olvasót, hogy a több bizonyos esetekben miért szükségképpen kevesebb: azért, mert elterítés a kitűzött céltól, attól, hogy az albérlő regényét írja meg, ne pedig az íróét vagy az emberét.

Ha valaki azt állítja, hogy nem azért az élvezetért olvas, amelyet számára az olvasnivaló nyújt, hanem merőben okulás céljából legalább is nem ősszinte önmagához. A írótól elvárjuk, hogy ne csak mély és tartalmas, de élvezetes is legyen: eggyel több feltétel elé állítjuk. Török Sándor az az író, aki ezt a feltételt is vállalja. Nagy súlyokat emelget, de mégis könnyedén, az izmok minden látszólagos erőltetése nélkül, ahogyan azt egy szellemi erőmutatvány hivatásos — professzionista! — művelőjétől joggal el is várjuk. Ne feledjük el, hogy az írás nem munka, hanem művészet, következőképpen annak eredményét sem értékelhetjük mint munka-

teljesítményt, hanem mindig mint produktciót: Az írónak hatnia kell. Török Sándorról megállapíthatjuk hogy e tekintetben semmivel sem marad adósunk; tartalmas szellem, azonkívül virtuóza az írás művészetének; valamint teljes és tökéletes. Plaudite, amici...

Kisbéry János

CSUKA JÁNOS: KISEBBSÉGI SORSBAN

Csuka János „Kisebbségi sorsban” cím alatt az elmúlt huszonkét év alatt megírt kisebbségi vonatkozású írásait adta ki két kötetben. Meg kell állapítanunk, hogy erre a címre egyetlen írásmű sem tarthatna annyi joggal igényt, mint Csuka János könyve. Csuka János írásai valóban a délvidéki magyarság kisebbségi sorsának keresztmetszeit adják. Különös írások ezek; egy jellegzetesen kisebbségi magatartás termékei. Olvasásuk maga sem egyszerű. Az olvasó szokatlanul találhatta és találhatja még ma is, hogy az író teljesen személytelenül húzódik meg a háttérben, nem foglal állást sem jobbra, sem balra, nem igyekszik az olvasó figyelmét valamely kirívó jelenségre felhívni, valamely ügynek megnyerni, egyáltalán írása célját nyomatékosan meghatározni. Valójában ezek az írások veriázító igazságtalanságokról rántják le a leplet és állítják azokat egy magasabb erkölcsi fórum ítélőszéke elé, de mindig a sorok között, a rideg és szándéktalan tárgyilagosság leple alatt, arra a bölcs álláspontra helyezkedve, hogy a tények önmagukért beszélnek. Csuka János seholsem panaszolta fel a magyarság sérelmeit vagy hánytör-

gatta fel a szerbség annyira nyilvánvaló túlkapásait. Egyszerűen csak szembeállította őket egymással, mint helyzeti adottságokat. Így ezeknek az írásoknak a jellemző sajátossága a Janus-arc. A nyílt állásfoglalás hiányában a szerbség Csuka Jánost okkal-móddal a maga szószólójának is tekinthette, mert hiszen írásaiban egyetlen szó sem hangzott el — ellene. Amiről ezekben az írásokban szó van, azt ők maguk sem tagadhatták el; úgylehet, büszkéik is voltak rá; más kérdés, hogy a világ elé kiállani is hajlandók lettek volna-e vele. Mert mindaz, ami ezekben az írásokban közvetve a szerbség bölcs nacionalizmusát látszott dicsérni, másfelől és ugyancsak közvetve a kisebbségi sorsba kényszerített magyarság szellemi és gazdasági elryomatásáról tanuskodott. Csuka János írásait valósággal rábízta a magyar szívekre. Nem lehettek kétségei az iránt, hogy ezek a szívek írásaiból mit fognak kiolvasni. Módszere az volt, hogy egy el kárhozott és minden életjussából kiforgatott néptömeg előtt vonultatta fel egy szerencsésebb és élelmesebb nép sorsát, munkáját, célkitűzéseit s a célja ezzel az volt, hogy a magyarságot kábultságából felrázza, sorsára, feladataira ráeszméltesse s a tájékozódást számára megkönnyítse. Ha nem is mondja ki, de közvetve minden írásával azt példázza, hogy, íme, idejutottunk, magyar testvéreim, ez a mi sorsunk, a mi nagy bűnünk, amelyért most vezekelnünk kell, okuljatok belőle. Ezek az erényei teszik Csuka János kisebbségi írásait megbecsülhetelenekké. Lelkünk az elmúlt huszonkét esztendő nyomásának kényszere alól felszabadulva ma is jóleső elégtétellel merül el ben-

nük s az utókor, úgyszintén az anyaországi magyarság számára is bizonyára sok olyan hasznos okulást tartalmaznak, amelyek ismeretét a magyarság sorsadta megpróbáltatásai közepette sohasem nélkülözheti.

A második kötetben Csuka János mint szépíró mutatkozik be olvasóközönségének, mondhatnám, a függöny elé áll, miután az első kötetben láthatatlanul a színpalák mögött húzódott meg. Ezekben az írásokban az író visszanyeri mozgási és cselekvési szabadságát. E felszabadulás nyomán egy fölöttérokonszenves és mélységesen emberien érző író-arc bontakozik ki előttünk, Csuka János tulajdonképpen írói arca.

Kisbéry János

**MÁRAI SÁNDOR:
AZ IGAZI
(Révai kiadás)**

Elgondolásban, felépítésben egyaránt monumentális írás. Amikor a kortárs a háromszáz előadást meghaladó Márai darabot szemléli, a játék és az élet párhuzamában a kalandban megleli vívódásainak legtöbbjére a választ. A szó, még a színpadról hangzó igazság is elrepül, az írás megmarad. Az igazi írás időállóan marad meg és így az Igazi örökkévaló regény. Kezdődött az Időben és befejeződik a Te és az én életemben. Megújul és ismétlődik, problémát vet fel és megold, bonyodalmat bogoz és mégsem jut tovább az újabb bonyodalomnál.

Két ember sorsa nem két emberé. A szerelmük és az életük és az arról szóló beszámoló művészi formában mindannyiunké. Ha ezt nevezik közönség sikernek, úgy ez

a titka Márai: színdarabja és Márai regénye iránt megnyilvánuló rendkívüli érdeklődésnek.

Aki a szerelemről újat tud mondani, az több mint művész. Az alkotó, a vérnek és láznak ismeretlen összetételében vegyített keverékének mesterei elemzője. Kettő beszélnek a könyvben. Első az asszony, aki elvált és annak történetét mondja el. A másik a férfi, aki a boldogságot kereste Asszonyánál és a válásig vivő úton mindent meglátott, amit az Asszony szeme elfelejtett észrevenni. Egy élet sínpárján haladtak és egy vonat ablakán tekintettek ki, de mégis különbözik a kettőjük útleírása. Nincs olyan, amelyik hajszálnyira megegyezzen a sinek két oldalán. Az a házasság, amelyben nem együtt nézik és nem együtt látják meg a dolgokat — törvény szerint csak így érhet véget.

Ha a világ szinpadának ábrázoló művészei tökéletes és átfogó artisztikumot keresnek, ennek a hatalmas monológnak nő és férfi szerepénél méltóbb feladatot keresve sem találhatnának az irodalomban. A mondatok ötvözete, a szavak színe, a lélek vibráló felvillanásai káprázatos tűzijátékot varázsolnak elénk. Mélyebbre már nem lehet merülni a mondanivaló ezüstveretű vedrével, remekebbre nem cizellálnak ékszer Márai mai nyelvezeténél. Zengőbb, mint a sokhúrú zeneszerszám, játékosabb a ficáncoló aranyhálnál. Írásmódjának utazónői a Márai stílust megkísérik követni, ám sokszor letévednek az igazi útról. Egyéni és sajátos, szuggesztív erejű mondatai márványkőre kívánkoznak. Asszonyi alakja egyszerű lélek, de úgy foszladozik szálszálanként, mint sokrétű pehely.

Az élet hétköznapját mondja el és néhány mondata több az ünnepnél.

Az igazi — igazi könyv. Csak Márai írhatta meg, csak az ő esetkezelésében nyílnak meg a szavak szívárványos színei, amelyek így, együtt csodálatos panorámát adnak.

Lehet, hogy színdarab lesz az Igazi-ból. Megéri. És megéri az ezres szériát. Csak előbb színésznő és színész születessen, aki anynyira művész, amennyire Márai író.

Czakó Tihor

DALA JÓZSEF ÉS ERDÉLYI TIBOR

MATYÓFÖLD, A HÍRES MEZŐKÖVESD

Athenaum-kiadás, 1941

Alapos felkészültséggel megírt, tárgyilagos és komoly falukutatómunka, amely az u. n. matyóügyi egészét felöleli, pontos statisztikákkal és illusztrációkkal támasztva alá a részletkérdések tömegét. A matyóvilág népszokásainak, népviseletének, népművészetének és háziiparának bőséges ismertetése után a legjellegzetesebb és egyedülálló matyó életformát, a summásorsot tárgyalja a könyv első része. A matyóföldhöz tartozó három község: Mezőkövesd, Tard és Szentistván munkálcépes népességének tekintélyes hányada (1936-ban 3828 munkavállaló) tavasztól őszig lakóhelyétől távol, az ország nagy uradalmaiban, főleg a Dunántúlon, mint időszakos mezőgazdasági bér munkás: summás keresi kenyerét. Erre az életformára az kényszeríti a matyókat, hogy saját községük határában a túlszűfolttság miatt megélhetésük még szűkösen sem

biztosítható. A summássors igen nehéz élet, a matyók életrealitását misem bizonyítja jobban mint az a tény, hogy megélhetésüket ily módon önerejükől megalapozták. A matyóföld túlnépesedése igen nagy arányú: Mezőkövesden 1930-ban 213.5 lakos esett egy km²-re, míg ugyanakkor a csonkaország népsűrűsége 93.4.

A könyv második részében Mezőkövesd mezőgazdaságának helyzetét tárgyalja, eredeti elgondolásokban és szakszerű tervekben mutatva rá a megoldás lehetőségeire. A matyóföld termelési rendszerének átszervezése, a terméshozam fokozása, több munkás-köz foglalkoztatása, az állattartás növelése és egyéb ilyen vonatkozású kérdések mind-mind részletes megtárgyalásra kerülnek a könyvben. Befejezésül az egészségügyi helyzet és a néptáplálkozás, a summások kereseti és táplálkozási viszonyainak ismertetése marad. A könyv minden egyes fejezetét a szakszerűség, hozzáértés és a nép igaz szeretete, a nép sorsa iránti őszinte érdeklődés és törődés hatja át.

A matyók életszínvonalának emelése szempontjából — mint azt a szerzők összefoglalva leszögezik — elsősorban a jelenlegi mezőgazdasági rendszer megváltoztatása, a matyóközségek határának tagosítása, a gazdák és gazdaijak szakszerű mezőgazdasági oktatása, az eddiginél még intenzívebb egészségügyi kultúrmunka, a sum. másberek minimumának hivatalos megállapítása, a trachomás mezőgazdasági vándormunkások állandó munkahelyének biztosítása, a téli munkaalkalmak lehetővé tétele, az idegenforgalomnak a nép számára való hathatósabb ki-

használása, nem különben a kézimunka ügy becsületes megszervezése és végül bizonyos mértékű telepítési akció megindítása volna az időszerű teendők. Melegen ajánljuk a könyvet a népi kérdések iránt érdeklődő olvasóink figyelmébe.

Török László

A VISSZATÉRT DÉLVIDÉK szerkesztette: Csuka Zoltán

A kimerítő alaposággal és körültekintéssel szerkesztett emlékalbum összefoglaló áttekintést nyújt a Délvidék szellemi, társadalmi és gazdasági életéről. Az album munkatársai között felsorakoznak a Délvidék vezető egyéniségei, írók, művészek, politikusok és közgazdászok, mintegy lelteri összefoglalását adva mindannak, ami a Délvidékkel együtt mint érték az anyaországhoz viszszerült. Ismerteti az elmúlt huszonkétéves küzdelem számottevő eredményeit, a nevezetesebb délvidéki városok sajátos viszonyait, lelkiességét, társadalmi és gazdasági problémáit, a Délvidék irodalmi és művészeti közállapotait. A könyvet azzal a jóérzéssel forgattuk, hogy megírása feltétlenül hézagot pótol. Külön dicséret és elismerés illet meg az album szerkesztőjét, Csuka Zoltánt, aki mindenre kiterjedő figyelemmel és alaposággal gondoskodott arról, hogy a könyv ne csak alkalmi mű, de egyben maradandó érték is legyen. Az egyes délvidéki városokról szóló ismertetéseket Balázs G. Árpád, a jeles délvidéki festő és rajzoló stílusos rajzai díszítik.

K.

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG IRODALMI ÉS
KULTURÁLIS SZEMLEJE

Szerkeszti: **HERCEG JÁNOS**

Szerkesztőség: Zombor.

A szerkesztésért és kiadásért felel: **Blazsek Ferenc**, Ujvidék

„Uránia” nyomdai műintézet és kiadóvállalat (tul. Kelemen János), felelős
nyomdavezető Frank József, Ujvidék, II. Rákóczi Ferenc út 50